

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΩΣ ΑΥΣΤΗΡΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἀπὸ τίς πρῶτες τῆς ἀρχῆς ἡ Φιλοσοφία πρόβαλε τὴν ἀξίωση ὅτι εἶναι 289
 αὐστηρὴ ἐπιστήμη καὶ μάλιστα ἡ ἐπιστήμη ποὺ ἱκανοποιεῖ τίς πιὸ ψηλές
 θεωρητικὲς ἀνάγκες καὶ κάνει δυνατὴ μιὰ ζωὴ ποὺ ἀπὸ ἠθικὴ-θρησκευτικὴ
 ἄποψη ρυθμίζεται ἀπὸ καθαρὸς κανόνες τοῦ λόγου (Vernunftnormen). Ἡ
 ἀξίωση αὐτὴ προβλήθηκε ἄλλοτε περισσότερο καὶ ἄλλοτε λιγότερο ἔντονα,
 ποτὲ ὅμως δὲν ἐγκαταλείφθηκε ἔντελῶς. Οὔτε καὶ στοὺς καιροὺς ποὺ τὰ
 ἐνδιαφέροντα καὶ οἱ δυνάμεις τῆς γιὰ καθαρὴ θεωρία κινδύνευαν νὰ μαρα-
 θοῦν ἢ τότε ποὺ θρησκευτικὲς δυνάμεις δέσμευαν τὴν ἐλευθερία τῆς θεωρη-
 τικῆς ἔρευνας.

Ἡ Φιλοσοφία σὲ καμμιά περίοδο τῆς ἐξέλιξης τῆς δὲ μπόρεσε νὰ ἀντα- 289/90
 ποκριθεῖ στὴν ἀξίωση ὅτι εἶναι αὐστηρὴ ἐπιστήμη. Οὔτε καὶ στὴν τελευταία,
 σ' αὐτὴν ποὺ, παρ' ὅλη τὴν ποικιλία καὶ τὴν ἀντιθετικότητα τῶν φιλοσοφι-
 κῶν τάσεων, συνεχίζεται καὶ ἐξελλίσσεται ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση ὡς τίς μέ-
 ρες μας κατὰ οὐσιαστικὰ ἐνιαῖο τρόπο. Βέβαια ἀκριβῶς αὐτὸ εἶναι τὸ χαρα-
 κτηριστικὸ ποὺ κυριαρχεῖ στὴ Φιλοσοφία τῶν νεώτερων χρόνων: ὅτι, δηλ.,
 ἀντὶ νὰ παραδίνεται μὲ ἀπλοϊκότητα (naiv) στὴ φιλοσοφικὴ ροπὴ, ἀντίθετα,
 ἔχοντας ὡς ἐργαλεῖο τῆς τὴν κριτικὴ σκέψη (Reflexion) καὶ μὲ ἔρευνες
 ποὺ προχωροῦν ὄλο καὶ πιὸ βαθειά, ἐπιδιώκει νὰ συγκροτηθεῖ ὡς αὐστηρὴ
 ἐπιστήμη. Ὅμως ὁ μοναδικὸς ὄριμος καρπὸς τῶν προσπαθειῶν αὐτῶν ἦταν
 ἡ θεμελίωση καὶ ἀνεξαρτητοποίηση τῶν αὐστηρῶν Φυσικῶν καὶ Θεωρητι-
 κῶν ἐπιστημῶν, καθὼς ἐπίσης καὶ νέων καθαρὰ μαθηματικῶν ἐπιστημονικῶν
 κλάδων (Disziplinen). Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Φιλοσοφία μὲ τὴν ἰδιαίτερη ἐκείνη
 ἔννοια, ποὺ μόλις τώρα ἀρχίζει νὰ ξεχωρίζει, ἐξακολούθησε νὰ μὴν ἔχει,
 ὅπως καὶ πρῶτα, τὸ χαρακτήρα τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης. ἤδη τὸ νόημα
 αὐτῆς τῆς διάκρισης δὲν προσδιορίστηκε μὲ ἐπιστημονικὴ βεβαιότητα. Ποιὰ
 εἶναι ἡ σχέση τῆς Φιλοσοφίας μὲ τίς Φυσικὲς καὶ τίς Θεωρητικὲς ἐπιστῆμες;
 τὸ ἐρώτημα ἂν ὁ ἰδιαίτερος φιλοσοφικὸς χαρακτήρας τῆς ἐργασίας τους,
 ποὺ ὅμως οὐσιαστικὰ ἀφορᾷ τὴ φύση καὶ τὸ πνεῦμα, ἀπαιτεῖ κατὰ βάση
 νέες 'τοποθετήσεις' (Einstellungen) μὲ τίς ὁποῖες συνδέονται καὶ νέου βασικά
 τύπου στόχοι καὶ μέθοδοι· τὸ ἐρώτημα, λοιπόν, ἂν τὸ φιλοσοφικὸ στοιχεῖο
 (das Philosophische) μᾶς φέρνει συγχρόνως σὲ μιὰ νέα διάσταση (Dimension)
 ἢ ἂν ἐκτυλίσσεται σὲ ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἐπίπεδο μὲ τίς ἐμπειρικὲς ἐκεῖνες ἐπι-
 στῆμες ποὺ ὡς ἀντικείμενο τους ἔχουν τὴ φύση καὶ τὴν πνευματικὴ ζωὴ:
 αὐτὸ εἶναι ὡς σήμερα ἀκόμη ἀμφισβητούμενο. Φαίνεται πῶς δὲν ἔχει ἀκόμη
 ξεκαθαριστεῖ ἐπιστημονικὰ οὔτε κὰν τὸ ἀληθινὸ νόημα τῶν φιλοσοφικῶν
 προβλημάτων.

Ἡ Φιλοσοφία λοιπόν, σύμφωνα με τὸν ἱστορικὸ στόχο της ἢ πῶς ψηλὴ καὶ ἢ πῶς αὐστηρὴ ἀπὸ ὅλες τὶς ἐπιστῆμες, αὐτὴ ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὴ σταθερὴ ἀξίωση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ καθαρὴ καὶ ἀπόλυτη γνώση (καὶ ἀκόμη γιὰ καθαρὴ καὶ ἀπόλυτη ἀξιολόγηση (Werthen) καὶ βούληση (Wollen), ποὺ εἶναι ἀδιάσπαστα ἐνωμένα με ἐκείνη) δὲν κατώρθωσε νὰ πάρει τὴ μορφή τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης. Αὐτὴ ποὺ εἶχε ἔκλειψεν νὰ γίνῃ ἡ μαστόρισα (Lehrmeisterin) στὸ αἰώνιο ἔργο τοῦ Ἀνθρώπου δὲν κατώρθωσε κἀν νὰ διδάξει: νὰ διδάξει κατὰ ἓνα ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο τρόπο. Ἄρεσε στὸν Kant νὰ λέει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ μάθει κανεὶς Φιλοσοφία, ἀλλὰ μόνο τὸ φιλοσοφεῖν (Philosophieren). Τί ἄλλο εἶναι αὐτὸ παρὰ μιὰ ὁμολογία γιὰ τὸν μὴ ἐπιστημονικὸ χαρακτήρα (Unwissenschaftlichkeit) τῆς Φιλοσοφίας. Μόνο ὡς ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ ἐπιστήμη, ἡ πραγματικὴ ἐπιστήμη, μπορεῖ κανεὶς νὰ διδάσκει καὶ νὰ διδάσκεται — καὶ παντοῦ με τὴν ἴδια ἔννοια. Ποτὲ ἡ ἐπιστημονικὴ μάθηση (Lernen) δὲν εἶναι μιὰ παθητικὴ πρόσληψη πνευματικὰ ξένων ὑλικῶν, στηρίζεται πάντοτε σὲ αὐτενέργεια, σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀναπαραγωγή τῶν κατακτήσεων τοῦ λόγου (Vernunftseinsichten), ποὺ ἐπιτεύχθηκαν ἀπὸ τὰ δημιουργικὰ πνεύματα σύμφωνα με ὀρισμένες ἀρχές καὶ με συνέπεια. Τὴ Φιλοσοφία δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὴ μάθει, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν τέτοιου εἴδους ἀντικειμενικὲς καὶ θεμελιωμένες γνώσεις καὶ ἐπίσης — πράγμα ποὺ σημαίνει τὸ ἴδιο — ἐπειδὴ ἐδῶ λείπουν ἀκόμη προβλήματα, μέθοδοι καὶ θεωρίες με σαφῆ ἐννοιολογικὰ ὅρια καὶ ἀπόλυτα ξεκαθαρισμένο νόημα.

Δὲ λέω ὅτι ἡ Φιλοσοφία εἶναι ἀτελής ἐπιστήμη, λέω ὅτι δὲν εἶναι κἀν ἀκόμη ἐπιστήμη, ὅτι ὡς ἐπιστήμη δὲν ἔχει ἀκόμη ξεκινήσει, καὶ παίρνω ἐν προκειμένῳ ὡς κριτήριον ἓνα ἔστω καὶ μικρὸ κομμάτι μιᾶς ἀντικειμενικῆς θεμελιωμένης θεωρητικῆς διδασκαλίας. Ἀτελεῖς εἶναι ὅλες οἱ ἐπιστῆμες, καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ πολυθαυμαζόμενες ἀκριβολογικὲς (exakten) ἐπιστῆμες. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἶναι ἀσυμπλήρωτες, ἔχουν μπροστὰ τους τὸν ἀπέραντο ὀρίζοντα τῶν ἀνοιχτῶν προβλημάτων ποὺ δὲν θὰ ἀφίνουν ποτὲ τὴν ὀρμὴ τῆς γνώσης νὰ ἐφησυχάζει· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἔχουν ὀρισμένες ἐλλείψεις στὶς ἤδη διαμορφωμένες διδασκαλίες τους, παρουσιάζουν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ κατάλοιπα τῆς ἀσάφειας ἢ τῶν ἀτελειῶν στὴ συστηματικὴ κατάταξη τῶν ἀποδείξεων καὶ θεωριῶν. Ὅπως ὅμως καὶ νὰ τὸ κάνουμε ὑπάρχει ἓνα ἑκτετακτικὸ ὑλικὸ ποὺ ἀναπτύσσεται ἀδιάλειπτα καὶ ἀπλώνεται σὲ καινούργιους κλάδους. Γιὰ τὴν ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια — τὴν ἀντικειμενικὰ θεμελιωμένη πιθανότητα — τῶν θαυμαστῶν θεωριῶν τῆς Μαθηματικῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν δὲν θὰ ἀμφέβαλλε κανεὶς λογικὸς ἄνθρωπος. Δὲν ὑπάρχουν ἐδῶ — σὲ γενικὲς γραμμὲς — περιθώρια γιὰ ἰδιωτικὲς «γνώμες», «ἐποπτεῖες», «ἀπόψεις». Ἐφόσον σὲ ἐπὶ μέρους θέματα παρουσιάζεται πράγματι κάτι τέτοιο, τότε δὲν ἔχουμε νὰ κάνουμε με ὀλοκληρωμένη ἐπιστήμη ἀλλὰ με ἐπιστήμη ἑν τῇ γενέσει* — καὶ ὡς τέτοια ἐκτιμᾶται.*

* Φυσικὰ δὲν ἐννοῶ ἐδῶ τὰ ἐπίμαχα φιλοσοφικὰ-μαθηματικὰ προβλήματα τῶν Μα-

Ἐντελῶς ἄλλου εἴδους ἀπὸ τὴν ἀτέλεια ὅλων τῶν ἐπιστημῶν ποὺ μόλις πιὸ 291
πάνω τὴν περιγράψαμε εἶναι, τώρα, ἡ ἀτέλεια τῆς Φιλοσοφίας. Δὲν εἶναι
ὅτι ἔχει ἓνα ἀσυμπλήρωτο ἀκόμη καὶ ἀτελὲς στὶς λεπτομέρειες τοῦ σύστημα
ἀπὸ διδασκαλίες· δὲν διαθέτει κἀν ἓνα τέτοιο σύστημα. Ὅλα, ἀλλὰ καὶ τὸ
κάθε τι χωριστά, εἶναι ἐδῶ ἀμφισβητούμενα, κάθε 'θέση' ποὺ παίρνει κανεὶς
εἶναι ὑπόθεση τῶν προσωπικῶν τοῦ πεποιθήσεων, τῶν ἀντιλήψεων τῆς
σχολῆς, τῆς «σκοπιᾶς» (des «Standpunktes»).

Μπορεῖ βέβαια ὅλα τὰ σχεδιάσματα ποὺ ἔχει νὰ μᾶς παρουσιάσει ἡ παγκό- 291
σμια ἐπιστημονικὴ φιλοσοφικὴ γραμματεία, καὶ ἡ παλαιότερη καὶ ἡ νεώ-
τερη, νὰ στηρίζονται ἐπάνω σὲ σοβαρὴ, σὲ τεράστια μάλιστα, πνευματικὴ
ἐργασία· καὶ ἀκόμη περισσότερο, μπορεῖ νὰ ἀποτελοῦν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν
προεργασία γιὰ τὴν μελλοντικὴ καθιέρωση συστημάτων ἀπὸ διδασκαλίες,
τὰ ὅποια θὰ χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀυστηρότητα ἐπιστημονικὴ: γιὰ τὴν ὥρα
πάντως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ θεωρηθοῦν ὡς μία βάση (Fond) φιλοσοφικῆς
ἐπιστήμης καὶ δὲν ὑπάρχει καμμιά προοπτικὴ πὼς θὰ μπορέσουμε μὲ τὸ
ψαλίδι τῆς κριτικῆς νὰ κόψουμε ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἔστω καὶ ἓνα κομμάτι
φιλοσοφικῆς διδασκαλίας.

Ἡ πεποίθηση αὐτὴ πρέπει γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ νὰ ἐκφραστεῖ ἀπερίφραστα 291
καὶ ἔντιμα, καὶ μάλιστα ἀκριβῶς ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴ θέση, στὸ ξεκίνημα τοῦ
περιοδικοῦ «Logos» ποὺ θέλει νὰ κηρύξει αὐτὴ τὴ σημαντικὴ μεταστροφή
τῆς Φιλοσοφίας καὶ νὰ προετοιμάσει τὸ ἔδαφος γιὰ τὸ μελλοντικὸ φιλοσο-
φικὸ «σύστημα».

Γιατί, μὲ τὴ μεγάλη ἔμφαση ποὺ δίνεται στὴν ἀνεπιστημονικότητα ποὺ χα- 291/2
ρακτηρίζει ὅλες τὶς μέχρι τώρα φιλοσοφίες, προκύπτει αὐτόματα τὸ ἐρώτημα
ἂν ἡ Φιλοσοφία θὰ ἐξακολουθήσει νὰ ἐπιμένει στὸ στόχο τῆς νὰ εἶναι ἀυ-
στηρὴ ἐπιστήμη, ἂν μπορεῖ νὰ τὸ θέλει αὐτὸ καὶ ἂν ὀφείλει νὰ τὸ θέλει. Τί
νόημα θὰ πρέπει νὰ ἔχει γιὰ μᾶς ἡ νέα «μεταστροφή»; Μήπως λ.χ. τὴν ἀπό-
κρουση τῆς ἰδέας μιᾶς ἀυστηρῆς ἐπιστήμης; Καὶ τί νόημα θὰ πρέπει νὰ ἔχει
γιὰ μᾶς τὸ «σύστημα» — αὐτὸ ποὺ εἶναι πόθος μας, αὐτὸ ποὺ θὰ πρέπει νὰ

θηματικῶν οὔτε ἐκεῖνα τῆς Φιλοσοφίας τῆς φύσης ποὺ ἐντούτοις, ἂν τὰ δοῦμε προσεκτικὰ,
δὲν εἶναι ἀπλῶς λεπτομερειακὰ σημεῖα τοῦ περιεχομένου (Lehrgehalt) τῶν ἐπιστημῶν αὐ-
τῶν, ἀλλὰ ἀφοροῦν τὸ «νόημα» («Sinn») τοῦ 'ἔργου' (Leistung) τους στὸ σύνολο του.
Αὐτὰ καὶ δυνατὸν εἶναι καὶ πρέπει νὰ τὰ ξεχωρίσουμε ἀπὸ τίς ἴδιες τίς ἐπιστήμες, ἀφοῦ
ἀκριβῶς καὶ οἱ περισσότεροὶ ἐκπρόσωποι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν στάθηκαν ἀπέναντι στὰ
ζητήματα αὐτὰ μὲ ἀδιαφορία. Ἴσως ὁ συνδυασμὸς τῆς λέξης Φιλοσοφία μὲ τὰ ὀνόματα ἄλ-
λων ἐπιστημῶν νὰ σημαίνει ἓνα εἶδος (Gattung) ἐρευνῶν ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο δίνει σὲ
ὅλες ἐκεῖνες μιὰ νέα διάσταση καί, ταυτόχρονα, μιὰ ἔσχατη τελείωση (Vollendung). Ἡ
λέξη ὁμως διάσταση ὑποδηλώνει συγχρόνως: ἡ ἀυστηρὴ ἐπιστήμη παραμένει ἐπιστήμη,
τὸ περιεχόμενο (Lehrgehalt) τῆς παραμένει περιεχόμενο, ἀκόμη καὶ σὲ ἐκείνη τὴν περι-
πτωση ποὺ τὸ πέρασμα σὲ αὐτὴ τὴν νέα διάσταση δὲν ἔχει ἀκόμα συντελεστεῖ.

μᾶς φωτίζει ὡς ἰδανικὸ στὴν ἐρευνητικὴ μας ἐργασία; Θὰ εἶναι ἄραγε ἓνα φιλοσοφικὸ «σύστημα» μὲ τὴν παραδοσιακὴ ἔννοια, κάτι σὰν τὴν Ἀθηναῖα ποὺ ξεπηδάει ἑλεεινὴ καὶ πάνοπλη ἀπὸ τὸ κεφάλι κάποιας δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας — γιὰ νὰ καταλήξει ἀργότερα καὶ αὐτὴ μαζί μὲ ἄλλες παρόμοιες Ἀθηναῖες στὴ σιωπὴ τοῦ Μουσείου τῆς Ἱστορίας; Ἡ θὰ εἶναι ἓνα σύστημα φιλοσοφικῶν διδασκαλιῶν ποὺ ὕστερα ἀπὸ τὴν τεράστια προεργασία γενεῶν ὀλόκληρων θὰ ξεκινάει πραγματικὰ ἀπὸ κάτω, στηριγμένο ἐπάνω σὲ σίγουρο θεμέλιο καὶ θὰ ἀνεβαίνει ψηλὰ ὅπως κάθε γερὸ οἰκοδόμημα, ποὺ ἢ κάθε πέτρα του μπαίνει ἢ μιὰ πάνω στὴν ἄλλη ὡς κάτι στερεὸ ποὺ τοποθετεῖται σὲ κάτι ἄλλο στερεὸ μὲ ὁδηγὸ τὴ γνώση (Einsichten); Σὲ αὐτὸ τὸ ἐρώτημα διχάζονται ἀναγκαστικὰ καὶ τὰ πνεύματα καὶ οἱ δρόμοι.

«Μεταβολές» μὲ ἀποφασιστικὴ γιὰ τὴν πρόοδο τῆς Φιλοσοφίας σημασία εἶναι ἐκεῖνες κατὰ τίς ὁποῖες ἡ ἀξίωση τῶν φιλοσοφιῶν ποὺ προηγήθηκαν, πῶς εἶναι ἐπιστημονικὲς, καταπίπτει ἀπὸ τὸν κριτικὸ ἔλεγχο τῆς δὴθεν ἐπιστημονικῆς μεθοδικῆς πορείας (Verfahren) καὶ στίς ὁποῖες αὐτὸ ποὺ ἀσκεῖ ρόλο καθοδηγητικὸ καὶ καθορίζει τὴ σειρά τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ ἀπόλυτα ἐνσυνείδητη βούληση νὰ ξαναφτιάξουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὴ Φιλοσοφία, μὲ τρόπο ριζοσπαστικὸ, ὡς ἀστηρὴ ἐπιστήμη. Ὁλη ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια συγκεντρώνεται ἀρχικὰ στὸ ἀποφασιστικὸ ξεκαθάρισμα — ὕστερα ἀπὸ ἐξέταση (Erwägung) συστηματικὴ — τῶν ὄρων τῆς ἀστηρῆς ἐπιστήμης ποὺ ἢ ὡς τώρα Φιλοσοφία εἶτε δὲν τοὺς εἶχε προσέξει εἶτε τοὺς εἶχε παρανοήσει, γιὰ νὰ ἐπιχειρηθεῖ μετὰ τὸ χτίσιμο ἐνός καινούργιου οἰκοδομήματος ἀπὸ φιλοσοφικὲς διδασκαλίες. Μιὰ τέτοια ἀπόλυτα ἐνσυνείδητη βούληση γιὰ ἀστηρὴ ἐπιστήμη κυριαρχεῖ στὴ σωκρατικὴ-πλατωνικὴ μεταστροφή τῆς φιλοσοφίας ὅπως ἐπίσης καὶ—κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους — στίς ἐπιστημονικὲς ἀντιδράσεις κατὰ τῆς σχολαστικῆς φιλοσοφίας, καὶ ἰδιαίτερα στὴν καρτεσιανὴ στροφή. Οἱ ὠθήσεις τῆς ἑκείνου στίς μεγάλες φιλοσοφίες τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ., ἀνανεώνονται μὲ τὸν πιὸ ριζικὸ καὶ ἐντονο τρόπο στὴν κριτικὴ τοῦ λόγου ποὺ γίνεται ἀπὸ ἓνα Kant καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ κυριαρχοῦν στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Fichte. Ἡ ἐρευνα στρέφεται διαρκῶς πρὸς τίς ἀληθινὲς ἀφετηρίες (Anfänge), τὴν κατὰ τρόπο ἀποφασιστικὸ διατύπωση τῶν προβλημάτων, τὴν ὀρθὴ μέθοδο.

Μόλις στὴ ρομαντικὴ Φιλοσοφία παρουσιάζεται κάποια ἀλλαγή. Ὅσο καὶ ἂν ὁ Hegel ἐπιμένει στὴν ἀπόλυτη ἐγκυρότητα τῆς μεθόδου καὶ τῆς διδασκαλίας (Lehre) του, ἐντούτοις ἀπὸ τὸ σύστημα του λείπει ἡ κριτικὴ τοῦ λόγου (Vernunftkritik) ποὺ ἀποτελεῖ πρῶτιστο ὄρο γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστημονικότητα. Ὅμως δὲν εἶναι ἄσχετο μὲ αὐτὸ ὅτι ἡ Φιλοσοφία αὐτὴ — ὅπως ἄλλωστε καὶ ὀλόκληρη ἡ ρομαντικὴ Φιλοσοφία — φάνηκε μετὰ, στὴν περίοδο ποὺ ἀκολούθησε, εἶτε ὡς ἐξασθένιση εἶτε ὡς νόθευση τῆς ροπῆς γιὰ τὴ συγκρότηση μιᾶς ἀστηρῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης.

Σε ότι ἀφορᾶ τὸ τελευταῖο, τὴν τάση δηλ. πρὸς νόθευση, εἶναι γνωστό, ὅτι 292/3
ὁ Ἑγελιανισμὸς προκάλεσε ἀντιδράσεις πού, ἰδιαίτερα μὲ τὸ δυνάμωμα τῶν
ἀκριβολογικῶν (exakt) ἐπιστημῶν, εἶχαν ὡς συνέπεια νὰ δοθεῖ κατὰ τὸ 18ο
αἰ. ὑπερβολικὰ ἰσχυρὴ ὄθηση στὸ *Νατουραλισμό*, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ σκεπτικι-
σμό του — ἓνα σκεπτικισμό πὸ ἀθετεῖ κάθε ἀπόλυτη ἰδεατότητα καὶ ἀντι-
κειμενικότητα τῆς ἐγκυρότητας — ἄσκησε τὴν κυριώτερη ἐπίδραση ἐπάνω
στὴν κοσμοθεωρία καὶ στὴ σύγχρονη Φιλοσοφία.

Ἐκτὸ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος στὴν ἐξασθένηση τῆς ἐπιστημονικῆς τάσης τῆς Φιλο- 293
σοφίας συντέλεσε ἡ ἐγελιανὴ Φιλοσοφία μὲ τὴ διδασκαλία της ὅτι κάθε
φιλοσοφία ἔχει σχετικὴ καὶ μόνο γιὰ τὴν ἐποχὴ της ἀξία—μιά διδασκαλία
πὸ μέσα στὸ σύστημα τῆς ἀπόλυτης ἐγκυρότητας πὸ ἀξίωσε ὁ Hegel εἶχε
ἓνα νόημα ἐντελῶς διαφορετικὸ ἀπὸ ἐκεῖνο, τὸ ἱστοριστικὸ (historizistisch),
μὲ τὸ ὁποῖο τὴν κατάλαβαν γενεὲς ὀλόκληρες πὸ μαζὶ μὲ τὴν πίστη τους
στὴ ἐγελιανὴ φιλοσοφία ἔχασαν τὴν πίστη τους καὶ σὲ μιὰ ἀπόλυτη Φιλο-
σοφία. Ἡ μεταβολὴ τῶρα τῆς μεταφυσικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας τοῦ
Ἑγέλου σὲ σκεπτικιστικὸ ἱστορισμὸ ἄσκει οὐσιαστικὴ καθοριστικὴ ἐπί-
δραση στὴν ἐμφάνιση τῆς νέας «κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας» («*Weltan-
schauungsphilosophie*») πὸ ἰδιαίτερα στίς μέρες μας φαίνεται νὰ ἀπλώνεται
γρήγορα καὶ πὸ κατὰ τὰ ἄλλα ἢ ἴδια, μὲ τὴν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντινατου-
ραλιστικὴ καὶ καμμιά φορὰ ἀκόμη καὶ ἀντιιστοριστικὴ πολεμικὴ της, δὲν
ἐπιδιώκει τίποτα λιγότερο ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι σκεπτικιστικὴ. Κατὰ τὸ μέτρο
ὅμως πὸ δείχνει — τουλάχιστον σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὰ σχέδια καὶ τὴν πορεία
της σὲ γενικὲς γραμμὲς — πὸς δὲ διακατέχεται ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη ἐκείνη
θέληση γιὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία (Lehre) πὸ ἀποτελέσει τὸ κύριο χαρακτη-
ριστικὸ τῆς σύγχρονης Φιλοσοφίας ὡς τὸν Kant, δέχεται, εἰδικὰ αὐτῆ, τὴν
κατηγορία τῆς ἐξασθένισης τῆς ἐπιστημονικῆς τάσης στὴ Φιλοσοφία.

Οἱ σκέψεις πὸ ἀκολουθοῦν βασίζονται ἐπάνω στὴν ἰδέα πὸς τὰ ὑψίστα 293/4
συμφέροντα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ἀπαιτοῦν τὴ δημιουργία μιᾶς αὐ-
στηρᾶ ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας· πὸς, ἐπομένως, ἂν ὑπάρχει κάποια δι-
καιολογία γιὰ μιὰ μετατροπὴ στὴ φιλοσοφία τῶν καιρῶν μας αὐτὴ θὰ πρέπει
νὰ ἔμψυχώνεται ἀπὸ τὴν πρόθεση νὰ θεμελιωθεῖ ξανά ἡ φιλοσοφία μὲ
τὴν ἐννοια τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης. Ἡ πρόθεση αὐτὴ κάθε ἄλλο παρά ξένη
εἶναι στὸν καιρὸ μας. Εἶναι ζωντανὴ ἀκριβῶς μέσα στὸν νατουραλισμὸ πὸ
κυριαρχεῖ τώρα. Ἀκολούθησε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ — καὶ μὲ ἀπόλυτη ἀποφασιστι-
κότητα — τὴν ἰδέα μιᾶς αὐστηρᾶ ἐπιστημονικῆς μεταρρύθμισης τῆς φιλο-
σοφίας καὶ πιστεύει μάλιστα πὸς αὐτὸ τὸ ἔχει ἤδη πραγματοποιήσει τόσο
μὲ τίς προηγούμενες ὅσο καὶ μὲ τίς τωρινὲς του μορφές. Ὅλα αὐτὰ ὅμως,
ἂν τὰ δοῦμε στὴ βάση τους, συντελοῦνται μὲ ἓνα τρόπο πὸ ἀπὸ θεωρητικὴ
ἀποψη εἶναι ἀπὸ τὴν βάση του λαθεμένος, ἔτσι πὸς νὰ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὰ
ἓνα ὀλοένα καὶ μεγαλύτερο κίνδυνο γιὰ τὸν πολιτισμὸ μας. Ἡ ἄσκηση ρι-
ζικῆς κριτικῆς στὴ νατουραλιστικὴ φιλοσοφία εἶναι σήμερα μιὰ ὑπόθεση

σημαντική. Ἄντι γὰρ τὴν κριτικὴν ποὺ ἀπλῶς ἀναιρεῖ τὰ συμπεράσματα (Konsequenzen), ὑπάρχει ἐντελῶς ἰδιαίτερη ἀνάγκη γὰρ μιᾶς ᾿θετικῆς κριτικῆς ποὺ θὰ ἔχει ὡς ἀντικείμενο τῆς τὰ θεμέλια καὶ τὶς μεθόδους. Μόνο αὕτη εἶναι κατάλληλη νὰ διατηρήσει ἀκέραιη τὴν ἐμπιστοσύνην στὴ δυνατότητα μιᾶς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας — μιᾶς ἐμπιστοσύνης ποὺ ἀπειλεῖται ἀπὸ τὶς παράλογες συνέπειες (Konsequenzen) τοῦ Νατουραλισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει βασιστεῖ ἐπάνω στὴν αὐστηρὴ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη. Μιᾶ τέτοια ᾿θετικὴ κριτικὴ ἐπιχειρεῖται μὲ τὶς σκέψεις ποὺ διατυπώνονται στὸ πρῶτο μέρος αὐτῆς τῆς πραγματείας.

Σὲ ὅτι ἀφορᾷ ὁμως τὴ μεταστροφήν ποὺ τόσο συχνὰ ἐπισημαίνεται στίς μέρες μας, πράγματι ὁ προσανατολισμὸς τῆς — καὶ αὐτὸ εἶναι δικαίωμα τῆς — εἶναι κατὰ βάση ἀντινατουραλιστικὸς, φαίνεται ὁμως ὅτι διατελώντας κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἱστορισμοῦ ξεμάκρυνε ἀπὸ τὶς γραμμὲς τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας καὶ πάει νὰ καταλήξει σὲ ἀπλήν κοσμοθεωριακὴν φιλοσοφίαν (Weltanschauungsphilosophie). Στὴ συζήτηση τῆς διαφορᾶς ποὺ ὑπάρχει στὴν βάση τῶν δυὸ αὐτῶν φιλοσοφιῶν καὶ στὴν ἐξέτασιν τῶν σωστῶν σημείων τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης εἶναι ἀφιερωμένο τὸ δεύτερον μέρος.

294

Νατουραλιστικὴ Φιλοσοφία

᾿Ο Νατουραλισμὸς εἶναι ἓνα ἐπακόλουθον τῆς ἀνακάλυψης τῆς φύσεως, τῆς φύσεως μὲ τὴν ἔννοια μιᾶς ἐνότητος τοῦ προσδιορισμένου ἀπὸ τὸ χρόνον καὶ τὸ χωρὸν εἶναι (Sein), ἢ ὁποῖα διέπεται ἀπὸ ἀκριβεῖς φυσικοὺς νόμους. Μὲ τὴν βαθμιαίαν πραγμάτωσιν τῆς ἰδέας αὐτῆς σὲ διαρκῶς νέες Φυσικὰς ἐπιστήμας ποὺ θεμελιώνουν ἓνα πλῆθος ἀπὸ αὐστηρὰ ἀκριβεῖς γνώσεις ἀπλώνεται μαζὶ καὶ ὁ Νατουραλισμὸς. Κατὰ τὸν ἴδιον ἀκριβῶς τρόπον, ὡς ἐπακόλουθον τῆς «ἀνακάλυψης τῆς ἱστορίας» καὶ τῆς θεμελίωσης νέων διαρκῶς πνευματικῶν ἐπιστημῶν (Geisteswissenschaften) προέκυψε ὁ Ἱστορισμὸς. Στοιχώντας σὲ ἀντιλήψεις ποὺ ἐπικρατοῦν καὶ ἔχουν γίνῃσιν συνήθεια, ὁ νατουραλιστὴς τείνει νὰ τὰ βλέπει ὅλα ὡς φύσιν, ὁ ἐκπρόσωπος τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν ὡς πνεῦμα, ὡς ἱστορικὸν οἰκοδόμημα· κατὰ συνέπειαν, κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθεῖ ὡς τέτοιο τείνουν νὰ τὸ παρερμηνεύουν. ᾿Ο νατουραλιστὴς λοιπὸν, γὰρ νὰ στραφοῦμε τώρα εἰδικὰ σὲ αὐτόν, δὲν βλέπει τίποτα ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ φύσιν, καὶ μάλιστα μὲ τὴν στενότερην ἔννοια (physische Natur). Κάθε τι ποὺ ὑπάρχει εἴτε εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιον κάτι φυσικόν, ἐνταγμένο στὴν ἐνιαίαν συνάφειαν τῆς φύσεως (physische Natur), εἴτε πάλιν εἶναι ψυχικόν, ἐξαρτᾶται ὁμως ἀπὸ τὸ φυσικόν καὶ ἀποτελεῖ ἀπλῶς παραλλαγὴν του, — στὴν καλλίτερον περίπτωσιν ἓνα δευτερογενὲς «παράλληλον συνοδευτικὸν γεγονός» («parallele Begleitatsache»). Κάθε ὄν (Seiendes) εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ ψυχοφυσικοῦ, καὶ αὐτὸ σημαίνει πῶς διέπεται ἀπὸ μιᾶν ὀρισμένην καὶ αὐστηρὴν νομοτέλειαν. Τίποτα τὸ οὐσιαστικόν δὲν ἀλλάζει, κατὰ τὴν γνώμην μας, στὴν ἀντίληψιν αὐτήν, ὅταν μέσα στὸ πνεῦμα τοῦ Θετικισμοῦ (Positi-

294

vismus) (εἴτε μὲ τρόπο πού νά στηρίζεται σὲ μιὰ νατουραλιστικὴ ἑρμηνεία τοῦ Kant, εἴτε ἀνανεώνοντας καὶ ὀλοκληρώνοντας μὲ συνέπεια τὸν Hume) ἢ φύση (physische Natur) ἀναλύεται σὲ σενοουαλιστικὰ σὲ δέσμες ἀπὸ αἰσθη-
ματα (Empfindungskomplexe), σὲ χρώματα, ἤχους, πιέσεις (Drücke) κλπ.,
συγχρόνως ὁμοίως τὸ ἴδιο πράγμα γίνεται καὶ μὲ τὸ λεγόμενον ψυχικὸ στοιχεῖο
(das Psychische) πού ἀναλύεται καὶ αὐτὸ σὲ συμπληρωματικὲς δέσμες τῶν
ἰδίων ἢ ἀκόμη καὶ ἄλλων «αἰσθημάτων» («Empfindungen»).

Ἐκεῖνο πού χαρακτηρίζει ὅλες τὶς μορφές τοῦ ἀκράϊου καὶ συνεποῦς Να-
τουραλισμοῦ, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν ἐκλαϊκευμένο Ὑλισμὸ ἕως τὸν ἐντελῶς
πρόσφατο αἰσθητηριακὸ Μονισμὸ (Empfindungsmonismus) καὶ τὸν Ἐνεργη-
τισμὸ (Energetismus), εἶναι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος ἡ φυσικοποίηση τῆς συνεί-
δησης, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν ἀποβλεπτικῶν — ἐγκλειστικῶν (in-
tentional-immanent) συνειδησιακῶν δεδομένων· ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ φυσι-
κοποίηση τῶν ἰδεῶν, καὶ μαζὶ μὲ αὐτὲς ὅλων τῶν ἀπόλυτων ἰδεῶν (ideale)
καὶ κανόνων (Normen).

294/5

Σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὸ τελευταῖο αὐτό, ὁ Νατουραλισμὸς, χωρὶς νὰ τὸ προσέξει,
αὐτοαναιρεῖται. Ἄς πάρουμε ὡς παράδειγμα κάθε ἰδεατότητας (Idealität)
τὴν τυπικὴ Λογικὴ (formale Logik)· ὅπως εἶναι γνωστὸ οἱ τυπικὲς -λογικὲς
ἀρχές, οἱ λεγόμενοι νόμοι τοῦ λογισμοῦ (Denkgesetze) ἑρμηνεύονται ἀπὸ
τὸν Νατουραλισμὸ ὡς φυσικοὶ νόμοι τῆς σκέψης. Πῶς αὐτὸ συνεπάγεται
ἕνα παραλογισμὸ (Widersinn) τοῦ εἴδους ἐκείνου πού χαρακτηρίζει κάθε
καθαρὰ ἐπιστημονικὴ σκεπτικιστικὴ θεωρία, ἔχει καταδειχθεῖ διεξοδικὰ σὲ
ἄλλο μέρος.* Μπορεῖ ἐπίσης κανεὶς νὰ ὑποβάλλει τὴ νατουραλιστικὴ Ἀξιο-
λογία καὶ Πρακτικὴ (Praktik), συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἠθικῆς, σὲ
μιὰ παρόμοια ριζικὴ κριτικὴ, καθὼς ἐπίσης καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴ νατουραλι-
στικὴ πράξις. Γιατὶ τοὺς θεωρητικοὺς παραλογισμοὺς τοὺς ἀκολουθοῦν ἀνα-
πόφευκτα παραλογισμοὶ (κατάδηλες ἀσυμφωνίες) στὴ συγκεκριμένη θεωρη-
τικὴ, ἀξιολογικὴ, ἠθικὴ συμπεριφορά. Γενικά, εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυριστεῖ
κανεὶς ὅτι ὁ νατουραλιστὴς συμπεριφέρεται ὡς ἰδεαλιστὴς καὶ ἀντικειμε-
νιστὴς (Objektivist). Ἐχει δοθεῖ στὴν προσπάθεια νὰ κάνει μὲ ἐπιστημονικὸ
τρόπο γνωστὸ — δηλ. μὲ τρόπο δεσμευτικὸ γιὰ τὸν κάθε ἕνα πού μπορεῖ
καὶ σκέπτεται λογικὰ — τί εἶναι γνήσια Ἀλήθεια, τί τὸ γνήσια Ὄραϊο καὶ
Ἀγαθὸ, πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ στὴν οὐσία του, μὲ ποιά μέθο-
δο θὰ τὸ ἐντοπίσουμε· στίς ἐπὶ μέρους περιπτώσεις. Πιστεύει ὅτι μὲ τὴν
Φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ τὴν «ἐπιστημονικὴ» — μὲ τὴν ἔννοια τῶν Φυσικῶν
ἐπιστημῶν — Φιλοσοφία («naturwissenschaftliche» Philosophie) ὁ σκοπὸς
αὐτὸς στὰ βασικά του σημεία ἔχει ἤδη ἐπιτευχθεῖ, καὶ μὲ ὅλο τὸν ἐνθουσια-
σμὸ πού γεννάει ἢ πεποίθησις αὐτὴ μᾶς μιλάει γιὰ τὸ «ἐπιστημονικὰ» (μὲ
τὴν ἔννοια τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν) Ἀληθινὸ, Ἀγαθὸ καὶ Ὄραϊο ὡς δά-

295/6

* Πρβλ. τὶς Logische Untersuchungen (Λογικὲς ἑρευνες) μου, 1ος τόμος, 1900.

σκαλος και μεταρρυθμιστής. Όμως είναι ένας ιδεαλιστής που διατυπώνει και, όπως λαθεμένα νομίζει, θεμελιώνει θεωρίες που αποτελούν την άρνηση εκείνου ακριβώς του πράγματος που είναι ή προϋπόθεση του 'ιδεαλισμού' του, ο οποίος εκδηλώνεται είτε όταν κατασκευάζει θεωρίες είτε πάλι όταν θεμελιώνει και συγχρόνως προτείνει 'Αξίες (Werte) και κανόνες πράξης (praktische Normen) ως τις πιο ωραίες και τις πιο καλές. Και καταφεύγει πράγματι σε προϋποθέσεις από τη στιγμή που εν γένει διατυπώνει θεωρίες, από τη στιγμή που εν γένει θέτει αντικειμενικά αξίες (Werte), σύμφωνα με τις οποίες θα πρέπει να γίνονται οι αξιολογήσεις, όπως επίσης και εν γένει κανόνες της πράξης (praktische Regeln), σύμφωνα με τους οποίους οφείλουν να ρυθμίζονται ή βούληση και οι ενέργειες του καθενός. Ο νατουραλιστής διδάσκει, κηρύττει, ήθικολογεί, μεταρρυθμίζει.* Άρνεϊται όμως αυτό που αποτελεί την προϋπόθεση κάθε κηρύγματος και κάθε αξίωσης — σύμφωνα με αυτή την ίδια την έννοια της. Μόνο που δεν διακηρύσσει, όπως ο αρχαίος σκεπτικισμός, *expressis verbis*: ότι το μόνο λογικό (das Vernünftige) πράγμα είναι να άρνηθεί κανείς το λόγο (Vernunft), τόσο το θεωρητικό όσο και τον αξιολογικό και πρακτικό λόγο. Αντίθετα μάλιστα κάτι τέτοιο θα το απέρριπτε. Το παράλογο στη στάση του δεν είναι φανερό, είναι κρυμμένο και από αυτόν τον ίδιο, και συνίσταται στο ότι φυσικοποιεί το λόγο (naturalisiert die Vernunft).

Άπο την άποψη αυτή ή διαμάχη ουσιαστικά έχει κριθεί, όσο και αν το κύμα του θετικισμού (Positivismus) και του πραγματισμού (Pragmatismus), — ο οποίος ξεπερνάει σε σχετικισμό (Relativismus) το θετικισμό — εξακολουθεί ακόμη να μεγαλώνει. Βέβαια, ακριβώς σε αυτή την περίπτωση φαίνεται πόσο μικρή δύναμη αποτελεσματικότητας έχουν στην πραγματικότητα τα επιχειρήματα εκείνα που άντλούνται από τις λογικές συνέπειες (Konsequenzen) μιας άποψης. Οι προκαταλήψεις τυφλώνουν, και όποιος δεν βλέπει παρά μόνο έμπειρικά γεγονότα (Erfahrungstatsache) και 'μέσα του' δεν παραδέχεται παρά έμπειρικές μόνο έπιστήμες (Erfahrungswissenschaften), αυτός δεν πρόκειται να αίστανθεί ιδιαίτερα έντονη ενόχληση από λογικές συνέπειες που καταλήγουν σε αντιφάσεις, αρκεί μόνο να μην έρχονται σε αντίφαση με δεδομένα (Fakta) της φύσης που τα διαπιστώνουμε στην έμπειρία. Θα τις παραμερίσει χαρακτηρίζοντας τις ως «σχολαστικές». Άλλα ή επιχειρηματολογία ή βασισμένη πάνω στις λογικές συνέπειες κάποιας άποψης έχει μια παρενέργεια — και μάλιστα εύκολη — και προς την άλλη πλευρά, την πλευρά δηλ. εκείνου που παρουσιάζει μια ευαισθησία άπέναντι στην τρανή δύναμη της λογικής συνέπειας. Καθώς ο νατουραλισμός — αυτός που θέλησε να στηρίξει τη Φιλοσοφία έπάνω στην άυστηρή έπιστήμη και να τη διαμορφώσει ως άυστηρή έπιστήμη — παρουσιάζεται να είναι έντελώς άναξιόπιστος,

296

* Ο Häckel και ο Ostwald μπορούν θαυμάσια να μας χρησιμεύσουν έδώ ως αντιπροσωπευτικοί τύποι.

φαίνονται τώρα να είναι αναξιόπιστοι και οί μεθοδολογικοί του στόχοι, και μάλιστα τόσο περισσότερο, όσο πλατύτερα διαδεδομένη είναι σε αυτή την πλευρά ή τάση να μη μπορεί να διανοηθεί την αύστηρη έπιστήμη παρά μόνο ως θετική (positive) έπιστήμη και μια έπιστημονική φιλοσοφία να μη μπορεί να τη διανοηθεί παρά μόνο στηριγμένη επάνω σε μια τέτοια έπιστήμη. Έν τούτοις και αυτό δεν είναι παρά μια προκατάληψη, και για αυτό θα ήταν έντελως λαθεμένο να θελήσει κανείς να παρεκκλίνει από τη γραμμή της αύστηρης έπιστήμης. Στην ενεργητικότητα με την όποια ο Νατουραλισμός προσπαθεί να ύλοποιήσει στη θεωρία και στην πράξη την αρχή (Prinzip) της αύστηρης έπιστήμης σε όλες τις σφαίρες της φύσης και του πνεύματος και με την όποια ύστερα επιδιώκει να λύσει με τρόπο έπιστημονικό — σύμφωνα μάλιστα με την άποψη του με τρόπο «άκριβολογικά έπιστημονικό» (με την έννοια των φυσικών έπιστημών) — τα φιλοσοφικά προβλήματα του Είναι και τα αξιολογικά προβλήματα (Seins-und Wertprobleme), έγκειται ακριβώς ή αξία και, σε μεγάλο βαθμό, ή δύναμη του στον καιρό μας. Καμιά, ίσως, ιδέα σε όλόκληρη τη ζωή κατά τους νεώτερους χρόνους δεν είναι πιο δυνατή, δεν προχωρεί πιο άκαθεκτα από εκείνη της έπιστήμης. Τίποτα δεν θα ανακόψει τη νικητήρια πορεία της. Στην πραγματικότητα, οί νόμιμοι σκοποί της τα άγκαλιάζουν όλα. "Αν τη στοχαστούμε στην ιδανική όλόκληρωμένη μορφή της, θα ήταν αυτός ο ίδιος ο λόγος (Vernunft) που δε θα μπορούσε πια να έχει δίπλα του ή από πάνω του καμιά αύθεντία. Στη σφαίρα επομένως της αύστηρης έπιστήμης ανήκουν ασφαλώς και όλα έπίσης τα θεωρητικά, αξιολογικά, πρακτικά ιδανικά που ο νατουραλισμός, 'έρμηνεύοντας' τα κατά έμπειριστικό τρόπο, τα άλλοιώνει συγχρόνως.

Οί γενικές ώστόσο πεποιθήσεις, όταν δεν μπορεί κανείς να τις θεμελιώσει, δεν έχουν παρά μικρή μόνο σημασία· τὸ ίδιο και οί έλπίδες για μια έπιστήμη, όταν δεν μπορεί κανείς να δεί τους δρόμους που οδηγούν στους στόχους της. Για να μη μείνει λοιπόν ανίσχυρη ή ιδέα μιας φιλοσοφίας ως αύστηρης έπιστήμης, που θα έχει για αντικείμενο της τα προβλήματα που αναφέραμε πιο πάνω και τα συγγενικά με αυτά, θα πρέπει να έχουμε μπροστά στα μάτια μας σαφείς δυνατότητες για την πραγματοποίηση της· θα πρέπει να ξεκαθαρίσουμε τα προβλήματα έμβαθύνοντας στο καθαρό νόημα τους, έτσι ώστε να αποκτήσουμε πλήρη σαφήνεια για τις μεθόδους που θα ανταποκρίνονται απόλυτα (adäquat) σε αυτό το είδος τα προβλήματα μια και θα επιβάλλονται από αυτήν την ίδια την ούσία τους. Αυτό είναι τὸ έργο που έχουμε να κάνουμε για να πετύχουμε έτσι και τη ζωντανή — ενεργητική έμπιστοσύνη στην έπιστήμη αλλά και, ταυτόχρονα, τὸ πραγματικό ξεκίνημα της. 'Από την άποψη αυτή μια, κατά τα άλλα βέβαια χρήσιμη και απαραίτητη, αναίρεση του νατουραλισμού που θα βασίζεται στις λογικές του συνέπειες λίγα έχει να μάς προσφέρει. Τὸ έντελως διαφορετικό όμως θα συμβεί αν στα θεμέλια του, στις μεθόδους του, στα έπιτεύγματα του ασκήσουμε την επιβαλλόμενη θετική (positive) κριτική που θα αναφέρεται εν προκειμένω

296/7

πάντοτε στις ἀρχές του (prinzipielle Kritik). Ἡ κριτικὴ καθὼς κάνει τὶς διακρίσεις καὶ τὶς διασαφηνίσεις της, καθὼς ἀναγκάζει νὰ παρακολουθήσουμε τὸ πραγματικὸ νόημα τῶν φιλοσοφικῶν κινήτρων (Motive) — πού τὶς περισσότερες φορές εἶναι διατυπωμένες ὡς προβλήματα με τόσο ἀόριστο (vage) καὶ πολυσήμαντο τρόπο — εἶναι κατάλληλη νὰ ἐγείρει μέσα μας παραστάσεις καλύτερων στόχων καὶ δρόμων καὶ νὰ ἐνισχύσει θετικὰ τὰ σχέδια μας. Μὲ αὐτὴ τὴν πρόθεση ἐξετάζουμε διεξοδικότερα τὸ χαρακτηριστικὸ ἐκεῖνο γνῶρισμα τῆς φιλοσοφικῆς τάσης πού ἐναντίον της ἀσκοῦμε ἐδῶ πολεμικὴ: δηλ. τὴν *φυσικοποίηση τῆς συνείδησης*, γιὰ τὴν ὁποία κάναμε πιὸ πάνω ἰδιαίτερο λόγο. Στὶς ἐπόμενες σελίδες θὰ φανοῦν ἀπὸ μόνες τους οἱ βαθύτερες σχέσεις πού ὑπάρχουν με τὶς σκεπτικιστικὲς συνέπειες πού ἔχουμε θίξει· ἐπίσης θὰ γίνῃ κατανοητὴ σὲ ὁλόκληρο τὸ πλάτος της, καὶ ὡς πρὸς τὸ νόημα καὶ ὡς πρὸς τὴ θεμελίωσή της, ἡ δευτέρη κατηγορία πού διατυπώσαμε καὶ πού ἀφοροῦσε στὴ φυσικοποίηση τῶν ἰδεῶν.

Οἱ κριτικὲς ἀναλύσεις μας δὲν θὰ ἀναφερθοῦν, φυσικά, στὶς μάλλον ἐκλαϊκευτικὲς σκέψεις (Reflexionen) τῶν ἐρευνητῶν ἐκείνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, οἱ ὁποῖοι φιλοσοφοῦν αὐτὸ πού θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ εἶναι ἡ 'ἐπίσημη' Φιλοσοφία, αὐτὴ πού ἐμφανίζεται με πραγματικὰ ἐπιστημονικὸ ἐξοπλισμό. Ἰδιαίτερα ὅμως θὰ ἀσχοληθοῦμε με μιὰ μέθοδο καὶ ἓνα κλάδο ἐπιστημονικό, γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ Φιλοσοφία πιστεύει, ὅτι χάρις σὲ αὐτὸν ἔχει κατακτήσει ὀριστικὰ τὴ θέση μιᾶς ἀκριβολογικῆς (exakte) ἐπιστήμης. Καὶ εἶναι τόσο σίγουρη σὲ αὐτό, ὥστε βλέπει με περιφρόνηση κάθε ἄλλη φιλοσοφικὴ ἔκφανση. Πρὸς τὸν δικὸ της ἀκριβολογικὸ ἐπιστημονικὸ φιλοσοφικὸ τρόπο κάθε ἄλλη φιλοσοφικὴ τάση ἔχει τέτοια σχέση ὅπως καὶ ἡ θολὴ Φιλοσοφία τῆς φύσης στὴν Ἀναγέννηση με τὴ νεανικὰ ρωμαλέα ἀκριβολογικὴ Μηχανικὴ ἐνὸς Galilei ἢ ὅπως ἡ Ἀλχημεία με τὴν ἀκριβολογικὴ Χημεία ἐνὸς Lavoisier. Ἄν τώρα ρωτούσαμε γιὰ αὐτὴ τὴν ἀκριβολογικὴ μὲν ἀλλὰ ἀσυμπλήρωτη ἀκόμη Φιλοσοφία — τὸ 'ἀνάλογο' δηλ. ἐκεῖνο τῆς ἀκριβολογικῆς Μηχανικῆς — θὰ μᾶς παρέπεμπαν στὴν ψυχοφυσικὴ καὶ, μάλιστα ἐντελῶς ἰδιαίτερα, στὴν *πειραματικὴ Ψυχολογία*, γιὰ τὴν ὁποία κανεὶς δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι πραγματικὰ εἶναι ἀκριβολογικὴ ἐπιστήμη. Θὰ μᾶς ἔλεγαν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀκριβολογικὴ ἐπιστημονικὴ Ψυχολογία πού ἐπὶ τόσον καιρὸ τὴν ἀναζητούσαμε καὶ πού τώρα ἐπὶ τέλους ἐγίνε πραγματικότητα. Ὅτι χάρις σὲ αὐτήν, ἡ Λογικὴ, ἡ Γνωσιολογία, ἡ Αἰσθητικὴ, ἡ Ἠθικὴ καὶ ἡ Παιδαγωγικὴ ἀπόκτησαν ἐπιτέλους τὸ ἐπιστημονικὸ θεμέλιό τους, καὶ μάλιστα πηγαίνουν πιά τώρα νὰ μετασχηματιστοῦν καὶ αὐτὲς σὲ πειραματικὲς ἐπιστῆμες. Καὶ ὅτι κατὰ τὰ ἄλλα ἡ αὐστηρὴ Ψυχολογία ἦταν — κάτι αὐτονόητο πιά — ἡ βάση ὅλων τῶν Πνευματικῶν ἐπιστημῶν (Geisteswissenschaften), καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Μεταφυσικῆς. Ἀπὸ τὴν τελευταία αὐτὴ ἄποψη ὄχι βέβαια ἡ πρῶτιστη καὶ κύρια βάση, δεδομένου ὅτι στὴ θεμελίωσή αὐτῆς τῆς γενικότατης θεωρίας γιὰ τὴν πραγματικότητα (Wirklichkeitslehre) συμμετέχει καὶ ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη.

Οί αντιρρήσεις μας στις απόψεις αυτές: Κατ' ἀρχὴν μπορούμε νὰ δοῦμε — καὶ θὰ ἀρκοῦσε γιὰ αὐτὸ μιὰ σύντομη ἐξέταση — ὅτι γενικὰ ἡ Ψυχολογία ὡς ἐπιστῆμη 'γεγονότων' (Tatsachenwissenschaft) εἶναι ἀκατάλληλη νὰ γίνῃ θεμέλιο γιὰ ἐκεῖνες τὶς φιλοσοφικὲς ἐπιστῆμες πού ἀναφέρονται στὶς καθαρὲς ἀρχές (reine Prinzipien) κάθε ὑπαγωγῆς σὲ κανόνες (Normierung), δηλ. τῆς καθαρῆς Λογικῆς, τῆς καθαρῆς Ἀξιολογίας καὶ Πρακτικῆς (Praktik). Μιὰ διεξοδικώτερη ἀνάλυση δὲν εἶναι ἀπαραίτητη: εἶναι φανερὸ ὅτι θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε στὶς σκεπτικιστικὲς ἐκεῖνες ἀντιφάσεις γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχουμε ἤδη μιλήσει. Σὲ ὅτι ἀφορᾷ ὅμως τῇ *Γνωσιολογία* — πού ἐμεῖς τῇ διακρίνουμε ἀπὸ τὴν καθαρὴ Λογικὴ μὲ τὴν ἔννοια τῆς mathesis universalis, καὶ πού ὡς τέτοια δὲν ἔχει σχέση μὲ τὸ γνωστικὸ φαινόμενο (Erkennen) — εἶναι δυνατόν νὰ εἰπωθοῦν μερικὰ πράγματα κατὰ τοῦ γνωσιολογικοῦ Ψυχολογισμοῦ καὶ τοῦ Φυσικισμοῦ (Physizismus), καὶ μερικὲς μάλιστα νύξεις θὰ πρέπει νὰ γίνουν καὶ ἐδῶ.

Κάθε φυσικὴ ἐπιστῆμη εἶναι ὡς πρὸς τὰ ἀφετηριακὰ τῆς σημεῖα ἀπλοϊκῆ. Ἡ Φύση, τὴν ὁποία θέλει νὰ ἐρευνήσῃ, εἶναι γιὰ αὐτὴν, ἀπλούστατα, ἐδῶ μπροστά. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι *ὑπάρχουν* πράγματα, ὅτι *ὑπάρχουν* σὲ κατάστασι ἡρεμίας, κινούμενα, μεταβαλλόμενα μέσα στὸν χωρὶς πέρατα χῶρο, προσδιορισμένα ἀπὸ τὴ χρονικότητα μέσα στὸν χωρὶς πέρατα (unendlich) χρόνο. Τὰ ἀντιλαμβανόμεσθε, τὰ περιγράφουμε μὲ ἀπέρριτες ἐμπειρικὲς κρίσεις (in schlichten Erfahrungsurteilen). Ὁ σκοπὸς τῆς Φυσικῆς ἐπιστῆμης εἶναι νὰ κατακτήσῃ γνωστικὰ (zu erkennen) μὲ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο, αὐστηρὰ ἐπιστημονικὸ τρόπο τὰ αὐτονόητα αὐτὰ δεδομένα (Gegebenheiten). Κάτι παρόμοιο ἰσχύει γιὰ τὴ φύση, στὴ διευρυμένη, ψυχοφυσικὴ τῆς ἔννοια, καὶ κατ' ἐπέκτασι γιὰ τὶς ἐπιστῆμες πού τὴν ἐρευνοῦν καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὴν Ψυχολογία. Τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο (das Psychische) δὲν εἶναι ἓνας κόσμος ξεχωριστός· 'δίνεται' ὡς ἐγὼ ἢ ὡς βίωμα τοῦ ἐγὼ (βέβαια μὲ μιὰ πολὺ διαφορετικὴ ἔννοια) καὶ ἡ ἐμπειρία μας δείχνει ὅτι εἶναι δεμένο μὲ ὀρισμένα φυσικὰ πράγματα (Dinge) πού καλοῦνται σώματα. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης εἶναι κάτι αὐτονόητο καὶ δοσμένο ἀπὸ πρὶν. Ἔργο τώρα τῆς Ψυχολογίας εἶναι νὰ ἐρευνήσῃ ἐπιστημονικὰ τὸ ψυχικὸ αὐτὸ στοιχεῖο μέσα στὴν ψυχοφυσικὴ συνάφεια τῆς φύσης (psychophysische Naturzusammenhang), πού ὅπως εἶναι αὐτονόητο τὸ διέπει, νὰ τὸ προσδιορίσῃ μὲ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο τρόπο, νὰ ἀνακαλύψῃ τὶς νομοτέλειες τοῦ σχηματισμοῦ καὶ μετασχηματισμοῦ του, τῆς γένεσῃς καὶ τῆς φθορᾷς του. Κάθε ψυχολογικὸς προσδιορισμὸς εἶναι eo ipso ψυχοφυσικός, δηλ. μὲ τὴν εὐρύτατη ἔννοια (πού ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἄς τὴν κρατήσουμε σταθερὰ) ὅτι ἔχει ταυτόχρονα καὶ μιὰ σημασία πού ἡ χροιά τῆς εἶναι φυσικὴ καὶ πού δὲ λείπει ποτέ. Καὶ ἐκεῖ ἀκόμη πού ἡ Ψυχολογία — ἡ ἐμπειρικὴ αὐτὴ ἐπιστῆμη — στρέφεται πρὸς περιστατικὰ 'ἀμιγῶς' συνειδησιακὰ (blosse Bewusstseinsvorkommnisse) καὶ ὄχι σὲ ψυχοφυσικὲς συναρτήσεις μὲ τὴ συνηθισμένη στενότερη ἔννοια, τὰ περιστατικὰ αὐτὰ δὲν ἐξετάζονται ὡς φυσικά, δηλ. ὡς ἀνήκοντα σὲ συνειδήσεις ἀνθρώπων ἢ ζώων πού

καὶ αὐτὲς ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους χαρακτηρίζονται ἀπὸ μιὰ αὐτονόητη σύνδεση μὲ σώματα ἀνθρώπων ἢ ζώων. Ὁ ὀλοκληρωτικὸς παραμερισμὸς (Ausschaltung) τῆς σχέσης πρὸς τὴ φύση (Naturbeziehung) θὰ ἀφαιροῦσε ἀπὸ τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο τὸ χαρακτήρα τοῦ φυσικοῦ γεγονότος (Naturtatsache), τὸ ὁποῖο εἶναι δυνατόν νὰ προσδιοριστεῖ ἀντικειμενικὰ-χρονικὰ, δηλ. θὰ τοῦ ἀφαιροῦσε τὸ χαρακτήρα τοῦ ψυχολογικοῦ γεγονότος. Ἄς τὸ ἔχουμε λοιπὸν σταθερὰ ὑπ' ὄψη: κάθε ψυχολογικὴ κρίση (Urteil) κλείνει μέσα της τὴν ὑπαρξιακὴ ἔνθεση (Setzung) τῆς φύσης (physische Natur), ἀδιάφορο ἂν αὐτὸ ἄλλοτε τὸ λέει ρητὰ, ἄλλοτε ὁμως ὄχι.

Ἔτσι λοιπὸν γίνεται σαφὲς τὸ ἐξῆς: Ἐφ' ὅσον θὰ ὑπῆρχαν ἀποφασιστικῆς σημασίας ἐπιχειρήματα ποὺ θὰ μᾶς ἀνάγκαζαν νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη γενικὰ (physische Naturwissenschaft) δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι Φιλοσοφία μὲ τὴν ἐξειδικευμένη ἔννοια τῆς λέξης· πὼς ποτὲ καὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτελέσει τὸ θεμέλιο τῆς Φιλοσοφίας καὶ πὼς μόνο βάσει κάποιας φιλοσοφίας ποὺ ἔχει ἤδη προηγηθεῖ μπορεῖ νὰ ἀποκτήσει φιλοσοφικὴ ἀξία καὶ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοὺς σκοποὺς τῆς Μεταφυσικῆς: τότε τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ θὰ ἔπρεπε κατ' ἀνάγκη νὰ ἔχουν ἐφαρμογὴ δίχως ἄλλο καὶ στὴν Ψυχολογία.

299

Τέτοιου εἴδους ὁμως ἐπιχειρήματα κάθε ἄλλο παρά λείπουν.

Ἄρκεῖ καὶ μόνο νὰ ὑπενθυμίσουμε τὴν «ἀπλοϊκότητα» («Naivität») μὲ τὴν ὁποία — σύμφωνα μὲ ὅσα εἰπώθηκαν πρὸ πάνω — ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη δέχεται τὴ φύση ὡς ἴσομένη, μιὰ ἀπλοϊκότητα ποὺ εἶναι, θὰ λέγαμε, ἀμετακίνητη καὶ ποὺ π.χ. ἐπαναλαμβάνεται ἀδιάλειπτα σὲ κάθε σημεῖο τῆς μεθοδικῆς της πορείας, ὅταν ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη προσφεύγει στὴν ἀπλῆ ἐμπειρία (schlichte Erfahrung) — καὶ τελικὰ ἀνάγει κάθε ἐπιστημονικὴ-ἐμπειρικὴ μέθοδο ἀκριβῶς σὲ αὐτὴν τὴν ἐμπειρία. Ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη εἶναι βέβαια μὲ τὸν τρόπο της πολὺ κριτικὴ. Ἐμπειρία ἀπομονωμένη, ἔστω καὶ ἂν ἀπαντιέται κατὰ τρόπο σωρευτικὸ, δὲν ἔχει γιὰ αὐτὴν παρά μόνο πολὺ περιορισμένη ἐγκυρότητα. Στὴ μεθοδικὴ διάταξη (Anordnung) καὶ σύνδεση τῶν ἐμπειριῶν, στὸ ἄμοιβαῖο παιχνίδι (Wechselspiel) ἀνάμεσα στὴν ἐμπειρία (Erfahren) καὶ στὸ λόγο (Denken) — ἓνα παιχνίδι ποὺ ἔχει τοὺς λογικὰ σταθεροὺς του κανόνες — ἡ ἐγκυρὴ ἐμπειρία (Erfahrung) διακρίνεται ἀπὸ τὴν ἀνίσχυρη καὶ μὴ ἐγκυρὴ (ungültig), κάθε ἐμπειρία ἐντάσσεται σὲ μιὰ ἀξιολογικὴ κλίμακα καὶ γενικὰ ἀπὸ τὴν ἐργασία αὐτὴ ἐξάγεται γνώση, γνώση γιὰ τὴ φύση (Naturerkenntnis) ἀντικειμενικὰ ἐγκυρὴ. Ὅμως ὅσο καὶ ἂν τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κριτικῆς τῆς ἐμπειρίας (Erfahrungskritik) μᾶς ἱκανοποιεῖ, γιὰ ὅσο βρισκόμαστε μέσα στὸ χῶρο τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ σκέψη μας συμμερίζεται τὴ στάση ποὺ ἔχει πάρει ἡ Φυσικὴ ἐπιστῆμη ἀναφορικὰ μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό, — ἐντούτοις ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ εἶναι καὶ δυνατὴ καὶ ἀπαραίτητη μιὰ ἄλλη, ἐντελῶς διαφορετικὴ, κριτικὴ τῆς ἐμπειρίας, μιὰ κριτικὴ

299

πὸν θέτει ὑπὸ ἀμφισβήτηση ὀλόκληρη τὴν ἐμπειρία γενικὰ καὶ τὸν ἐπιστημονικὸ-ἐμπειρικὸ τρόπο σκέψης (das erfahrungswissenschaftliche Denken).

Πῶς εἶναι δυνατόν ἢ ἐμπειρία ὡς συνείδηση νὰ 'δίνει' (geben) ἢ νὰ 'βρίσκει' (treffen) ἓνα ἀντικείμενο· πῶς εἶναι δυνατόν ἐμπειρίες νὰ 'ἀντλοῦν δικαίωση' (berechtigen) ἢ νὰ 'διορθώνονται' (berichtigen) ἀμοιβαίᾳ ἀπὸ ἄλλες ἐμπειρίες καὶ ὄχι ἀπλῶς μόνο νὰ ἀναιροῦνται ὑποκειμενικὰ ἢ νὰ ἐνισχύονται ὑποκειμενικὰ· πῶς γίνεται καὶ ἓνα 'παιχνίδι' τῆς ἐμπειρικῆς-λογικῆς συνείδησης ἔχει νὰ μᾶς πεῖ κάτι ἔγκυρο γιὰ πράγματα ποὺ ὑπάρχουν αὐτὰ καὶ καθ' ἑαυτὰ (an und für sich)· πῶς συμβαίνει οἱ κανόνες (Spielregeln) τῆς συνείδησης νὰ μὴν εἶναι κάτι ποὺ δὲν ἀφορᾷ καὶ τὰ πράγματα· πῶς θὰ πρέπει νὰ ἐννοήσουμε γενικὰ καὶ καθόλου τὴ Φυσικὴ ἐπιστήμη ποὺ πιστεύει ὅτι στὸ κάθε της βῆμα 'θέτει' ἀλλὰ καὶ κατακτᾷ γνωστικὰ (erkennen) τὴ φύση ποὺ ὑπάρχει καθ' ἑαυτὴ — καθ' ἑαυτὴ καὶ χωριστὰ ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικὴ ροὴ τῆς συνείδησης· ὅλα αὐτὰ γίνονται αἰνίγμα ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ σκεπτόμαστε σοβαρά. Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ Γνωσιολογία εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἐκείνη ποὺ θέλει νὰ ἀπαντήσῃ σὲ τέτοιου εἴδους ἐρωτήματα καὶ ποὺ μέχρι τώρα, παρ' ὅλη τὴ διανοητικὴ προσπάθεια ποὺ κατέβαλαν οἱ μεγάλοι ἐρευνητές, δὲν ἔδωσε μιὰ ἐπιστημονικὰ σαφῆ, ἀποδεκτὴ ἀπὸ ὅλους, ὀριστικὴ ἀπάντηση.

299/300

Δὲ χρειάζεται παρὰ μόνο αὐστηρὴ συνέπεια, ὥστε νὰ κρατηθῇ ἡ προβληματικὴ αὐτὴ στὸ ἐπίπεδο της (μιὰ συνέπεια ποὺ βέβαια ἔλλειψε ἀπὸ ὅλες τις μέχρι τώρα Γνωσιολογίες) προκειμένου νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ παράλογο (Widersinn) μιᾶς «ἐπιστημονικῆς (μὲ τὴν ἔννοια τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν) Γνωσιολογίας», καὶ ἐπομένως καὶ κάθε ψυχολογικῆς Γνωσιολογίας. Ἄν συμβαίνει πραγματικὰ — γιὰ νὰ μιλήσουμε γενικὰ — ὀρισμένα αἰνίγματα τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης νὰ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο μέσα στὸ χῶρο τῆς ἐπιστήμης αὐτῆς (prinzipiell immanent), ἐν τούτοις εἶναι αὐτονόητο ὅτι οἱ λύσεις τῶν αἰνιγμάτων τούτων, σύμφωνα μὲ προϋποθέσεις (Prämissen) καὶ ἀποτελέσματα (Ergebnisse) ποὺ βγαίνουν ἀπὸ ἐκεῖνες, εἶναι κάτι ποὺ ὑπερβαίνει τὰ ὄρια τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης (prinzipiell transzendent). Τὸ νὰ θέλει κανεὶς νὰ περιμένῃ τὴ λύση κάθε προβλήματος ποὺ ἐμπίπτει ἀπόλυτα μέσα στὰ ὄρια τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης — ποὺ ἐπομένως εἶναι πέρα ὡς πέρα, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος δικό της πρόβλημα — ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ Φυσικὴ ἐπιστήμη ἢ ἔστω ἀπλῶς νὰ νομίζει ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ 'συνεισφέρει' τίς προϋποθέσεις γιὰ τὴ λύση ἐνὸς τέτοιου προβλήματος, αὐτὸ σημαίνει ὅτι κινεῖται μέσα σὲ ἓνα παράλογο 'κύκλο' (Zirkel).

300

Εἶναι ἐπίσης φανερό ὅτι σὲ μιὰ Γνωσιολογία ποὺ δὲ θὰ ἔρχεται ποτὲ σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἑαυτὸ της, δὲν ἔχει καμμιά ἀπολύτως θέση οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ προεπιστημονικὴ 'ἐνθεση' (Ansetzung) τῆς φύσης καὶ συνεπῶς θὰ πρέπει ν' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ αὐτὴν ἐντελῶς καὶ ὅλες

300

ἐκεῖνες οἱ ἀποφάνσεις (Aussage) ποὺ συνεπάγονται ἐνθετική (thetische) ὑπαρξιακὴ ἀναγνώριση (Existenzialsetzungen) ἀντικειμενικοτήτων μὲ χῶρο, χρόνο, αἰτιότητα κλπ. Καὶ προφανῶς αὐτὸ ἐκτείνεται μέχρι καὶ τὶς ὑπαρξιακὲς ἐκεῖνες 'ἐνθέσεις' (Existenzialsetzung) ποὺ ἀφοροῦν τὴν ὑπαρξίη τοῦ ἐρευνητοῦ, τῶν φυσικῶν του δυνάμεων κτλ.

Καὶ ἀκόμη: "Ἄν παρ' ὅλα αὐτὰ στόχος τῆς Γνωσιολογίας εἶναι νὰ ἐρευνηθεῖ τὰ προβλήματα τῆς σχέσης τῆς συνείδησης μὲ τὸ εἶναι, τότε τὸ εἶναι δὲν μπορεῖ νὰ τὸ ἔχει μπροστὰ τῆς παρὰ μόνον ὡς σύστοιχο (Correlatum) τῆς συνείδησης, ὡς συνειδησιακὸ «νοούμενο» (bewusstseinsmässig «Gemeintes»): ὡς κάτι ποὺ γίνεται ἀντιληπτό, κάτι ποὺ θὰ τὸ θυμόμαστε, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουμε εἰκονιστικὴ παράσταση (bildlich Vorgestelltes), κάτι ποὺ τὸ φανταζόμαστε, τὸ ταυτίζουμε, τὸ ξεχωρίζουμε, τὸ πιστεύουμε, τὸ ὑποθέτουμε, τὸ ἀξιολογοῦμε κοκ. Βλέπουμε τότε ὅτι ἡ ἐρευνα ὀφείλει νὰ εἶναι προσανατολισμένη πρὸς τὴ γνῶσι τῆς οὐσίας τῆς συνείδησης, πρὸς αὐτὸ ποὺ «εἶναι» αὐτὴ ἢ ἴδια ἢ συνείδηση, ἢ οὐσία τῆς μέσα στὶς διάφορες μορφές τῆς ποὺ μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε· ταυτόχρονα ὅμως πρέπει νὰ εἶναι προσανατολισμένη καὶ πρὸς ἐκεῖνο ποὺ «σημαίνει» ἢ συνείδηση καὶ ἐπίσης πρὸς τοὺς διαφορετικοὺς τρόπους μὲ τοὺς ὁποίους — σύμφωνα μὲ τὴν οὐσία τῶν μορφῶν αὐτῶν — ἢ συνείδηση 'βαστάζει' (meint, νοεῖ) κάποια ἀντικειμενικότητα (Gegenständliches) καὶ, ἐνδεχομένως, τὴν «καταδείχνει» ὡς «ἔγκυρο», «πραγματικὸ» ὄν: — 'προσφέροντας' το ἄλλοτε καθαρὰ, ἄλλοτε θολὰ, ἄλλοτε ὡς κάτι ποὺ τὸ ἔχουμε μπροστὰ μας (gegenwärtigend) ἢ τὸ ξαναφέρνουμε μπροστὰ μας (vergegenwärtigend), ἄλλοτε ἀπλῶς συμβολικὰ (signitiv) ἢ εἰκονιστικὰ (bildlich), ἄλλοτε ὡς κάτι ποὺ τὸ λογιζόμαστε (denkmässig), ἄλλοτε μὲ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλο 'προσοχιακὸ' τρόπο (attentionaler Modus) καὶ μὲ ἄπειρες ἄλλες μορφές.

Κάθε εἶδος ἀντικειμενικότητας, κάθε τι ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὸ ἀντικείμενο ἑνὸς λόγου ποὺ ἔχει νόημα, μιᾶς προεπιστημονικῆς καὶ ἀκολούθως ἐπιστημονικῆς γνῶσης, πρέπει νὰ ἐκδηλωθεῖ μέσα στὴ γνῶσι, δηλ. μέσα στὴν ἴδια τὴ συνείδηση καὶ νὰ 'δοθεῖ' — πράγμα ποὺ εἶναι σύμφωνο μὲ αὐτὸ τὸ νόημα κάθε γνῶσης. "Ὅλα τὰ εἶδη τῆς συνείδησης (Bewusstseinsart) ἔτσι ὅπως κατατάσσονται, ἄς ποῦμε ἔτσι, τελεολογικὰ κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ ὄρο: γνῶσι, καὶ ὅπως εἰδικώτερα ταξινομοῦνται ἀνάλογα μὲ τὶς διάφορες κατηγορίες τοῦ ἀντικειμένου (Gegenstands-Kategorien) — οἱ ὁποῖες ἐκλαμβάνονται ὡς ὁμάδες (Gruppen) ἀπὸ γνωστικὲς λειτουργίες μὲ εἰδικὴ ἀντιστοιχία πρὸς ἐκεῖνες — πρέπει νὰ μελετηθοῦν στὴν οὐσιαστικὴ συνάφεια τους (Wesenszusammenhang) καὶ στὴν ἀναφορὰ τους (Rückbeziehung) πρὸς τὶς μορφές (Formen) τοῦ συνειδησιακοῦ 'δοσίματος' (Gegebenheitsbewusstsein) ποὺ ἀνήκουν σὲ αὐτές. "Ἐτσι θὰ πρέπει νὰ ἐννοηθεῖ ἡ σημασία ποὺ ἔχει τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ νομιμότητα (Rechtsfrage) τῶν γνωστικῶν ἐνεργημάτων — ἕνα ἐρώτημα ποὺ πρέπει νὰ τίθεται ἀναφορικὰ μὲ ὅλα τὰ γνωστικὰ ἐνεργή-

300/1

301

ματα — να αποσαφηνιστεί έντελώς ή ούσία τής θεμελιωμένης κατάδειξης τής νομιμότητας τους, ή ούσία τής δυνατότητας για θεμελίωση (Begründbarkeit) ή έγκυρότητα (Gültigkeit) στην ιδεατότητα της — μάλιστα για όλους τους άναβαθμούς τής γνώσης (Erkenntnisstufen) και πάνω από όλα για τήν έπιστημονική γνώση.

Τί σημαίνει τώρα ότι τὸ αντικείμενο *υπάρχει* (sei), και ότι καταδειχνεται γνωστικά ως αὐτὸ πὸ εἶναι και ὅπως εἶναι, αὐτὸ εἶναι κάτι πὸ ἡ προφάνεια του πρέπει νὰ βγεῖ μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ συνείδηση και νὰ γίνει ἔτσι τελείως κατανοητό. Και γιὰ νὰ γίνει αὐτὸ χρειάζεται μελέτη *δλόκληρης* τής συνείδησης, δεδομένου ὅτι *ὅλες* οἱ μορφές της (Gestaltungen) εἶναι δυνατόν νὰ ἀσκήσουν γνωστικὲς λειτουργίες (Erkenntnisfunktionen). Ἐφόσον ὁμως κάθε συνείδηση εἶναι «συνείδηση τοῦ. . .», ἡ μελέτη τής ούσίας τής συνείδησης κλείνει μέσα της και τὴ μελέτη τής συνειδησιακῆς σημασίας (Bewusstseinsbedeutung) και τής συνειδησιακῆς αντικειμενικότητας ὡς τέτοιας. Σπουδὴ ἑνὸς ὁποιοῦδήποτε εἶδους αντικειμενικότητας στὴ γενικὴ του ούσία (μιὰ σπουδὴ πὸ εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιδιώκει και στόχους πὸ δὲν ἐνδιαφέρουν καθόλου τὴ Γνωσιολογία και τὴν ἔρευνα τής συνείδησης) σημαίνει στενὴ παρακολούθηση τῶν τρόπων, μὲ τοὺς ὁποίους αὐτὸ 'δίνεται' (Gegebenheitsweisen) και ὅτι ἀντλῶ τὴν ούσία του μέσα ἀπὸ τὶς σύστοιχες λειτουργίες τής «ἀποσαφήνισης» («Klärung»). Και ἂν ἀκόμη δὲν πρόκειται ἔδῳ γιὰ τοὺς συνειδησιακοὺς τρόπους και τὴν ἔρευνα τής ούσίας τους, ἐν τούτοις ἡ μέθοδος τής ἀποσαφήνισης συνεπάγεται ὅτι και σὲ αὐτὴν ἀκόμη τὴν περίπτωση δὲν μπορεῖ νὰ λείψει ἡ ἀναστόχαση (Reflexion) ἀναφορικὰ μὲ τοὺς τρόπους πὸ 'νοεῖται' και 'δίνεται' (Gemeintheits — und Gegebenheitsweisen) κάτι. Ὅπωςδήποτε ὁμως, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ ἀποσαφήνιση τής αντικειμενικότητας σὲ ὅλες τὶς βασικὲς τής μορφές (Grundarten) εἶναι ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ἀνάλυση τής ούσίας τής συνείδησης και, συνεπῶς, περικλείνεται μέσα σὲ αὐτὴν· ὁμως δὲν συντελεῖται πραγματικὰ παρὰ μόνο μέσα σὲ μιὰ γνωσιολογικὴ ἀνάλυση πὸ ὡς ἔργο της ἔχει τὴν ἔρευνα τῶν συστοιχιῶν (Korrelationen). Ἐτσι λοιπὸν, ὅλες αὐτὲς τὶς μελέτες, ἂν και θὰ πρέπει νὰ τὶς ξεχωρίζουμε ὡς ἓνα σημεῖο, τὶς ἐντάσσουμε κάτω ἀπὸ τὸ γενικὸ ὄρο: *φαινομενολογικὲς*.

301/2

Πέφτουμε λοιπὸν ἑπάνω σὲ μιὰ ἐπιστῆμη — γιὰ τὸ τεράστιο πλάτος τής ὁποίας οἱ ἄνθρωποι τοῦ καιροῦ μας δὲν ἔχουν καν ἰδέα — πὸ εἶναι μὲν ἐπιστῆμη τής συνείδησης χωρὶς ἐν τούτοις νὰ εἶναι Ψυχολογία· σὲ μιὰ *Φαινομενολογία τής συνείδησης* ἀπέναντι σὲ μιὰ *Φυσικὴ ἐπιστῆμη τής συνείδησης*. Δεδομένου ὅτι ἔδῳ δὲν πρόκειται βέβαια γιὰ μιὰ τυχαία γλωσσικὴ ἀσάφεια, θὰ πρέπει νὰ περιμένουμε ἐκ τῶν προτέρων ὅτι οἱ σχέσεις ἀνάμεσα στὴ Φαινομενολογία και τὴν Ψυχολογία θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκη στενές, ἀφοῦ και οἱ δύο ἔχουν νὰ κάνουν μὲ τὴ συνείδηση — ἂν και μὲ διαφορετικὸ τρόπο, μὲ διαφορετικὴ, ἢ κάθε μιὰ, «στάση» («Einstellung») ἀπέναντι της

302

κάτι πού ἐνδεχομένως τὸ ἐκφράζουμε λέγοντας ὅτι ἡ Ψυχολογία ἀσχολεῖται μὲ τὴν «ἐμπειρική συνείδηση», μὲ τὴ συνείδηση στὴ «στάση τῆς ἐμπειρίας» (Erfahrungseinstellung), δηλ. ὡς κάτι πού ὑπάρχει σὲ συνάφεια μὲ τὴ φύση· ἐνῶ, ἀντίθετα, ἡ Φαινομενολογία ἔχει νὰ κάνει μὲ τὴν «καθαρή» συνείδηση, δηλ. τὴ συνείδηση στὴ φαινομενολογικὴ στάση.

Σὲ περίπτωσι πού αὐτὸ εἶναι σωστὸ θὰ προέκυπτε ὅτι ἀδιάφορα ἀπὸ τὸ γε- 302
γονὸς ὅτι ἡ Ψυχολογία εἶναι — καὶ μάλιστα κατ' ἀνάγκη — τόσο λίγο Φι-
λοσοφία ὅσο καὶ ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη (physische Naturwissenschaft), ἐντού-
τοις γιὰ λόγους οὐσιαστικῶς βρίσκεται — μέσω τῆς Φαινομενολογίας —
πιὸ κοντὰ πρὸς τὴ Φιλοσοφία καὶ ὅτι πρέπει ἡ τύχη τῆς νὰ ἐξακολουθήσει
νὰ μένει ἐσώτατα ἐνωμένη μαζί τῆς. Θὰ ἦταν τέλος δυνατόν νὰ διαπιστώσουμε
ἐκ τῶν προτέρων ὅτι κάθε ψυχολογιστικὴ Γνωσιολογία, ἀστοχώντας στὴν
κατανόηση τοῦ νοήματος τῆς γνωσιοθεωρητικῆς προβληματικῆς, κάνει
σύγχυση ἀνάμεσα στὴν καθαρὴ καὶ στὴν ἐμπειρική συνείδηση, ἢ, πράγμα
πού τελικὰ σημαίνει τὸ ἴδιο: «φυσικοποιεῖ» («naturalisiert») τὴν καθαρὴ
συνείδηση.

Αὐτὴ εἶναι πραγματικὰ ἡ γνώμη μου καὶ θὰ πρέπει στὴ συνέχεια νὰ γίνουν
μερικὲς ἀκόμη διευκρινήσεις.

Οἱ γενικὲς νύξεις πού ἔγιναν ὡς τώρα καὶ ἰδιαίτερα ὅ,τι εἰπώθηκε ἀναφορικὰ 302/3
μὲ τὴ στενὴ συγγένεια τῆς Ψυχολογίας μὲ τὴ Φιλοσοφία ἐλάχιστα, βέβαια,
συμφωνοῦν μὲ τὴ σύγχρονη ἀκριβολογικὴ Ψυχολογία πού εἶναι περισσό-
τερο ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο ξένη πρὸς τὴ Φιλοσοφία. Ὅμως, ὅσο καὶ ἂν ἡ
Ψυχολογία αὐτὴ θεωρεῖ ὅτι χάρις στὴν πειραματικὴ μέθοδο εἶναι ἡ μόνη
ἐπιστημονικὴ καὶ παρόλο πού τῆς ἀρέσει νὰ βλέπει μὲ περιφρόνηση τὴν
«Ψυχολογία τοῦ γραφείου» («Schreibtisch-Psychologie»), ἐν τούτοις: τὴν
ἄποψη ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ Ψυχολογία, ἡ ψυχολογικὴ ἐπιστήμη στὴν πλήρη
ἐννοια, εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὴ χαρακτηρίσω ὡς πλάνη πού οἱ συνέπειες
τῆς εἶναι σοβαρές. Τὸ γενικότατο χαρακτηριστικὸ τῆς Ψυχολογίας αὐτῆς
εἶναι ὅτι παραμερίζει τὴν ἄμεση καὶ καθαρὴ ἀνάλυση τῆς συνείδησης — τὴ
συστηματικὴ, μὲ ἄλλα λόγια, «ἀνάλυση» καὶ «περιγραφή» («Deskription»)
στὴν ὁποία πρέπει νὰ ὑποβάλλονται τὰ «συνειδησιακὰ δεδομένα» (Gegeben-
heiten) πού προσφέρονται μὲ τὴν ἐγκλεισμικὴ θέαση (immanentes Schauen)
σὲ ὅλες τὶς δυνατὲς ὄψεις τῆς — προκειμένου νὰ γίνουν ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἔμμε-
σοι προσδιορισμοὶ (Fixierungen) τῶν ψυχολογικῶν γεγονότων (Tatsachen)
ἢ ἔστω ἐκείνων τῶν γεγονότων πού ἔχουν κάποια ψυχολογικὴ ἀξία καὶ τὰ
ὁποῖα ἔχουν ἓνα, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ ἄποψη, καταληπτὸ νόημα.
Γιὰ τὴν πειραματικὴ ἐξακρίβωση τῆς ψυχοφυσικῆς κανονικότητος (Regel-
mässigkeiten) τῶν γεγονότων αὐτῶν ἀρκεῖται σὲ ἀνεπεξέργαστες ἐννοίες
κλάσεων (rohe Klassenbegriffe) ὅπως: ἀντίληψη, φαντασιακὴ ἐποπτεία,
ἀπόφανση, ὑπολογισμὸς ὀρθὸς ἢ λαθεμένος, ἐκτίμηση μεγεθῶν, ἐπαναγνώ-

ριση, προσδοκία, διατήρηση (Behalten), λήθη κλπ. και από το άλλο, βέβαια, μέρος ο έννοιολογικός αυτός εξοπλισμός, με τον οποίο εργάζεται, ασκεί περιοριστική επίδραση αναφορικά και με τη θέση ερωτημάτων και με τη δυνατότητα να φθάσει σε διαπιστώσεις.

Θα μπορούσε ίσως να πει κανείς ότι η σχέση της πειραματικής Ψυχολογίας προς την αυθεντική-θεωρητική (originär) Ψυχολογία είναι ανάλογη με τη σχέση της Κοινωνιολογικής Στατιστικής (Sozialstatistik) προς την αυθεντική-θεωρητική Κοινωνιολογία. Μια τέτοια Στατιστική συγκεντρώνει πολύτιμα δεδομένα (Tatsache), ανακαλύπτει πολύτιμες νομοτελειακές σχέσεις (Regelmässigkeiten), που όμως έχουν ένα πολύ έμμεσο χαρακτήρα. Η πλήρης κατανόησή τους, ή πραγματική τους έρμηνεία δεν είναι δυνατόν να συντελεστεί παρά μόνο από μια αυθεντική Κοινωνιολογία, δηλ. από μια Κοινωνιολογία που τα κοινωνικά φαινόμενα τα δίνει με τρόπο άμεσο και τα έρευνά στην ουσία τους. Όμοια και η Πειραματική Ψυχολογία είναι μια μέθοδος που ένδεχομένως πετυχαίνει να διακριβώσει πολύτιμα ψυχοφυσικά γεγονότα (Tatsachen) και ρυθμίσεις (Regelungen), που όμως χωρίς κάποια συστηματική επιστήμη της συνείδησης — που να έρευνά έγκλειστικά (immanent) το ψυχικό στοιχείο — χάνουν κάθε δυνατότητα για βαθύτερη κατανόηση και οριστική επιστημονική αξιολόγηση.

303

Ότι εδώ πρόκειται για μια μεγάλη ατέλεια στη μέθοδο της (Verfahren), αυτό ή ακριβολογική Ψυχολογία (exakte Psychologie) δεν το αντιλαμβάνεται και μάλιστα τόσο λιγότερο όσο έντονότερα καταπολεμά τη μέθοδο της αυτοπαρατήρησης (Selbstbeobachtung) και όσο ένεργητικότερα προσπαθεί με την πειραματική μέθοδο να ξεπεράσει τα έλαττώματα εκείνης [δηλ. της αυτοπαρατήρησης — Σ.τ.Μ.]· αυτό όμως σημαίνει πως ξεπερνάει τις ατέλειες μιας μεθόδου που, όπως είναι δυνατόν να καταδειχτεί, δεν έχει καν σχέση με αυτό που πρέπει να γίνει εδώ. Όμως τα πράγματα (Sachen) — που είναι αυτά τα ίδια ψυχικά — ασκούν έναν έξαναγκασμό που αποδεικνύεται τόσο ισχυρός ώστε πια να είναι αδύνατο να μη γίνονται, εδώ κι εκεί, και συνειδησιακές αναλύσεις (Bewusstseinsanalysen). Αυτές όμως με τη σειρά τους έχουν, κατά κανόνα, μια φαινομενολογική αφέλεια που έρχεται σε χαρακτηριστική αντίθεση προς την άδιαμφισβήτητη σοβαρότητα με την οποία η Ψυχολογία αυτή επιδιώκει την ακρίβεια (Exaktheit) και την οποία μάλιστα σε όρισμένους τομείς την πετυχαίνει — περιορίζοντας ταυτόχρονα τους στόχους της. Αυτό το τελευταίο ισχύει παντού όπου οι πειραματικές διαπιστώσεις άφορουν τα ύποκειμενικά κατ' αίσθηση (sinnlich) φαινόμενα που ή περιγραφή και ύποσήμανσή τους (Bezeichnung) είναι δυνατόν να συντελεστεί με τον ίδιο ακριβώς τρόπο όπως και στις «άντικειμενικές» εκφάνσεις («objektiven» Erscheinungen)· δηλαδή χωρίς καμμία απολύτως παρεμβολή (Hereinziehen) των έννοιων και άποσαφηνίσεων (Klärungen) που 'όδηγο'ν μέσα στη κυρίως συνειδησιακή σφαίρα· επίσης εκεί όπου οι διαπιστώσεις

303/4

ἀναφέρονται σὲ ἀδρὰ ὁροθετημένες τάξεις γνήσια ψυχικῶν στοιχείων ποὺ ἐξ ἀρχῆς προσφέρονται μὲ ἐπάρκεια (ausreichend), χωρὶς νὰ εἶναι ἀπαραίτητη ἢ βαθύτερη συνειδησιακὴ ἀνάλυση, ἀρκεῖ μόνο νὰ παραιτηθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὴν προσπάθεια γιὰ διεξοδικὴ ἐξέταση τοῦ πραγματικοῦ ψυχολογικοῦ νοήματος τῶν διαπιστώσεων (Feststellungen).

Ἡ αἰτία ὅμως γιὰ τὴν ὁποία οἱ εὐκαιριακὲς (gelegentlich) αὐτὲς ἀναλύσεις ἀποτυγχάνουν παντοῦ νὰ 'συλλάβουν' τὸ ριζικὰ ψυχολογικὸ στοιχεῖο ἔγκειται στὸ ὅτι τὸ νόημα (Sinn) καὶ ἡ μέθοδος τῆς δουλειᾶς ποὺ πρέπει νὰ συντελεστεῖ ἐδῶ δὲν μπορεῖ νὰ φανεῖ παρὰ μόνο μέσα σὲ μιὰ καθαρὴ καὶ συστηματικὴ Φαινομενολογία· καθὼς ἐπίσης ταυτόχρονα καὶ ὁ τεράστιος πλοῦτος τῶν διαφορετικῶν συνειδησιακῶν ἀποχρώσεων (Bewusstseinsdifferenzen) ποὺ εἰσχωροῦν ἢ μιὰ στὴν ἄλλη χωρὶς νὰ μπορεῖ αὐτὸς ποὺ δὲν ἔχει πείρα μεθοδολογικὴ νὰ τις ξεχωρίσει. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ σύγχρονη ἀκριβολογικὴ Ψυχολογία (exakte Psychologie), ἀκριβῶς μὲ τὸ νὰ θεωρεῖ πῶς ἢ ἴδια εἶναι τέλεια ἀπὸ μεθοδολογικὴ ἄποψη καὶ αὐστηρὰ ἐπιστημονικὴ, γίνεται de facto ἀνεπιστημονικὴ — ἐφ' ὅσον ὡς στόχο της ἔχει πάντοτε νὰ ἐξετάσει διεξοδικὰ τὸ νόημα τοῦ ψυχικοῦ στοιχείου, αὐτοῦ ποὺ 'ἐμφανίζεται' (eintritt) στὶς ψυχοφυσικὲς κανονικότητες (Regelmässigkeit), ἐφόσον δηλ. θέλει νὰ προχωρήσει σὲ βάθος σὲ μιὰ πραγματικὴ ψυχολογικὴ κατανόηση· ὅπως ἐπίσης, ἀντίστροφα, σὲ ὅλες τις περιπτώσεις στὶς ὁποῖες ἡ ἀτέλεια ἐκείνη ποὺ συνίσταται στὶς ἀξεκαθάριστες παραστάσεις γιὰ τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο ὁδηγεῖ κατὰ τὴν προσπάθεια γιὰ γνώσεις πῶς βαθειᾶς στὴ διατύπωση ἀσαφῶν προβλημάτων καὶ κατὰ συνέπεια σὲ φαινομενικὰ μόνο ἀποτελέσματα (Scheinergebnisse). Ὅπως συμβαίνει παντοῦ ἡ πειραματικὴ μέθοδος εἶναι ἀπαραίτητη, ἐφόσον πρόκειται γιὰ τὸν καθορισμὸ (Fixierung) διυποκειμενικῶν σχέσεων ποὺ ὑφίστανται ἀνάμεσα σὲ 'γεγονότα' (intersubjektiven Tatsachenzusammenhängen). Προϋποθέτει ὅμως κάτι ποὺ κανένα πείραμα δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πετύχει: τὴν ἀνάλυση τῆς ἴδιας τῆς συνείδησης.

304

Οἱ λίγοι ψυχολόγοι οἱ ὁποῖοι — ὅπως ὁ Stumpf, ὁ Lipps καὶ ὅσοι ἄλλοι ἔχουν κοινὲς ἀπόψεις μὲ αὐτούς, — κατάλαβαν αὐτὴ τὴν ἀτέλεια τῆς πειραματικῆς Ψυχολογίας, οἱ ὁποῖοι μπόρεσαν νὰ ἀντιληφθοῦν τὴ σημασία ποὺ εἶχε ἡ ὄθηση ποὺ ἔδωσε ὁ Brentano, μιὰ ὄθηση ποὺ κυριολεκτικὰ ἄνοιξε μιὰ καινούργια ἐποχὴ, καὶ οἱ ὁποῖοι προσπάθησαν νὰ συνεχίσουν τὴν ἀναλυτικὴ-περιγραφικὴ (deskriptiv) διερεύνηση τῶν ἀποβλεπτικῶν βιωμάτων ποὺ ἄρχισε ἐκεῖνος, εἴτε δὲν θεωροῦνται ἀπὸ τοὺς φανατικούς ὁπαδοὺς τῆς πειραματικῆς μεθόδου ὡς ἀξιόλογοι, εἴτε πάλι, ἐφόσον ἔχουν καὶ αὐτοὶ ἐργαστεῖ πειραματικά, ἐκτιμῶνται μόνο ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη. Καὶ τοὺς κατηγοροῦνε συνεχῶς ὡς σχολαστικούς. Οἱ μελλοντικὲς γενεὲς θὰ δοκιμάσουν ἀρκετὴ ἐκπληξὴ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πρῶτες στοὺς νεώτερους χρόνους προσπάθειες γιὰ νὰ διερευνηθεῖ ὁ 'ἐγκλειστικὸς' συνειδησιακὸς χῶρος (das Immanente) σοβαρὰ καὶ μὲ τὸν μοναδικὸ δυνατὸ τρόπο τῆς 'ἐγκλεισμι-

304/5

κῆς' ἀνάλυσης (immanente Analyse), ἢ — ὅπως λέμε ἐμεῖς, ἔχοντας καλλίτερη θέα τῶν πραγμάτων — τῆς ἀνάλυσης τῆς οὐσίας (Wesensanalyse), χαρακτηρίστηκαν ὡς σχολαστικὲς καὶ τελικὰ παραμερίστηκαν. Αὐτὸ δὲν συμβαίνει γιὰ κανένα ἄλλο λόγο παρὰ μόνο γιατί οἱ φυσικὲς ἀφειτηρίες τῶν ἐρευνῶν αὐτῶν εἶναι οἱ ὅροι (Bezeichnungen) ποὺ χρησιμοποιοῦνται συνήθως στὴ γλώσσα ἀναφορικὰ μὲ τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο, γιὰ νὰ ἀκολουθήσει κατόπιν, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐξοικείωση (Einleben) μὲ τοὺς ὅρους αὐτοὺς, ἡ διατύπωση ἐρωτημάτων ἀναφορικὰ μὲ τὰ φαινόμενα στὰ ὁποῖα, ἀόριστα καὶ ἀμφιλεκτικὰ στὴν ἀρχή, ἀναφέρονται οἱ ὅροι αὐτοί. Βέβαια καὶ ὁ σχολαστικὸς ὄντολογισμὸς ἔχει τὴ γλώσσα ὡς ὁδηγὸ του (χωρὶς μὲ αὐτὸ νὰ ὑποστηρίζω ὅτι ὅλη ἡ σχολαστικὴ ἐρευνα ἦταν ὄντολογιστικὴ)· ὅμως ἡ ἐρευνα αὐτὴ χάνει τὸ δρόμο της καθὼς προσπαθεῖ νὰ βγάλει κρίσεις ἀναλυτικὲς ἀπὸ τὶς σημασίαις τῶν λέξεων (Wortbedeutungen), πιστεύοντας ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κατακτᾷ γνώση γιὰ τὰ πραγματικὰ δεδομένα (Tatsachen). Ὁ φαινομενολόγος ἀναλυτὴς ποὺ δὲν ἀντλεῖ ἀπολύτως καμμιά κρίση (Urteil) ἀπὸ τὶς ἐννοίαις τῶν λέξεων, ἀλλὰ κοιτάζει μέσα στὰ φαινόμενα (hineinschau), ποὺ ἀνακινεῖ ἡ γλώσσα μὲ τὶς ἀντίστοιχες λέξεις της, ἢ ποὺ βυθίζεται μέσα στὰ φαινόμενα ἐκεῖνα ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πλήρη ἐποπτειακὴ (vollanschaulich) πραγμάτωση ἐννοιῶν τῆς ἐμπειρίας (Erfahrungsbegriffen), ἐννοιῶν μαθηματικῶν κλπ. — Θὰ πρέπει μὴπως γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο νὰ στιγματιστεῖ καὶ αὐτὸς ὡς σχολαστικὸς;

Θὰ πρέπει κανεῖς νὰ σκεφτεῖ ὅτι κάθε τι ψυχικὸ — λαμβανόμενον στὴν πλήρη ἐκείνη συγκεκριμενικότητα (Konkretion) στὴν ὁποία ὑποχρεωτικὰ θὰ διατελεῖ προκειμένου νὰ ἀποτελέσει τὸ πρῶτο ἀντικείμενο ἐρευνας γιὰ τὴν Ψυχολογία ὅπως ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν Φαινομενολογία — ἔχει τὸ χαρακτῆρα μιᾶς περισσότερο ἢ λιγότερο σύνθετης «συνείδησης γιὰ κάτι» («Bewusstsein von»): ὅτι αὐτὴ ἢ «συνείδηση γιὰ. . .» ἔχει μιὰ πληθώρα μορφικῶν τρόπων (Gestaltungen) ποὺ φέρνει σύγχυση· ὅτι ὅλες οἱ ἐκφράσεις ποὺ θὰ μπορούσαν στὴν ἀρχὴ τῆς ἐρευνας νὰ ἐξυπηρετήσουν στὸ νὰ καταλαβαίνουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ στὸ νὰ περιγράψουμε τὰ ἀντικείμενα εἶναι ρευστὲς καὶ ἔχουν πολλές ἐννοίαις καὶ πὼς γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὸ πρῶτο ξεκίνημα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ ἡ ἀποσαφήνιση τῶν χονδροειδέστατων ἀμφιλογιῶν (Aequivokationen). Ἕνας ὀριστικὸς καθορισμὸς (Fixierung) τῆς ἐπιστημονικῆς γλώσσας θὰ προϋπόθετε τὴν ὀλοκληρωμένη ἀνάλυση τῶν φαινομένων — ἕνας στόχος ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἴμαστε ἀκόμη πολὺ μακριά· καὶ γιὰ ὅσο χρόνο ἡ ἀνάλυση αὐτὴ δὲν ἔχει γίνῃ ἀκόμη κατορθωτὴ, ἡ πρόοδος τῆς ἐρευνας — ἀν τὴ δοῦμε ἐξωτερικὰ — κινεῖται, ὡς ἕνα σημαντικὸ βαθμὸ, μὲ τὴ μορφή τοῦ ἐντοπισμοῦ καὶ τῆς κατάδειξης (Nachweisungen) νέων ἀμφιλογιῶν (Vieldeutigkeiten) ποὺ τώρα μόλις ἔγιναν αἰσθητὲς καὶ ποὺ μάλιστα ἀφοροῦν ἐννοίαις, γιὰ τὶς ὁποῖες εἶχε λαθεμένα πιστευτεῖ πὼς εἶχαν προσδιοριστεῖ σὲ προηγούμενες ἐρευνες. Αὐτὸ προφανῶς εἶναι ἀναπόφευκτο, γιατί ριζώνει στὴ φύση τῶν πραγμάτων. Καὶ θὰ πρέπει νὰ ἀποτελέσει καὶ τὸ

305

μέτρο, με τὸ ὁποῖο θὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ βαθύτητα τῆς κατανόησης καὶ ὁ ἀπορριπτικὸς τρόπος, με τὸν ὁποῖο οἱ 'τεταγμένοι' (berufenen) προστάτες τῆς ἀκριβολογίας καὶ τῆς ἐπιστημονικότητας τῆς Ψυχολογίας μιλάνε γιὰ «ἀπλῶς βερμπαλιστικές», ἀπλῶς «γραμματικές» καὶ «σχολαστικές» ἀναλύσεις.

Σὲ ἐποχὴ ζωηρῆς ἀντίδρασης κατὰ τῆς Σχολαστικῆς Φιλοσοφίας τὸ πολεμικὸ σύνθημα ἦταν: Ἐξω οἱ κούφιε ἀναλύσεις λέξεων. Αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ ἐρωτηθοῦν εἶναι τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Πίσω στὴν ἐμπειρία, στὴν ἐποπτεία, ποὺ μόνο αὐτὴ μπορεῖ νὰ δώσει νόημα καὶ νομιμότητα λογικὴ (vernünftiges Recht) στοὺς λόγους μας. Θαυμάσια! Ποιὰ εἶναι ὅμως αὐτὰ τὰ πράγματα, καὶ τί λογῆς εἶναι αὐτὴ ἡ ἐμπειρία στὴν ὁποία εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ γυρίσουμε πίσω — ἐμεῖς στὴν Ψυχολογία; Μήπως ἄραγε τὰ 'πράγματα' (Sachen) εἶναι οἱ φράσεις (Aussagen) με τὶς ὁποῖες μᾶς ἀπαντᾷ τὸ ἐξεταζόμενο πρόσωπο στὸ πείραμα; Καὶ εἶναι μήπως ἡ ἐξήγηση τῶν φράσεων τοὺς ἡ «ἐμπειρία» τοῦ ψυχικοῦ στοιχείου; Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ ὁπαδοὶ τῆς πειραματικῆς μεθόδου (Experimentalisten) θὰ παραδεχτοῦν ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ μόνο δευτερογενῆς (sekundär) ἐμπειρία· ἡ πρωταρχικὴ (primär) βρίσκεται μέσα στὸ ἴδιο τὸ ἐξεταζόμενο πρόσωπο καὶ — ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ψυχολόγου ποὺ ἐκτελεῖ τὸ πείραμα καὶ δίνει τὶς ἐρμηνεῖες του — σὲ προηγούμενα δικά του ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του (Selbstwahrnehmungen), τὰ ὁποῖα γιὰ βásiμους λόγους δὲν εἶναι, δὲν θὰ ἐπιτρεπόταν νὰ εἶναι, αὐτοπαρατηρήσεις (Selbstbeobachtungen). Οἱ ὁπαδοὶ τῆς πειραματικῆς μεθόδου δὲν εἶναι λίγο περήφανοι γιὰ τὸ ὅτι με τὴν ὑπεροχὴ τῆς κριτικῆς ποὺ ἄσκησαν στὴν αὐτοπαρατήρηση καὶ στὴν Ψυχολογία τοῦ γραφείου (Schreibtisch-Psychologie) ποὺ — ὅπως αὐτοὶ λένε — στηρίζεται ἀποκλειστικὰ ἐπάνω στὴν αὐτοπαρατήρηση, ἔχουν διαμορφώσει τὴν πειραματικὴ μέθοδο κατὰ τέτοιο τρόπο, ὥστε νὰ μὴ χρησιμοποιεῖ* τὴν ἄμεση ἐμπειρία (direkte Erfahrung) παρὰ μόνο με τὴ μορφή «τυχαίων ἐμπειριῶν, ποὺ δὲν τίς ἀναμένουμε καὶ δὲν τίς προκαλοῦμε σκόπιμα» καὶ νὰ ἀποκλείει ἐντελῶς τὴν δυσφημισμένη αὐτοπαρατήρηση. Ὅσο καὶ ἂν ἐδῶ ἀναμφίβολα ὑπάρχει κάτι καλὸ — ὡς πρὸς μίαν κατεύθυνση — ὅμως νομίζω ὅτι θὰ πρέπει ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος νὰ ἐπισημανθεῖ ἓνα βασικὸ (prinzipielles) σφάλμα ἀρχῆς στὴν Ψυχολογία αὐτή: ὅτι δηλαδὴ τὴν ἀνάλυση ποὺ συντελεῖται κατὰ τὴν ἐναισθησιακὴ κατανόηση (einführendes Verständnis) τῶν ξένων ἐμπειριῶν καθὼς ἐπίσης καὶ τὴν ἀνάλυση ποὺ γίνεται βάσει τῶν προσωπικῶν μας — ἀπαρατήρητων τὴν ὥρα ποὺ τελέστηκαν — βιωμάτων τὴν τοποθετεῖ στὸ ἴδιο ἐπίπεδο με μιὰ ἀνάλυση τῆς ἐμπειρίας (ποὺ ὅμως πιά εἶναι ἔμμεση) ἀπὸ τὴν Φυσικὴ ἐπιστήμη (physische Naturwissenschaft), πιστεύοντας με τὸν τρόπο αὐτὸ ὅτι εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη τοῦ ψυχικοῦ στοιχείου κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη εἶναι ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη τοῦ φυσικοῦ στοιχείου. Παραβλέπει τὸν ιδιαίτερο χαρακτήρα ὀρισμένων συνειδησιακῶν

* Πρβλ. σχετικὰ τὴ Λογικὴ τοῦ Wundt τ. II σ. 170.

ἀναλύσεων πού πρέπει νά ἔχουν προηγηθεῖ ὥστε ἀπό 'ἀπλοϊκές' (παίιν) ἐμπειρίες (εἴτε πρόκειται γιά ἐμπειρίες πού παρατηροῦν κάτι, εἴτε πάλι γιά ἄλλες πού δέν παρατηροῦν· εἴτε συντελοῦνται ὡς ἐνεργός συνειδησιακή παρουσία (aktuelle Bewusstseingegenwart) εἴτε πάλι μέσα στά πλαίσια τῆς ἀνάμνησης ἢ τῆς ἐναίσθησης) νά μπορέσουν νά γίνουν ἐμπειρίες μέ μιὰ ἐννοια ἐπιστημονική.

"Ἄς προσπαθήσουμε νά μᾶς γίνει αὐτό σαφές.

Οἱ ψυχολόγοι φρονοῦν ὅτι ὅλη τήν ψυχολογική τους γνώση τή χρωστοῦν στήν ἐμπειρία, ἐπομένως σέ ἐκεῖνες τίς 'ἀπλοϊκές' ἀναμνήσεις ἢ σέ ἐναίσθησεις γιά ἀναμνήσεις πού χάρις στά μεθοδικά τεχνάσματα τοῦ πειράματος θά γίνουν ἡ βάση γιά συμπεράσματα πού θά ἀπορρέουν ἀπό τήν ἐμπειρία (Erfahrungsschlüsse). Ἡ περιγραφή ἐντούτοις τῶν 'ἀπλοϊκῶν' ἐμπειρικῶν δεδομένων (Erfahrungsgegebenheiten) καί ἡ ἐγκλειστική-συνειδησιακή (immanente) ἀνάλυση καί ἐννοιολογική σύλληψη πού τή συνοδεύουν χέρι-χέρι, γίνεται κατορθωτή μέσω ἐνός ἀποθέματος ἀπό ἐννοίες πού ἡ ἐπιστημονική τους ἀξία ἔχει ἀποφασιστική σημασία γιά ὅλα τὰ ἐπόμενα μεθοδολογικά βήματα. Ὅπως γίνεται προφανές ὕστερα ἀπό μιὰ κάποια σκέψη, ἡ ὅλη φύση τῆς πειραματικῆς προβληματικῆς (Fragestellung) καί μεθόδου εἶναι τέτοια ὥστε οἱ ἐννοίες αὐτές ἐξακολουθοῦν καί παραμένουν ἄθικτες σέ ὅλη τήν μετέπειτα πορεία καί μέ τόν τρόπο αὐτό 'μπαίνουν' (eingehen) καί αὐτές οἱ ἴδιες στό τελικό ἀποτέλεσμα, καί ἐπομένως καί στίς ὑποτιθέμενες ἐπιστημονικές ἐμπειρικές κρίσεις. Ἀπό τὸ ἄλλο μέρος ἡ ἐπιστημονική τους ἀξία δέν εἶναι δυνατὸν νά ὑπάρχει ἀπό τήν ἀρχή, δέν μπορεῖ ἐπίσης καί νά ἀπορρέει ἀπό τή συσσωρευμένη ἐμπειρία τῶν ἰδίων τῶν ὑποκειμένων τοῦ πειράματος καί αὐτῶν πού τὰ διευθύνουν, δέν μπορεῖ νά 'κερδηθεῖ' λογικά μέ κανενὸς εἶδους ἐμπειρικές διαπιστώσεις: καί ἐδῶ ἔχει τή θέση τῆς ἡ φαινομενολογική ἀνάλυση τῆς οὐσίας πού — ὅσο παράξενο καί ἄσχημο καί ἀνφαίνεται στοὺς φυσιοκρατικούς (naturalistische) ψυχολόγους — δέν εἶναι καί δέν μπορεῖ νά εἶναι τίποτα λιγότερο παρὰ ἐμπειρική ἀνάλυση.

306/7

Ἀπὸ τήν ἐποχὴ τοῦ Locke καί ὡς σήμερα ἀκόμη ἡ πεποίθηση ὅτι κάθε ἐννοιολογική παράσταση «ἔχει τήν καταγωγὴ τῆς» σέ προηγούμενες ἐμπειρίες — μιὰ πεποίθηση πού προέρχεται ἀπὸ τήν ἱστορία τῆς ἀνέλιξης τῆς ἐμπειρικῆς συνείδησης (καί ἐπομένως προϋποθέτει ἤδη τήν Ψυχολογία) — συγχέεται μέ τήν ἐντελῶς διαφορετικὴ πεποίθηση, ὅτι κάθε ἐννοια ἀντλεῖ ἀπὸ τήν ἐμπειρία τὴ νομιμότητα τῶν δυνατῶν χρήσεων τῆς — λ.χ. τῆς χρήσης τῆς σέ κρίσεις πού περιγράφουν κάτι· καί αὐτὸ σημαίνει ἐδῶ ὅτι μόνον σέ ἀναφορὰ πρὸς αὐτὸ πού δίνουν *πραγματικὰ* ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα ἢ ἀναμνήσεις εἶναι δυνατὸν νά ἀναζητηθεῖ νομιμότητα γιά τήν ἐγκυρότητά του, τήν οὐσιαστικότητα ἢ τὸ ἀνυπόστατο του καί, στήν παραπέρα συνέχεια, γιά τὴ δυνατότητα ἐγκυρῆς χρήσης τῆς σέ δοσμένες ἐπιμέρους

307

περιπτώσεις. Περιγραφικά χρησιμοποιούμε τις λέξεις αντίληψη, ανάμνηση φαντασιακή παράσταση, απόφανση κοκ. Τί πληθώρα από 'ένυπάρχοντα' (immanent) συστατικά στοιχεία δὲν ἀναγγέλλει ἀκόμη καὶ μιὰ ἀπὸ αὐτὲς τίς λέξεις, στοιχεία ποὺ ἐμεῖς τὰ 'θέτουμε' (einlegen) σὲ αὐτὸ ποὺ περιγράφουμε καθὼς τὸ «ἀντιλαμβανόμεσθε» χωρὶς νὰ τὰ ἔχουμε κατὰ ἀναλυτικὸ τρόπο διαπιστώσει. Εἶναι ἀρκετὸ νὰ μεταχειριζόμεσθε αὐτὲς τίς λέξεις μὲ τὴν κοινὴ τους ἔννοια, τὴν ἀόριστη, ἐντελῶς χαοτικὴ, αὐτὴν ποὺ — δὲν ξέρουμε μὲ ποιὸ τρόπο — τὴν ἀπόκτησαν στὴν «ἱστορία» τῆς συνείδησης; Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ξέραμε: σὲ τί ἐπρόκειτο νὰ μᾶς χρησίμευε ἡ ἱστορία αὐτή, τί θὰ μετέβαλε ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἀοριστολογικὲς αὐτὲς ἔννοιες εἶναι ἀκριβῶς αὐτό: ἀοριστολογικὲς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδιαίτερου τούτου χαρακτηριστικοῦ τους προφανῶς ὄχι ἐπιστημονικὲς (unwissenschaftlich); Γιὰ ὅσο ἀκόμη δὲν ἔχουμε καλλίτερες θὰ μπορούμε νὰ τίς χρησιμοποιούμε, στηριζόμενοι ἐπάνω στὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τίς ἔννοιες αὐτὲς ἀποδίδονται οἱ χονδροειδεῖς ἐννοιολογικὲς διακρίσεις ποὺ γιὰ τοὺς πρακτικοὺς σκοποὺς τῆς ζωῆς εἶναι ἐπαρκεῖς. Μπορεῖ ὅμως νὰ ἐγείρει ἀξιῶσεις «ἀκριβολογίας» («Exaktheit») μιὰ Ψυχολογία ποὺ τίς ἔννοιες οἱ ὁποῖες προσδιορίζουν τὰ ἀντικείμενα τῆς τίς ἀφήνει χωρὶς ἐπιστημονικὸ καθορισμὸ (Fixierung), χωρὶς μεθοδολογικὴ ἐπεξεργασία; Φυσικὰ τόσο λίγο ὅσο καὶ μιὰ Φυσικὴ ἐπιστήμη ποὺ θὰ τῆς ἀρκοῦσαν οἱ ἔννοιες βαρὺς, θερμὸς, μάζα κλπ. στὴν τρέχουσα σημασία τους. Ἡ σύγχρονη Ψυχολογία δὲν θέλει πιά νὰ εἶναι ἐπιστήμη τῆς «ψυχῆς» ἀλλὰ τῶν «ψυχικῶν φαινομένων». Ἐφόσον τὸ θέλει αὐτὸ τότε ὀφείλει νὰ μπορεῖ νὰ περιγράφει τὰ φαινόμενα αὐτὰ μὲ ἐννοιολογικὴ ἀυστηρότητα, καὶ νὰ τὰ προσδιορίζει. Ὅφειλε νὰ ἔχει ἀποκτήσει τίς ἀπαραίτητες ἀυστηρὲς ἔννοιες μὲ μεθοδολογικὴ ἐργασία. Ποῦ ἔχει συντελεστεῖ ἡ μεθοδολογικὴ αὐτὴ δουλειὰ στὴν «ἀκριβολογικὴ» Ψυχολογία; Μάταια ψάχνουμε γιὰ αὐτὴ στὴν τεράστια βιβλιογραφία.

Τὸ ἐρώτημα πῶς μπορεῖ ἡ ἀπλοϊκὴ, «συγκεχυμένη» ἐμπειρία νὰ γίνῃ ἐπιστημονικὴ ἐμπειρία, πῶς μπορεῖ νὰ φτάσει στὴ διατύπωση ἐξακριβωμένων, ἀντικειμενικῶν ἔγκυρων ἐμπειρικῶν κρίσεων, αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ κύριο μεθοδολογικὸ πρόβλημα (methodische Kardinalfrage) κάθε ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο τὸ πρόβλημα αὐτὸ νὰ τεθεῖ καὶ νὰ τοῦ δοθεῖ μιὰ ἀπάντηση in abstracto καὶ ἐν πάσει περιπτώσει μὲ καθαρότητα φιλοσοφική: ἱστορικὰ τὴν ἀπάντησή του τὴν βρίσκει μέσα στὴν πράξη (in der Tat), δηλαδὴ στὸ γεγονὸς ὅτι μεγαλοφυεῖς σκαπανεῖς τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης συνέλαβαν in concreto καὶ ἐνορατικὰ (intuitiv) τὸ νόημα τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου ποὺ χρειαζόταν καὶ ἀκολουθώντας τὴν μὲ συνέπεια μέσα σὲ κάποια προσιτὴ στὴν ἐμπειρία σφαῖρα κατάφεραν νὰ βάλουν σὲ λειτουργία ἓνα μέρος ἀντικειμενικῶν ἔγκυρων καθορισμοῦ τῆς ἐμπειρίας καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ δώσουν στὴν ἐπιστήμη ἓνα ξεκίνημα. Τὰ κίνητρα πρὸς τὴν πορεία τους (Vorgehen) αὐτὴ δὲν τὰ ὀφείλουν σὲ καμμιά ἀποκάλυψη ἀλλὰ στὴν ἐμβάθυνση μέσα στὸ νόημα τῶν ἰδίων τῶν ἐμπειριῶν — ἡ ἀκόμη στὸ

νόημα τοῦ «εἶναι» ποῦ δίνεται μέσα σὲ αὐτές. Γιατὶ ἂν καὶ «δοσμένο» («gegeben»), ἐν τούτοις στὴν «ἀόριστη» («vage») ἐμπειρία δὲν εἶναι παρὰ μόνο «συγκεχυμένα» («verworren») δοσμένο· γιὰ αὐτὸ καὶ προβάλλει τὸ ἐπιτακτικὸ ἐρώτημα: πῶς εἶναι ἄραγε στὴν πραγματικότητα, πῶς θὰ πρέπει νὰ τὸ προσδιορίσουμε μὲ τρόπο ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο· πῶς, δηλαδὴ μὲ ποιὲς καλλίτερες καὶ κατὰ πιὸ τρόπο βελτιωμένες «ἐμπειρίες» — μὲ ποιὰ μέθοδο. Σχετικὰ μὲ τὴ γνώση τῆς 'ἐξωτερικῆς' φύσης (äussere Natur) τὸ ἀποφασιστικὸ βῆμα ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκὴ ἐμπειρία στὴν ἐπιστημονικὴ, ἀπὸ τὶς ἀσαφεῖς ἔννοιες τῆς καθημερινῆς ζωῆς στὶς ἐπιστημονικὲς ἔννοιες, συντελέστηκε, στὴν ἀπόλυτη καθαρότητά του, ὅπως εἶναι γνωστὸ, μόλις μὲ τὸν Galilei. Ἐναφορικὰ μὲ τὴ γνώση τοῦ ψυχικοῦ, τῆς συνειδησιακῆς σφαίρας, ἔχουμε βέβαια τὴν «πειραματικὴ-ἀκριβολογικὴ» Ψυχολογία, ποῦ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸ της ὡς τὸ πλήρως ἰσότιμο ἀντίστοιχο τῆς ἀκριβολογικῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης — καὶ ὅμως οὐσιαστικά, κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο δὲν ἔχει κἀν συναίσθηση, βρίσκεται στὴν πρὸ τοῦ Galilei ἐποχὴ.

Ἔτσι δὲν ἔχει συναίσθηση γιὰ αὐτὸ τὸ γεγονὸς, αὐτὸ, ἐννοεῖται, εἶναι ἐκπληκτικὸ. Ἔχουμε κατανόηση γιὰ τὸ ὅτι ἡ ἀπλοϊκὴ προεπιστημονικὴ φυσιογνωσία (Naturkunde) δὲν εὗρισκε νὰ λείπει τίποτα ἀπὸ τὴν φυσικὴ ἐμπειρία, δηλ. τίποτα ποῦ νὰ μὴ μπορεῖ νὰ παραχθεῖ σὲ συνάρτηση μὲ τὴν ἴδια τὴ φυσικὴ ἐμπειρία, μέσω τῶν φυσικῶν-ἀπλοϊκῶν ἐμπειρικῶν ἐννοιῶν. Στὴν ἀπλοϊκότητά της μέσα δὲν ὑποψιαζόταν ὅτι τὰ πράγματα ἔχουν μιὰ «φύση», καὶ ὅτι ἡ φύση αὐτὴ εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ μὲ μιὰ ἐμπειρικολογικὴ διαδικασία (Vorgehen) μέσω ὀρισμένων ἀκριβολογικῶν ἐννοιῶν. Ἡ Ψυχολογία ὅμως μὲ τὰ Ἰνστιτούτα της καὶ τὶς συσκευὲς ἀκριβείας, μὲ τὶς δξυνοῦστατα ἐπινοημένες μεθόδους της, αἰσθάνεται ὅτι δίκαια ἔχει ἀρθεῖ πάνω ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῆς ἀπλοϊκῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας (naive Erfahrungseelenkunde) τῶν παλαιότερων καιρῶν. Καὶ μάλιστα δὲν ἄφησε ποτὲ νὰ λείψουν οἱ προσεγμένες, διαρκῶς ἀνανεωνόμενες, σκέψεις (Reflexionen) ἀναφορικὰ μὲ τὴ μέθοδο. Πῶς ἔγινε καὶ τῆς διέφυγε τὸ καταρχὴν οὐσιαστικότετο (das prinzipiell Allerwesentlichste); Πῶς ἔγινε καὶ τῆς διέφυγε τὸ γεγονὸς ὅτι στὶς καθαρὰ ψυχολογικὲς ἔννοιες της, αὐτὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες τώρα πιά δὲν μπορεῖ νὰ ἀπαλλαγεῖ, τοὺς δίνει ἀναγκαστικὰ ἓνα περιεχόμενο ποῦ δὲν ἀντλήθηκε ἀπὸ τὸ πραγματικὰ 'δοσμένο' κατὰ τὴν ἐμπειρία, ἀλλὰ 'ἐφαρμόστηκε' ἐπάνω σὲ αὐτό; Ὅτι ἀναπόφευκτα, μόλις πλησιάζει τὸ νόημα τοῦ ψυχικοῦ, τελεῖ ἀναλύσεις τοῦ περιεχομένου τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν καὶ ἀναγνωρίζει ὡς ἔγκυρες ἀντίστοιχες φαινομενολογικὲς συναρτήσεις (Zusammenhänge) ποῦ τὶς ἐφαρμόζει ἐπάνω στὴν ἐμπειρία ἐνῶ αὐτὲς εἶναι, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐμπειρία, a priori; Πῶς ἔγινε καὶ τῆς διέφυγε ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν, μέσω αὐτῆς τῆς ἴδιας, νὰ θεμελιωθοῦν προϋποθέσεις τῆς πειραματικῆς μεθόδου, ἐφ' ὅσον ἡ μέθοδος αὐτὴ ἐπιδιώκει νὰ κατακτήσει πραγματικὰ ψυχολογικὴ γνώση, καὶ ὅτι ἡ 'πορεία' (Verfahren) της διακρίνεται θεμελιακὰ ἀπὸ ἐκείνη τῆς Φυσικῆς, ἐφόσον ἡ Φυσικὴ ἀποκλείει καταρχὴν ἀκριβῶς

αὐτὸ τὸ φαινομενικὸ στοιχεῖο (das Phänomenale), προκειμένου νὰ ἀναζητή-
σει τὴ φύση ποὺ ἑπισητάνεται (sich darstellende) μέσα σὲ ἐκεῖνο· ἐνῶ ἡ
Ψυχολογία ἠθέλε ἐντούτοις νὰ εἶναι ἐπιστήμη αὐτῶν τῶν ἴδιων τῶν φαι-
νομένων;

Ἔλα αὐτά, λοιπόν, μπόρεσαν καὶ ἔπρεπε νὰ τῆς διαφύγουν ἐξ αἰτίας τῆς
νατουραλιστικῆς τῆς στάσης καὶ ἐπίσης ἐξ αἰτίας τοῦ ζήλου τῆς νὰ φτάσει
τῆς Φυσικῆς ἐπιστῆμης καὶ νὰ βλέπει τὴν πειραματικὴ μέθοδο ὡς τὸ βασικό-
τερο ζήτημα. Στούς ἐπίγονους, συχνὰ πολὺ εὐφυεῖς διαλογισμοὺς τῆς γύρω
ἀπὸ τῆς δυνατότητες γιὰ τὸ ψυχοσωματικὸ πείραμα, στὴν κατάστρωση τῶν
ὁδηγιῶν γιὰ τὴν τέλεση πειραμάτων, στὴν κατασκευὴ (Konstruieren) λε-
πτότατων συσκευῶν, στὴν ἀνίχνευση τῶν πηγῶν ἀπὸ τῆς ὁποῖες εἶναι δυνα-
τὸν νὰ προέλθουν λάθη κλπ. ἔχει, ἀναμφίβολα, πραγματικὰ παραμελήσει
νὰ καταγίνει βαθύτερα μὲ τὸ ἐρώτημα, πῶς, μὲ ποιά μέθοδο οἱ ἐννοίες ἐκεῖ-
νες ποὺ οὐσιαστικὰ ἑπισητάνουν (eingehen) μέσα στῆς ψυχολογικῆς κρίσεις
(Urteile) εἶναι δυνατόν νὰ ἀχθοῦν ἀπὸ τὴν κατάστασι τῆς σύγχυσης σὲ ἐκεῖ-
νη τῆς σαφήνειας καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἐγκυρότητας. Παράλειψε νὰ σκε-
φτεῖ, μήπως τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο, ἀντὶ νὰ ἀποτελεῖ ἑπισητάνησι μιᾶς φύσης,
ἔχει αὐτὸ τὸ ἴδιο μιὰ δική του «οὐσία» ποὺ θὰ πρέπει νὰ διερευνηθεῖ πρὶν
ἀπὸ κάθε Ψυχοφυσικῆ (Psychophysik) καὶ μὲ ἑνα ἀπόλυτα σύμμετρο τρόπο.
Δὲν ἀναλογίστηκε τί εἶναι αὐτὸ ποὺ βρίσκεται (liegt) μέσα στὸ «νόημα»
τῶν ψυχολογικῶν ἐμπειριῶν, καὶ ποιά εἶναι τὰ «αἰτήματα» ποὺ ἀπὸ τὸν ἴδιο
τὸν ἑαυτὸ του θέτει τὸ εἶναι, μὲ τὴν ἐννοια τοῦ ψυχικοῦ, στὴ μέθοδο.

309

Αὐτὸ ποὺ συνεχῶς δημιουργεῖ στὴν ἐμπειρικὴ Ψυχολογία συγχύσεις εἶναι,
λοιπόν, ἡ ψεύτικη εἰκόνα μιᾶς φυσικοεπιστημονικῆς (naturwissenschaftlich)
μεθόδου κατὰ τὸ πρότυπο τῆς φυσικοχημικῆς (physikalisch-chemische) μεθό-
δου. Ἔχουν τὴν πεποίθησι ὅτι ἡ μέθοδος ὄλων τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν,
— ἂν δοῦμε τὰ πράγματα σὲ ἀπόλυτη γενικότητα — εἶναι μία καὶ ἡ αὐτή,
ἡ ἴδια ἐπομένως καὶ στὴν Ψυχολογία ὅπως καὶ στὴν ἐπιστήμη τῆς Φύσης.
Ἄν τόσον καιρὸ ἡ Μεταφυσικὴ ἑπισητάνη ἀπὸ τὸ λάθος νὰ μιμεῖται ἄλλοτε τὴ
γεωμετρικὴ καὶ ἄλλοτε τὴ μέθοδο τῆς Φυσικῆς, τὸ ἴδιο αὐτὸ πράγμα ἑπι-
ναλαμβάνεται τώρα καὶ στὴν Ψυχολογία. Δὲν εἶναι χωρὶς σημασία τὸ γε-
γονὸς ὅτι οἱ πατέρες τῆς πειραματικῆς-ἀκριβολογικῆς (experimentell-exakt)
μεθόδου ἦταν φυσιολόγοι (Physiologen) καὶ φυσικοί. Ἡ σωστὴ μέθοδος ἀκο-
λουθεῖ τὴ φύσι τῶν πραγμάτων ποὺ ἔχει νὰ ἐρευνηθεῖ καὶ ὄχι τῆς προκατα-
λήψεως καὶ τὰ πρότυπα μας. Ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη ἀπὸ τὴν ἀσαφή ὑποκει-
μενικότητα τῶν πραγμάτων, ἔτσι ἀπλοϊκὰ ὅπως μᾶς τὰ ἐμφανίζουν οἱ αἰσθή-
σεις, φθάνει στὰ ἀντικειμενικὰ πράγματα μὲ τῆς ἀκριβολογικῆς ἀντικειμενι-
κῆς ιδιότητες. Ἡ Ψυχολογία λοιπόν, λένε, ὀφείλει τὸ ψυχολογικὸ ἀοριστο-
λογικὸ ἐκεῖνο ποὺ ὑποπίπτει στὴν ἀπλοϊκὴ ἀντίληψη νὰ τὸ προσδιορίσει
μὲ ἀντικειμενικὰ ἐγκυρο τρόπο, καὶ αὐτὸ τὸ κατορθώνει ἡ ἀντικειμενικὴ
μέθοδος ποὺ, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν πειραματικὴ μέθοδο

309/10

πού ή αξία της αποδείχτηκε περίλαμπρα με αναρίθμητες επιτυχίες στις Φυσικές επιστήμες.

Ἐντούτοις ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο δεδομένα (Gegebenheiten) τῆς ἐμπειρίας 310 προσδιορίζονται ἀντικειμενικά, καί τὸ νόημα πού ἔχουν κάθε φορά ή «ἀντικειμενικότητα» («Objektivität») καί ὁ «προσδιορισμός τῆς ἀντικειμενικότητας», ὁ ρόλος πού ή πειραματική μέθοδος μπορεῖ κάθε φορά νά ἀναλάβει, — ὅλα αὐτά ἐξαρτῶνται ἀπό τὸ ἰδιαίτερο νόημα τῶν ἴδιων τῶν δεδομένων, ἢ καί ἀπό τὸ νόημα ἐκεῖνο πού τοὺς προσδίδει ή ἀντίστοιχη συνείδηση τῆς ἐμπειρίας (ἀφοῦ δέ ἔχει (Vermeinen) παρὰ ἀκριβῶς αὐτὸ καί κανένα ἄλλο ὄν) σύμφωνα μέ τήν οὐσία της. Ἡ συμμόρφωση μέ τὸ πρότυπο τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης σημαίνει σχεδόν ἀναπόφευκτα: πῶς ή συνείδηση ἔμεταβάλλεται ἔσέ πρᾶγμα (verdinglichen), καί αὐτὸ μᾶς ἔμπλέχει ἔσέ τήν ἀρχή μέ κάτι πού εἶναι ἄτοπο, καί ἀπό τὸ ὁποῖο ἀπορρέει ἔστερα διαρκῶς ή τάση γιά ἄτοπους προβληματισμούς καί λαθεμένους προσανατολισμούς στήν ἔρευνα. Ἄς τὸ σκεφτοῦμε αὐτὸ ἀπό πιὸ κοντά.

Φύση μέ τήν κύρια ἔννοια τῆς λέξης εἶναι ἀποκλειστικά καί μόνο ὁ κόσμος 310/11 τῶν ὑλικῶν σωμάτων (Körperwelt) πού προσδιορίζεται ἀπό τὸ χῶρο καί τὸ χρόνο. Κάθε ἄλλη ἀτομική ἔπαρξη, τὸ ψυχικό, εἶναι φύση ἔσέ μιὰ δευτέρη ἔννοια καί αὐτὸ συνεπάγεται βασικές διαφορές οὐσίας ἀνάμεσα στή μέθοδο τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης καί στήν ψυχολογική μέθοδο. Καταρχήν μόνο ή ἔύλική ἔπαρξη (körperliches Dasein) εἶναι δυνατόν, μέ μιὰ πολλαπλότητα ἔμμεσων ἐμπειριῶν, δηλ. ἀντιληπτικῶν ἐνεργημάτων, νά γίνει αἰσθητή (erfahrbar) ὡς κάτι τὸ ἀτομικά ταυτόσημο. Γιά αὐτὸ τὸ λόγο, μόνο αὐτή εἶναι δυνατόν — ἔν τὰ ἀντιληπτικά ἐνεργήματα (Wahrnehmungen) νοοῦνται ὡς ἔκατανεμόμενα ἔσέ διάφορα ἔύποκείμενα — νά γίνεται αἰσθητή ἀπό πολλά ἔύποκείμενα ὡς κάτι τὸ ἀτομικά ταυτόσημο (individuell Identisches) καί νά περιγράφεται ὡς κάτι πού εἶναι διἔποκείμενικά τὸ αὐτὸ (intersubjektiv Selbiges). Οἱ ἔιδιες ἔπραγματικές ἀντικειμενικότητες (Dinglichkeiten) (πρᾶγματα, γεγονότα κοκ.) στέκονται μπροστά στα μάτια μας καί εἶναι δυνατόν νά προσδιοριστοῦν ὡς πρὸς τή «φύση» τους ἀπό ὅλους μας. «Φύση» τους ὅμως σημαίνει: ἔνῶ ἔπεριγράφουν τὸν ἔαυτὸ τους (sich darstellend) μέσα στήν ἐμπειρία μέ πολλαπλές μεταβαλλόμενες ἔύποκειμενικές ἐκφάνσεις («subjektive Erscheinungen»), ὅμως ἔφίστανται ὡς χρονικές ἐνότητες ἀπό μόνιμες ἢ μεταβαλλόμενες ιδιότητες, καί ἔφίστανται ὡς ἐνταγμένες μέσα στή συνάφεια τοῦ ἔνδος ὑλικοῦ κόσμου μέ τὸν ἔνα χῶρο καί τὸν ἔνα χρόνο πού τίς συνδέει ὅλες. Εἶναι, αὐτὸ πού εἶναι, μόνο μέσα ἔσέ αὐτή τήν ἐνότητα: μόνο μέσα στήν αἰτιακή σχέση τῆς μιᾶς πρὸς τήν ἄλλη ἢ στήν σύνδεση τῆς μιᾶς μέ τήν ἄλλη παίρνουν τήν ἀτομική τους ταυτότητα (ἔπόσταση, Substanz), καί τήν παίρνουν ὡς φορέα ἀπό «πραγματικές ιδιότητες». Ἄλες οἱ ὑλικές-πραγματικές (dinglich-realen) ιδιότητες εἶναι αἰτιακές. Κάθε σωματική-ὑλική ἔπαρξη ἔπόκειται ἔσέ νόμους δυνατῶν μεταβολῶν, καί οἱ νόμοι αὐτοὶ ἔφο-

ροδν τὸ ταυτόσημο, τὸ πράγμα, ὄχι ξεχωριστὰ αὐτό, ἀλλὰ τὸ πράγμα στὴν ἐνιαία, πραγματικὴ καὶ δυνατὴ συνάρτηση τῆς μιᾶς φύσης. Κάθε πράγμα ἔχει τὴ φύση του (ὡς σύνολο (Inbegriff) αὐτοῦ ποὺ εἶναι [Σ.τ.Μ.: τῶν ιδιοτήτων του]· αὐτό: τὸ ταυτόσημο) μὲ τὸ νὰ ἀποτελεῖ ἓνα σταθερὸ σημεῖο ἀπὸ αἰτιότητες μέσα στὴ Μία καθολικὴ φύση (Allnatur). Πραγματικὲς ιδιότητες (ὕλικά πραγματικὲς, 'σωματικὲς') εἶναι ἓνας γενικὸς τίτλος γιὰ νομοτελειακὰ προκαθορισμένους δυνατότητες μεταβολῆς κάτινος ποὺ ἔχει ταυτότητα — τὸ ὁποῖο ἄρα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ, ὡς πρὸς αὐτὸ ποὺ εἶναι, παρὰ μόνο ἀναφορικὰ μὲ αὐτοὺς τοὺς νόμους. Οἱ ἀμεταβλητότητες, οἱ ἀλλαγές καὶ οἱ μεταβλητικὲς ἐξαρτήσεις ποὺ συλλαμβάνουμε μὲ τίς αἰσθήσεις δίνουν παντοῦ τὴ 'γραμμὴ' (Leitung) στὴ γνώση καὶ συγχρόνως λειτουργοῦν γιὰ αὐτὴν ὡς τὸ «ἀόριστο» διάμεσο («vages» Medium) μέσα στὸ ὁποῖο 'παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸ της' (sich darstellt) ἢ ἀληθινὴ, ἀντικειμενικὴ, ἀκριβὴς — μὲ τὴν ἔννοια τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης—Φύση καὶ μέσα ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ λογισμὸς (ὡς ἐπιστημονικὸς λογισμὸς (Denken) τῆς ἐμπειρίας) προσδιορίζει καὶ ἀναστηλώνει τὸ Ἄληθινὸ (das Wahre).*

Ἄρα αὐτὰ δὲν εἶναι κάτι ποὺ τὸ 'κολλήσαμε' στὰ πράγματα τῆς ἐμπειρίας καὶ στὴν ἐμπειρία τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ κάτι ποὺ ἀνήκει ἀναπόσπαστα στὴν οὐσία της, ἔτσι ποὺ κάθε ἐνορατικὴ (intuitiv) καὶ συνεπὴς ἀναζήτηση τοῦ τί εἶναι ἀληθινὰ τὸ πράγμα — αὐτὸ ποὺ ὡς ἐμπειρικὸ πράγμα ἐμφανίζεται ἀδιάλειπτα ὡς κάτι, ὡς ὄν, ὡς ὀρισμένο καί, συνάμα, ὡς κάτι ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιοριστεῖ, ποὺ ὅμως μέσα στὴν ἐναλλαγὴ τῶν ἐκφάνσεων του καὶ τῶν ἐκφαντικῶν συνθηκῶν (Erscheinungsbedingungen) ἐμφανίζεται διαρκῶς ὡς διαφορετικὸ ὄν — νὰ ὀδηγεῖ ἀναγκαστικὰ σὲ αἰτιακὲς συνάφειες καὶ τελικὰ νὰ καταλήγει στὸν καθορισμὸ ἀντίστοιχων ἀντικειμενικῶν ιδιοτήτων ὡς νομοτελειακῶν. Ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη λοιπὸν ἀκολουθεῖ μὲ ἄκρα συνέπεια τὴν ἔννοια αὐτοῦ ποὺ τὸ ἴδιο τὸ πράγμα ὡς ἐμπειρικὸ προβάλλει, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, τὴν ἀξίωση ὅτι εἶναι — καὶ αὐτὸ ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη τὸ ἀποκαλεῖ, μὲ πολλὴ ἀσάφεια: «ἀποκλεισμὸ (Ausschaltung) τῶν δευτερογενῶν ποιότητων», «ἀποκλεισμὸ αὐτοῦ ποὺ στὴν ἐκφανση (Erscheinung) δὲν εἶναι παρὰ ὑποκειμενικὸ» μὲ ταυτόχρονο «κράτημα (Festhaltung) τῶν πρωτογενῶν ποιότητων ποὺ ἀπομένουν». Ὅμως αὐτὸ πραγματικὰ εἶναι κάτι περισσότερο ἀπὸ ἀσαφὴς ἐκφραση, εἶναι μιὰ κακὴ θεωρία τῆς καλῆς μεθόδου της.

Ἄς στραφοῦμε τώρα στὸν «κόσμο» τοῦ «ψυχικοῦ» καὶ ἄς περιοριστοῦμε στὰ «ψυχικὰ φαινόμενα» ποὺ ἡ νέα Ψυχολογία τὰ θεωρεῖ ὡς περιοχὴ τῶν δικῶν

* Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ παρατηρήσουμε ὅτι τὸ διάμεσο αὐτὸ τῆς Φαινομενικότητας (Phänomenalität) μέσα στὸ ὁποῖο κινεῖται διαρκῶς ἡ ἐποπτεία καὶ ὁ λογισμὸς τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης δὲν γίνεται ἀπὸ τὸν ἴδιο αὐτὸ λογισμὸ θέμα ἐπιστημονικῆς ἐξέτασης. Αὐτὸ τὸ ἀντιμετωπίζουν νέες ἐπιστῆμες, ἡ Ψυχολογία (ποὺ χρειάζεται καὶ ἀρκετὴ Φυσιολογία) καὶ ἡ Φαινομενολογία.

της αντικειμένων — δηλ. αφήνουμε άρχικά κατά μέρος τὰ προβλήματα πού άφοροῦν τήν ψυχὴ (Seele) καὶ τὸ ἐγώ. Ρωτᾶμε λοιπόν: βρίσκουμε πὼς καὶ σὲ κάθε ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα πού ἀναφέρεται σὲ κάτι ψυχικὸ ὑπάρχει «φύση» — πού συμπεριλαμβάνει καὶ ἀντικειμενικότητα (Objektivität) — ἔτσι ὅπως τὸ ἐννοοῦμε αὐτὸ ἀναφορικὰ μὲ κάθε φυσικὴ ἐμπειρία καὶ κάθε ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα πού ἀναφέρεται σὲ κάτι πραγματικὸ; Γρήγορα θὰ διαπιστώσουμε ὅτι στὴ σφαίρα τοῦ ψυχικοῦ οἱ συνθήκες εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὲς ἀπὸ ὅτι στὴ σφαίρα τῆς φύσης. Τὸ ψυχικὸ στοιχεῖο διαμερίζεται σὲ μονάδες (μιλᾶμε ἐδῶ μεταφορικὰ καὶ ὄχι μεταφυσικὰ) πού δὲν ἔχουν παράθυρα καὶ μόνο μὲ τὴν ἐναίσθηση (Einfühlung) πλησιάζονται. Τὸ ψυχικὸ εἶναι, τὸ εἶναι ὡς «φαινόμενο» καταρχὴν (prinzipiell) δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἐνότητα πού θὰ ἦταν δυνατόν νὰ προσεγγιστεῖ μὲ μερικὰ χωριστὰ ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα ὡς κάτι τὸ ἀτομικὰ ταυτόσημο· αὐτὸ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ γίνει οὔτε κὰν μέσα στὰ ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα τοῦ ἴδιου ὑποκειμένου. Στὴν ψυχικὴ σφαίρα, μὲ ἄλλα λόγια, δὲν ὑπάρχει διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν ἔκφανση (Erscheinung) καὶ στὸ εἶναι — καὶ ἂν ἡ φύση εἶναι μιὰ ὑπαρξή (Dasein) πού ἐμφανίζεται σὲ ἐκφάνσεις (Erscheinungen) ὅμως οἱ ἴδιες πάλι αὐτὲς ἐκφάνσεις (πού ὁ ψυχολόγος βέβαια τὶς συγκαταλέγει στὸ ψυχικὸ στοιχεῖο) δὲν ἀποτελοῦν ἓνα εἶναι πού ἐμφανίζεται μέσω ἐκφάνσεων οἱ ὁποῖες βρίσκονται πίσω ἀπὸ αὐτὸ· κάθε ἀναστόχαση (Reflexion) τῆς ἀντίληψης πού ἔχουμε γιὰ ὁποιαδήποτε ἔκφανση τὸ κάνει φανερό. Γίνεται ἔτσι λοιπόν σαφές: δὲν ὑπάρχει, γιὰ νὰ μιλήσουμε κυριολεκτικὰ, παρὰ Μία μόνο φύση: αὐτὴ πού ἐμφανίζεται στὶς ἐκφάνσεις τῶν πραγμάτων. Κάθε τι πού τὸ ἀποκαλοῦμε, μὲ τὴν εὐρύτατη ἐννοια τῆς Ψυχολογίας, ψυχικὸ φαινόμενο (Phänomen) εἶναι, ἂν τὸ θεωρήσουμε ξεχωριστὰ καὶ στὴν καθεαυτότητα του (an und für sich), ἀκριβῶς φαινόμενο καὶ ὄχι φύση.

Τὸ φαινόμενο λοιπόν δὲν εἶναι ἐνότητα «πού ἔχει οὐσία» («substanzielle»), δὲν ἔχει «πραγματικὲς ιδιότητες», δὲν ἔχει πραγματικὰ τμήματα (reale Teile), δὲν ὑφίσταται πραγματικὲς μεταβολές, δὲν ὑπόκειται σὲ αἰτιότητα (Kausalität): ὅλες βέβαια αὐτὲς τὶς λέξεις τὶς ἐννοοῦμε μὲ τὸ νόημα πού ἔχουν στὶς Φυσικὲς ἐπιστῆμες. Τὸ νὰ ἀποδίδουμε (beimessen) στὰ φαινόμενα μιὰ φύση, νὰ ἐρευνᾶμε γιὰ τὰ πραγματικὰ καθοριστικὰ μέρη τους, γιὰ τὶς αἰτιακὲς συνάφειες τους — αὐτὸ εἶναι καθαρὸς παραλογισμὸς, ὄχι καλλίτερος ἀπὸ τὸ νὰ ἤθελε κανεὶς νὰ ψάξει γιὰ τὶς αἰτιακὲς ιδιότητες, τὶς συνάφειες κλπ. τῶν ἀριθμῶν. εἶναι ὁ παραλογισμὸς τῆς φυσικοποίησης κάτινος πού ἡ οὐσία του ἀποκλείει τὸ εἶναι ὡς φύση. Ἐνα πράγμα εἶναι αὐτὸ πού εἶναι, καὶ μένει γιὰ πάντα στὴν ταυτότητα του: ἡ φύση εἶναι αἰώνια. Κάθε πραγματικὴ ιδιότητα, ἢ τροποποίηση ιδιότητας (Eigenschaftsmodifikation), πού ἀληθινὰ ἀνήκει σὲ ἓνα πράγμα—στὸ φυσικὸ πράγμα (Naturding), ὄχι στὸ αἰσθητὸ πράγμα (dem sinnlichen Ding) τῆς πρακτικῆς ζωῆς — εἶναι δυνατόν νὰ προσδιοριστεῖ μὲ τρόπο ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο καὶ νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἢ νὰ διορθώνεται βάσει νέων διαρκῶς ἐμπειριῶν. Ἐπὶ τὸ ἄλλο μέρος, ἓνα ψυχικὸ

312

στοιχείο, ένα «φαινόμενο» έρχεται και παρέρχεται· δεν διατηρεί κανένα μόνιμο, ταυτόσημο Είναι, πού ως τέτοιο θα ήταν δυνατόν να προσδιοριστεί αντικειμενικά — με την έννοια πού έχει ο όρος στις Φυσικές επιστήμες — πού, π.χ., ως αντικειμενικά διαιρετό (teilbar) σε συστατικά στοιχεία, θα ήταν δυνατόν «να αναλυθεί» («analysierbar») με την κυριολεκτική σημασία της λέξης.

Τί «είναι» το ψυχικό Είναι, αυτό δεν μπορεί να μάς τὸ πεί μιὰ ἐμπειρία, με τὴν έννοια πού έχει ἡ λέξη αὐτὴ ὅταν χρησιμοποιεῖται ἀναφορικὰ με τὸ φυσικὸ Είναι. Τὸ ψυχικὸ δὲν γίνεται αἰσθητὸ ὡς 'κάτι πού ἐμφανίζεται' (als Erscheinendes)· εἶναι «βίωμα», βίωμα πού τὸ 'θεαστήκαμε' στὴν ἀναστόχαση (Reflexion), ἐμφανίζεται αὐτὸ τὸ ἴδιο μέσω τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του, σὲ μιὰ ἀπόλυτη 'ροή' (Fluss), ὡς ἕνα 'νῦν' (Jetzt) καὶ συνάμα ὡς κάτι πού ἤδη «σβύνει», κάτι πού ξαναβυθίζεται ἀδιάλειπτα — με ἕνα τρόπο πού μάς ἐπιτρέπει νὰ τὸ βλέπουμε — σὲ μιὰ κατάσταση τοῦ «ἔχειν ὑπάρξει» (Gewesenseit). Ψυχικὸ στοιχεῖο μπορεί ἐπίσης νὰ εἶναι κάτι πού τὸ ξαναθυμόμαστε, καὶ πού γίνεται, ἔτσι, αἰσθητὸ με ἕνα 'μεταλλαγμένο' κάπως τρόπο· καὶ μέσα στὸ «ξαναθυμημένο» («Wiedererinnerten») αὐτὸ 'βρίσκεται' (liegt) κάτι «πού ἔχει γίνει αἰσθητὸ» («Wahrgenommen Gewesenes»)· καὶ μπορεί «κατ' ἐπανάληψη» νὰ εἶναι 'ξαναθυμημένο' (Wiedererinnertes), μέσα σὲ ἐνεργήματα ἀναμνησιακὰ πού εἶναι ἐνωμένα σὲ μιὰ συνείδηση, ἡ ὅποια τὰ ἴδια αὐτὰ ἀναμνησιακὰ ἐνεργήματα τὰ κρατᾷ σὲ κατάσταση συνειδητότητας ὡς «κάτι πού τὸ ξαναθυμᾶται» ἢ ὡς «κάτι πού ἐξακολουθεῖ καὶ τὸ διατηρεῖ». Μέσα σὲ αὐτὴ τὴ συνάφεια, σὲ αὐτὴ μόνη, εἶναι δυνατόν τὸ ἀργίον ψυχικὸ, στοιχεῖο, ὡς τὸ 'ταυτὸ' (Identisches) αὐτῶν τῶν «ἐπαναλήψεων» νὰ γίνει ἀντικείμενο ἐμπειρίας καὶ νὰ ταυτιστεῖ ὡς ὄν. Κάθε τι ψυχικὸ, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀποκτοῦμε με αὐτὸν τὸν τρόπο ἐμπειρία, ἐντάσσεται κατόπιν — καὶ αὐτὸ εἶναι κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἐπίσης μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι προφανές — σὲ μιὰ εὐρύτερη σχέση, σὲ μιὰ «μοναδιακὴ» («monadische») ἐνότητα τῆς συνείδησης, μιὰ ἐνότητα πού δὲν ἔχει καμμιά σχέση με φύση, με χῶρο καὶ χρόνο, με ὑποστασιακότητα (Substantialität) καὶ αἰτιότητα, ἀλλὰ ἔχει τίς — ἐντελῶς μοναδικές — δικές της «μορφές». Εἶναι μιὰ ἀμφίπλευρα ἀπεριόριστη ροὴ ἀπὸ φαινόμενα με μιὰ καθολικὴ ἀποβλεπτικὴ γραμμὴ πού εἶναι συνάμα καὶ ὁ δείκτης τῆς ἐνότητας πού διαπερνᾷ τὰ πάντα, τῆς γραμμῆς δηλαδὴ τοῦ χωρὶς ἀρχὴ καὶ τέλος «ἐσωτερικοῦ» (immanent· συνειδησιακοῦ) «χρόνου», ἐνὸς χρόνου πού δὲν τὸν μετράνε χρονόμετρα.

312/13

Παρατηρώντας στὴν ἐγκλειστικὴ θέαση (immanentes Schauen) τὴ ροὴ τῶν φαινομένων, φθάνουμε ἀπὸ φαινόμενο σὲ φαινόμενο (τὸ καθένα μιὰ ἐνότητα μέσα στὴ ροὴ καὶ συνάμα σὲ κατάσταση ροῆς καὶ τὸ ἴδιο) καὶ σὲ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον σὲ φαινόμενο. Μόνον ὅταν ἡ ἐγκλειστικὴ θέαση συντεθεῖ με τὴν ἐμπειρία τῶν πραγμάτων ἔρχεται σὲ συσχέτιση τὸ φαινόμενο πού ἔχουμε δεῖ με τὸ πράγμα τῆς ἐμπειρίας. Με τὸ διάμεσο αὐτὸ τῆς ἐμπειρίας

313

τῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐμπειρίας τῶν τέτοιων συσχετίσεων ἐμφανίζεται συνάμα καὶ ἡ ἐναίσθηση (Einfühlung) — σὰν ἓνα εἶδος ἄμεσης θέας τοῦ ψυχικοῦ, σὰν ἓνα κοίταγμα μέσα σὲ μιὰ δεύτερη 'μοναδιακὴ' (monadische) συνάρτηση, μὲ ξέχωρο χαρακτήρα.

Κατὰ πόσο εἶναι ὁμῶς δυνατόν, μέσα σὲ αὐτὴ τὴ σφαῖρα, κάτι τέτοιο, ὅπως ἔλλογη ἔρευνα, κάτι ὅπως ἐγκυρὴ ἀπόφανση; Κατὰ πόσο εἶναι δυνατὲς ἔστω καὶ τέτοιες ἀποφάνσεις σὰν καὶ αὐτὲς ποὺ μόλις τώρα δώσαμε ὑπὸ τύπον ἀδρότατων (ἀφοῦ παρασιωποῦν ὀλόκληρες διαστάσεις) περιγραφῶν; Βέβαια, ὅπως εἶναι αὐτονόητο, ἡ ἔρευνα ἐδῶ θὰ ἔχει κάποιο νόημα, ἐφόσον προσανατολιστεῖ καθαρὰ πρὸς τὸ νόημα τῶν «ἐμπειριῶν» ποὺ παρουσιάζονται ὡς ἐμπειρίες τοῦ «ψυχικοῦ», καὶ ἐφ' ὅσον τὸ «ψυχικὸ» τὸ θεωρεῖ καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ προσδιορίσει ὡς ἀκριβῶς τέτοιο ὅπως ζητάει νὰ θεωρηθεῖ καὶ νὰ προσδιοριστεῖ αὐτὸ τὸ ἴδιο ποὺ ἐγινε μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θεατό (dieses so Geschaute). Ἐπομένως, ἐφόσον, κυρίως, δὲν γίνονται ἀνεκτὲς παράλογες φυσικοποιήσεις (Naturalisierungen). Πρέπει, εἶπαν, τὰ φαινόμενα νὰ τὰ πάρουμε ἔτσι ὅπως αὐτὰ τὰ ἴδια παρουσιάζονται, δηλ. ὡς αὐτὸ ποὺ εἶναι, ὡς αὐτὴ τὴ ρέουσα συνειδησιακὴ κατοχὴ (Bewussthaben), ὡς 'ἔχειν ἐν νῶ' (meinen), ὡς 'ἐκφαίνεσθαι' (Erscheinen), ὡς αὐτὸ ποὺ τὸ ἔχουμε στὴν ἐπιφάνεια τῆς συνείδησης (Vordergrundbewussthaben) καὶ ὡς αὐτὸ ποὺ τὸ ἔχουμε στὸ συνειδησιακὸ 'βάθος' (Hintergrundbewussthaben), ὡς αὐτὸ ποὺ τὸ ἔχουμε στὴ συνείδηση ὡς κάτι 'παρὸν' (Gegenwärtiges) ἢ ὡς κάτι ποὺ τὸ 'φέρνουμε μπροστὰ μας σὰν νὰ εἶναι παρὸν' (Vergegenwärtiges), ὡς κάτι ποὺ τὸ φανταζόμαστε ἢ κάτι ποὺ 'συμβολίζεται' (Signitives) ἢ ἀπεικονίζεται (Abgebildetes), ὡς κάτι γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουμε ἐποπτεία ἢ κάτι ποὺ εἶναι μιὰ 'κενὴ' [δηλ. χωρὶς ἐποπτικότητα, Σ.τ.Μ.] παράσταση (Leervorstelliges) κοκ. Καὶ ἀκόμη ὡς κάτι ποὺ ἀλλάζει καὶ μετασχηματίζεται μὲ αὐτὸν ἢ ἐκεῖνο τὸν τρόπο κατὰ τὴν ἐναλλαγὴ αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν στάσεων, αὐτῶν ἢ ἐκείνων τῶν προσοχιακῶν τρόπων (attentionalen Modi). Ὡς τέτοιο φέρει τὸν τίτλο: «συνείδηση γιὰ. . .» καὶ «ἔχει» μιὰ «σημασία» καὶ «νοεῖ» κάτι «ἀντικειμενικό», καὶ τὸ τελευταῖο αὐτὸ — εἴτε τὸ ποῦμε «φαντασιακὸ πλάσμα» («Fiktion») εἴτε «πραγματικότητα», ἀνάλογα μὲ τὴν ἄποψη ἀπὸ τὴν ὁποία τὸ κοιτάζουμε — εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφεῖ ὡς «ἐγκλειστικὰ ἀντικειμενικό» («immanent Gegenständliches»), «νοούμενο ὡς νοούμενο» («Vermeintes als solches»), καὶ νὰ 'βαστάζεται' μὲ αὐτὸν ἢ ἐκεῖνο τὸν τρόπο τοῦ νοεῖν.

313/4

Ὅτι μπορεῖ κανεὶς ἐδῶ νὰ ἐρευνήσῃ, νὰ ἀποφανθεῖ, νὰ ἀποφανθεῖ μὲ προφάνεια, ὅπως ἀρμόζει στὸ νόημα αὐτῆς τῆς σφαίρας τῆς «ἐμπειρίας» («Erfahrungssphäre»), αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα προφανὲς (evident). Ἡ δυσκολία βέβαια ἔγκειται στὴν τήρησιν ἀκριβῶς τοῦ αἰτήματος ποὺ διαγράψαμε. Ἡ 'συμφωνία' (Einstimmigkeit) ἢ τὸ ἄτοπο τῶν ἐρευνῶν ποὺ πρέπει νὰ διεξαχθοῦν ἀναφορικὰ μὲ αὐτὰ τὰ θέματα ἐξαρτᾶται ὀλοκληρωτικὰ ἀπὸ τὴ συνέπεια καὶ τὴν καθαρότητα τῆς «φαινομενολογικῆς» στάσης. Δὲν εἶναι εὐκο-

314

λο να ξεπεράσουμε τη ριζωμένη στη φύση μας συνήθεια (urwüchsige Gewohnheit) να ζούμε και να σκεφτόμαστε με μια στάση νατουραλιστική, και να νοθεύουμε έτσι το ψυχικό με την παρεμβολή νατουραλιστικών στοιχείων. Και πέρα από αυτό πάρα πολλά πράγματα εξαρτώνται από την παραδοχή ότι μια «καθαρά έγκλειστική» έρευνα του ψυχικού (με την ευρύτατη έννοια του φαινομενικού (des Phänomenalen), με την οποία τη μεταχειριζόμαστε εδώ) είναι πραγματικά δυνατή· μια έρευνα του είδους εκείνου για το οποίο μόλις τώρα δώσαμε γενικούς χαρακτηρισμούς, και η οποία βρίσκεται σε αντίθεση προς την ψυχο-φυσική διερεύνηση του ίδιου αυτού πράγματος, μια έρευνα που δεν την έχουμε ακόμη εξετάσει και που φυσικά έχει και αυτή την νομιμότητα της.

“Αν τώρα το έγκλειστικό ψυχικό στοιχείο δεν αποτελεί αυτό καθαυτό φύση αλλά το ‘αντίθετο’ (Gegenwurf) της φύσης, τότε τί έρευνάμε μέσα σε αυτό ως «Είναι» του; Δεν είναι κάτι που μπορεί να προσδιοριστεί με «αντικειμενική» ταυτότητα ως ύποστασιακή (substanziale) ένότητα πραγματικών ιδιοτήτων που διαρκώς είναι δυνατόν να τη ‘συλλάβουμε’, να την προσδιορίσουμε με τον τρόπο των εμπειρικών επιστημών και να την επιβεβαιώσουμε; Δεν είναι δυνατόν να την αποσπάσουμε από την αδιάλειπτη ροή; και δεν είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο για μια έγκυρότητα διύποκειμενική (transsubjektive Geltung); — τί μπορούμε να ‘πιάσουμε’ από αυτό, να δρίσουμε, να προσδιορίσουμε ως αντικειμενική ένότητα; Και αυτό όμως με την έννοια πως εξακολουθούμε να μένουμε στην καθαρά φαινομενολογική σφαίρα και να μην εξετάζουμε τη σχέση προς το πραγματικό σώμα που έχει την εμπειρία και προς τη φύση. Η απάντηση τότε είναι: “Αν τα φαινόμενα, ως φαινόμενα, δεν αποτελούν φύση, έχουν πάντως μια ουσία που είναι δυνατόν να συλληφθεί μέσα σε μια άμεση θέαση και μάλιστα να συλληφθεί με ένα τρόπο σύμμετρο (adäquat). Όλες οι προτάσεις (Aussagen) που περιγράφουν φαινόμενα χρησιμοποιώντας άμεσες έννοιες, το κάνουν, έφόσον είναι έγκυρες, μέσω των έννοιολογικών σημασιών που έχουν οι λέξεις και που οφείλουν να ‘εξαργυρωθούν’ σε θέαση της ουσίας (Wesensschauung).

Το θέμα είναι να συλλάβουμε σωστά αυτό το έσχατο θεμέλιο όλων των ψυχολογικών μεθόδων. Τα δεσμά της νατουραλιστικής στάσης κάτω από την οποία διατελούμε αρχικά όλοι και τα οποία μας κάνουν ανίκανους να ‘σηκώσουμε τα μάτια μας’ από τη φύση και έτσι, όντας μέσα στα πλαίσια της καθαρής αντί της ψυχο-φυσικής στάσης, να κάνουμε και το ψυχικό επίσης στοιχείο αντικείμενο της έρευνας, μιας έρευνας που ‘θεάται’, μας έχουν κλείσει το δρόμο προς μια μεγάλη, χωρίς προηγούμενο γόνιμη επιστήμη· μια επιστήμη που αποτελεί από το ένα μέρος τη βασική προϋπόθεση για μια Ψυχολογία ολοκληρωτικά επιστημονική και από το άλλο το πεδίο της γνήσιας κριτικής του λόγου (Vernunftkritik). Τα δεσμά του ‘φυσικού’ (urwüchsig) Νατουραλισμού συνίστανται ακόμη στο ότι η άποψη αυτή κάνει σε όλους

μας τόσο δύσκολο να βλέπουμε «ουσίες», «ιδέες», ή μάλλον, ακριβώς επειδή — για να το ποῦμε ἔτσι — τις βλέπουμε ἀδιάλειπτα, μᾶς ἐμποδίζει να παραδεχτοῦμε τὴν ἰδιαιτερότητα (Eigenart) τους καὶ μᾶς κάνει να τις φυσικοποιῦμε κατὰ παράλογο τρόπο. Ἡ θέαση τῆς οὐσίας (Wesensschauung) δὲν ἔκρυβει περισσότερες δυσκολίες ἢ «μυστικιστικὰ» («mystische») ἀπόρητα ἀπὸ ὅτι τὸ ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα (Wahrnehmung). Ὅταν ἐνορατικὰ συλλαμβάνουμε μὲ ἀπόλυτη καθαρότητα τὸ «χρῶμα», ὅταν τὸ κάνουμε να μᾶς δίνεται στὴν πληρότητα του, τότε τὸ ἴδιον (das Gegebene) αὐτὸ εἶναι μιὰ «ουσία» καὶ ὅταν, κοιτάζοντας ἀπὸ ἀντιληπτικὸ σὲ ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα καὶ διατελώνοντας ἐπίσης σὲ κατάσταση καθαρῆς θέασης, κάνουμε να μᾶς ἴδιον αὐτὸ ποῦ εἶναι «ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα» («Wahrnehmung»), ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ — δηλ. ἐκεῖνο τὸ ταυτόσημο ποῦ ὑπάρχει σὲ ὁποιοδήποτε ἐπιμέρους ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα τῆς συνειδησιακῆς ροῆς — τότε ἔχουμε ἐνορατικὰ συλλάβει τὴν οὐσία: ἴδιον ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα. Ἔως ἐκεῖ ποῦ φθάνει ἡ ἐνόραση, ἡ συνειδητότητα ποῦ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἐποπτικότητα, ἔως ἐκεῖ φθάνει καὶ ἡ δυνατότητα γιὰ ἀντίστοιχη «ιδέαση» («Ideation») (ὅπως συνήθιζα να τὴν ἀποκαλῶ στὶς Logische Untersuchungen) ἢ γιὰ «θέαση τῆς οὐσίας» («Wesensschauung»). Ὡς τὸ σημεῖο ἐκεῖνο ποῦ ἡ ἐνόραση εἶναι καθαρὴ καὶ δὲν περικλείνει μέσα της πρόσθετα στοιχεῖα (Mitmeinungen), ὡς αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ οὐσία ποῦ ἴδιον θεατὴ (das erschauete Wesen) εἶναι κάτι ποῦ ἴδιον θεατὸ (ein adäquat Erschautes), κάτι ἴδιον μὲ τρόπο ἀπόλυτο. Ἐπομένως ἡ περιοχὴ ποῦ ἐμπίπτει στὴ δικαιοδοσίαν τῆς καθαρῆς ἐνόρασης (Intuition) ἀγκαλιάζει ἐπίσης ὁλόκληρὴ τὴ σφαῖρα τὴν ὁποία, ὡς σφαῖρα τῶν «ψυχικῶν φαινομένων», τὴν οἰκειοποιεῖται ὁ ψυχολόγος — ἐφόσον βέβαια τὴν ἴδιον παίρνει καθαρά καθ' ἑαυτὴν σὲ καθαρὴ ἐμμένεια (Immanenz). Ὅτι οἱ «ουσίες» ἐκεῖνες ποῦ τις συλλάβαμε στὴ θέαση τῆς οὐσίας (Wesensschauung) εἶναι δυνατόν, τουλάχιστον σὲ μιὰ πολὺ μεγάλη ἔκταση, να προσδιοριστοῦν μὲ στέρεις ἐννοίες καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ να ἀνοίξουν δυνατότητες γιὰ στέρεις ἀποφάνσεις (Aussagen) — ἀντικειμενικὲς μὲ τὸ δικὸ τους τρόπο, καὶ ἀπόλυτα ἔγκυρες — αὐτὸ εἶναι αὐτονόητο γιὰ τὸν κάθε ἀπροκατάληπτο. Μπορεῖ βέβαια οἱ λεπτότερες διαφορὲς τῶν χρωμάτων, οἱ ἔσχατες ἀποχρώσεις, να χλευάζουν αὐτὸν τὸν προσδιορισμὸ (Fixierung), ὅμως τὸ «χρῶμα» σὲ ἀντίθεση πρὸς τὸν «ἦχο» εἶναι τόσο σίγουρα κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ αὐτὸν, ὥστε σὲ ὁλόκληρο τὸν κόσμον δὲν ὑπάρχει τίποτα πιὸ σίγουρο ἀπὸ τὴ διαφορὰ αὐτή. Καὶ τέτοιες οὐσίες ποῦ εἶναι δυνατόν να διακριθοῦν ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τρόπο ἀπόλυτο δὲν εἶναι μόνο ὅσες ἀνήκουν σὲ κατ' αἴσθησιν «περιεχόμενα» («ὄρατὰ πράγματα», φαντασιώματα κττ.), ἀλλὰ ἔξ ἴσου καὶ ἐκεῖνες ποῦ ἀνήκουν σὲ κάθε εἶδος ψυχικὸ στοιχεῖο, στὴν κυριολεκτικὴ ἐννοία, σὲ κάθε εἶδος «ἐνέργημα» τοῦ ἐγὼ (Ich-«Akten») καὶ ἴδιον καταστάσεις τοῦ ἐγὼ ποῦ ἀντιστοιχοῦν σὲ γνωστὲς ἐπικεφαλίδες ὅπως π.χ. ἀντίληψη, φαντασία, ἀνάμνηση, κρίση, συναίσθημα, βούληση μὲ ὅλες τις ἀναρίθμητες ἰδιαιτέρεις μορφές τους. Αὐτὸ ποῦ μένει ἔξω ἀπὸ τὸ χῶρον αὐτὸ εἶναι οἱ ἔσχατες «ἀποχρώσεις», ποῦ

ἀνήκουν στο κομμάτι εκείνο τῆς συνειδησιακῆς «ροῆς» (des «Flusses») πού δέν εἶναι δυνατόν νά προσδιοριστεῖ· ἐνῶ συγχρόνως οἱ τυπικῆς ἐκεῖνες ὄψεις (Typik) τῆς ροῆς πού εἶναι δυνατόν νά περιγραφοῦν, ἔχουν τίς «ιδέες» τους, πού ὅταν μὲ τῆ θέαση τίς συλλάβουμε καί τίς προσδιορίσουμε κάνουν δυνατὴ τὴν ἀπόλυτη γνώση. Κάθε ψυχολογικὸς ὅρος ὅπως ἀντίληψη, ἡ βούληση, εἶναι καί «ἐπικεφαλίδα» (Titel) γιὰ μιὰ εὐρύτατη περιοχὴ «συνειδησιακῶν ἀναλύσεων», δηλ. ἐρευνῶν τῆς οὐσίας (Wesensforschungen). Πρόκειται ἐδῶ γιὰ ἓνα χῶρο μὲ τέτοιο πλάτος, πού ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μόνο μὲ τὴν Φυσικὴ ἐπιστῆμη θὰ μπορούσε νά συγκριθεῖ — ὅσο παράξενο καί ἂν φαίνεται.

Ἔχει ὅμως ἀποφασιστικὴ σημασία ἡ ἐπίγνωση ὅτι ἡ θέαση τῆς οὐσίας 316
κάθε ἄλλο παρὰ «ἐμπειρία» — μὲ τὴν ἔννοια τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἐνεργήματος, τῆς ἀνάμνησης ἢ ἄλλων ἰσότιμων ἐνεργημάτων — εἶναι· καί ἀκόμη κάθε ἄλλο παρὰ ἐμπειρικὴ γενίκευση πού μέσα στο νόημα τῆς «θέτει» ὑπαρκτικὰ (existenzial mitsetzt) τὴν ἀτομικὴ ὑπαρξὴ κάποιας ἐμπειρικῆς μερικότητας. Ἡ θέαση συλλαμβάνει τὴν οὐσία ὡς εἶναι τῆς οὐσίας (Wesenssein) καί μὲ κανένα τρόπο δέν «θέτει» τὸ ὑπάρχειν. Ἐπομένως ἡ γνώση τῆς οὐσίας δέν εἶναι γνώση ἐνὸς matter-of-fact, δέν περιέχει οὔτε τὸν ἐλάχιστο ἰσχυρισμὸ ἀναφορικὰ μὲ τὴν ὑπαρξὴ κάτινος ἀτομικοῦ (ἐνός, ὡς ποῦμε, φυσικοῦ ἀντικειμένου). Ἡ βάση ἢ καλλίτερα ἡ ἀφετηρία γιὰ μιὰ «θέαση τῆς οὐσίας» π.χ. τῆς οὐσίας τοῦ ἀντιληπτικοῦ ἐνεργήματος, τῆς ἀνάμνησης, τῆς κρίσης κλπ. εἶναι δυνατόν νά εἶναι ἓνα ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα πού τελοῦμε γιὰ ἓνα ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα, γιὰ μιὰ ἀνάμνηση, γιὰ μιὰ κρίση κλπ.· εἶναι ὅμως ἐπίσης δυνατόν νά εἶναι καί ἓνα «σκέτο» (blosse), ἀλλὰ «ξεκάθαρο» («klares») φαντασιακὸ ἐνέργημα (Phantasie), πού ὡς τέτοιο δέν ἀποτελεῖ ἐμπειρία, δέν «συλλαμβάνει» κανένα ὑπάρχειν. Ἡ σύλληψη τῆς οὐσίας (Wesenserfassung) δέν θίγεται μὲ αὐτὸ καθόλου· τὸν χαρακτήρα τῆς θέασης τὸν ἔχει ὡς σύλληψη τῆς οὐσίας καί αὐτὸ εἶναι μιὰ θέαση διαφορετικὴ ἀπὸ ἐκείνη τῆς ἐμπειρίας (Erfahren). Φυσικὰ εἶναι δυνατόν οὐσίες νά παριστάνονται καί μὲ συγκεκριμένο τρόπο, λ.χ. «ἀπλῶς συμβολικὰ» (signitiv), ἀκόμη εἶναι δυνατόν νά «τίθενται» μὲ τρόπο λαθεμένο — πρόκειται τότε γιὰ οὐσίες πού ἀπλῶς τίς νοοῦμε (bloss vermeinte Wesen), γιὰ οὐσίες φορτωμένες ἀπὸ ἀντιφατικότητα, ὅπως γίνεται φανερό μόνις περάσουμε στὴ θέαση (Erschauung) τοῦ μεταξὺ τους ἀσυμβίβαστου (ihrer Unvereinbarkeit)· ὅμως ἡ ἀσαφὴς αὐτὴ «θέση» (Setzung) εἶναι ἐπίσης δυνατόν νά ἐπαληθευτεῖ ὡς ἔγκυρη, ὅταν ἀνατρέξουμε στὴν «ἐνόραση» (Intuition) τῆς «δοσμένης» οὐσίας (Wesensgegebenheit).

Κάθε κρίση (Urteil) πού μὲ τρόπο σύμμετρο, μὲ στέρεες, σύμμετρα σχηματι- 316/7
σμένες ἔννοιες, ἐκφράζει αὐτὸ πού ἐνυπάρχει μέσα στὴν οὐσία, τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο οὐσίες ἐνός ὀρισμένου γένους ἢ μιᾶς ἰδιαίτερης τάξης συνδέονται μὲ ὀρισμένες ἄλλες, πῶς λ.χ. συνδέονται μεταξὺ τους «ἐποπτεία» καί

«κενὸ [δηλ. χωρίς ἐποπτικότητα, Σ.τ.Μ.] νοεῖν» («leere Meinung»), «φαντασία» καὶ «ἀντίληψη», «ἐννοια» καὶ «ἐποπτεία» κλπ., βάσει ποιῶν οὐσιαστικῶν συστατικῶν τους στοιχείων συμβαίνει νὰ «συμβιβάζονται» ἀναγκαστικά, ὅπως λ.χ. ταιριάζουν τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο ὡς «ἀπόβλεψη» («Intention») καὶ «πλήρωση» («Erfüllung»), ἢ, ἀντίστροφα, εἶναι ἀσυμβίβαστα καὶ ἀποτελοῦν ἔτσι τὸ θεμέλιο γιὰ μιὰ «συνείδηση ἀνεκπλήρωτου» («Bewusstsein der Enttäuschung») κοκ.: κάθε μιὰ τέτοια κρίση εἶναι μιὰ ἀπόλυτη, καθολικὰ ἐγκυρη γνώση καὶ ὡς κρίση οὐσίας ἀνήκει σὲ ἓνα εἶδος ποῦ θὰ ἦταν παραλογισμὸς νὰ ἤθελε κανεὶς νὰ τὸ θεμελιώσει, νὰ τὸ ἐπικυρώσει ἢ νὰ τὸ ἀναιρέσει μέσω τῆς ἐμπειρίας. Προσδιορίζει μιὰ «relation of idea» [«σχέση ἰδέας», ἀγγλικά στὸ γερμ. κείμενο, Σ.τ.Μ.], ἓνα ἀπριόρι στὴ γνήσια ἐννοια ποῦ τὴν εἶχε μὲν διαλογιστεῖ κάπως ὁ Hume, ἀλλὰ ὅμως μὲ τὴν θετικιστικὴ του σύγχυση τῆς οὐσίας μὲ τὴν «ἰδέα» [«idea», 'παράσταση', ἀγγλικά στὸ γερμ. κείμενο, Σ.τ.Μ.] — ὡς ἀντίθεση στὴν «impression» [«ἐντύπωση», ἐπίσης ἀγγλικά στὸ γερμ. κείμενο, Σ.τ.Μ.] κατ'ἀνάγκη τὴν ἔχασε. Παρὰ ταῦτα ὅμως καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Σκεπτικισμὸς του δὲν τολμᾷ νὰ εἶναι στὸ σημεῖο αὐτὸ συνεπὴς καὶ νὰ θέσει ὑπὸ ἀμφισβήτηση — ἐφόσον τὴ βλέπει — μιὰ τέτοια γνώση. Ἐὰν ὁ σενσουαλισμὸς δὲν τὸν εἶχε κάνει τυφλὸ ἀπέναντι σὲ ὅλη τὴ σφαῖρα τῆς ἀποβλεπτικότητας (Intentionalität) τῆς «συνείδησης τοῦ» («Bewusstsein von»), ἂν τὴν εἶχε περιλάβει σὲ μιὰ ἐρευνα οὐσίας, τότε δὲν θὰ ἦταν ὁ μεγάλος σκεπτικιστὴς, ἀλλὰ θὰ εἶχε γίνει ὁ θεμελιωτὴς μιᾶς ἀληθινὰ «θετικῆς» («positiven») θεωρίας τοῦ λόγου (Vernunft). Ὅλα τὰ προβλήματα ποῦ τὸν κινοῦν στὸ Treatise μὲ τόσο πάθος καὶ τὸν παρασύρουν ἀπὸ σύγχυση σὲ σύγχυση, προβλήματα ποῦ μὲ τὴ στάση ποῦ ἔχει δὲν τοῦ εἶναι κὰν δυνατὸν νὰ τὰ διατυπώσει μὲ τρόπο σύμμετρο καὶ ξεκάθαρο, ἐμπίπτουν ὀλοκληρωτικὰ μέσα στὸ χῶρο τῆς Φαινομενολογίας. Λύνονται ὡς τὶς ἔσχατες ἀπολήξεις τους ἂν παρακολουθήσουμε τὶς συναρτήσεις οὐσίας (Wesenszusammenhänge) τῶν συνειδησιακῶν μορφωμάτων (Bewusstseinsgestaltungen) καὶ τῶν σύστοιχων πρὸς αὐτὰ συνειδησιακῶν νοούμενων (Gemeintheiten), ποῦ οὐσιαστικὰ ἀνήκουν σὲ ἐκεῖνα, μέσα σὲ μιὰ κατάσταση ποῦ 'θεᾶται' καθολικὰ καὶ ποῦ δὲν ἀφήνει πιά κανένα ἐρώτημα ποῦ ἔχει νόημα (*sinnvoll*) ἀνοιχτό. Ὅπως λ.χ. τὰ τεράστια προβλήματα τῆς ταυτότητας τοῦ ἀντικειμένου ἀπέναντι στὴν πολλαπλότητα τῶν ἐντυπώσεων, ἢ πάλι τῶν ἀντιλήψεων (Perzeptionen) ποῦ ἔχουμε γιὰ αὐτό. Πραγματικά: Μὲ ποιὸ τρόπο πολλαπλᾶ ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα καὶ 'ἐκφάνσεις' (Erscheinungen) κατορθώνουν «νὰ ἐμφανίζονται» («zur Erscheinung bringen») ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενο, ἔτσι ὥστε τὸ ἀντικείμενο νὰ μπορεῖ νὰ εἶναι — καὶ γιὰ αὐτὲς τὶς ἴδιες [τὶς ἐκφάνσεις, Σ.τ.Μ.] καὶ γιὰ τὴ συνείδηση τῆς ἐνότητας ἢ τῆς ταυτότητας ποῦ τὶς συνοδεύει — «ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ» («dasselbe»), τοῦτο εἶναι ἓνα ἐρώτημα ποῦ μόνον μὲ φαινομενολογικὴ ἐρευνα τῆς οὐσίας εἶναι δυνατὸν νὰ τεθεῖ καθαρὰ καὶ νὰ πάρει μιὰ ἀπάντηση (γιὰ τὴν ὁποία βέβαια δίνει ἤδη μιὰ ἰδέα ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὴ διατυπώνουμε). Τὸ νὰ θέλει κανεὶς νὰ ἀπαντήσῃ στὸ ἐρώτημα αὐτὸ μὲ

τὸν ἐμπειρικὸ τρόπο τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν, σημαίνει πὼς δὲν τὸ ἔχει κατανοήσει καὶ τὸ παρερμηνεύει κατὰ ἓνα τρόπο παράλογο. Τὸ ὅτι μιὰ ἀντίληψη, ὅπως ἄλλωστε καὶ γενικὰ μιὰ ἐμπειρία, εἶναι ἀντίληψη γιὰ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀντικείμενο, μὲ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν προσανατολισμό, αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν ἀπόχρωση, αὐτὸ τὸ σχῆμα κλπ., τοῦτο εἶναι κάτι ποὺ ἀφορᾷ τὴν οὐσία τοῦ ἐνεργήματος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ὅποια θέση του ἀναφορικὰ μὲ τὴν «ὑπαρξίη» τοῦ ἀντικειμένου. Ὅτι ἡ ἀντίληψη αὐτὴ ὑποτάσσεται σὲ μιὰ ἀντιληπτικὴ συνέχεια (Wahrnehmungskontinuität) — ποὺ ὅμως δὲν εἶναι ἡ πρώτη τυχούσα — στὴν ὁποία διαρκῶς «τὸ ἴδιο ἀντικείμενο παρουσιάζεται μὲ ἓνα διαρκῶς ἄλλο προσανατολισμό», αὐτὸ ἀφορᾷ καθαρὰ τὶς οὐσίες. Μὲ λίγα λόγια ἐδῶ ἀνοίγονται τὰ μεγάλα, τὰ ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς βιβλιογραφίας ἐντελῶς ἀκαλλιέργητα πεδία τῶν «συνειδησιακῶν ἀναλύσεων»: ὁ ὅρος συνείδηση, ὅπως καὶ πιὸ πάνω ὁ ὅρος 'ψυχικός' — εἴτε αὐτὸ ταιριάζει εἴτε ὄχι — θὰ ἔπρεπε ἐδῶ νὰ διευρυνθεῖ τόσο πολὺ ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ περιλάβει κάθε ἐμμενὲς στοιχεῖο (alles Immanente), ἐπομένως καὶ κάθε συνειδησιακὸ-νοούμενο (Bewusstseins-Gemeinte) ὡς τέτοιο καὶ ὑπὸ ὁποιαδήποτε ἐννοια. Τὰ ἐπὶ αἰῶνες τόσο πολυσυζητημένα προβλήματα τῆς πρωταρχῆς (Ursprungsprobleme) εἶναι — μόλις ἀποδεσμευτοῦν ἀπὸ τὸ λαθεμένο Νατουραλισμὸ ποὺ τὰ διαστρέφει μὲ ἓνα παράλογο τρόπο — προβλήματα φαινομενολογικά. Αὐτὸ συμβαίνει μὲ τὰ προβλήματα ποὺ ἀφοροῦν στὴν πρωταρχὴ (Ursprung) τῆς «παράστασης τοῦ χώρου», τὴν παράσταση τοῦ χρόνου, τοῦ πράγματος, τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν «παραστάσεων» γιὰ τὸ αἷτιο καὶ αἷτιατὸ κοκ. Μόνο ὅταν τὰ καθαρὰ αὐτὰ προβλήματα διατυπωθοῦν μὲ τρόπο ἐννόητο (sinnvoll) καὶ ἀκριβῆ καὶ λυθοῦν, τὰ ἐμπειρικὰ προβλήματα τῆς γένεσης τέτοιων παραστάσεων θὰ πάρουν, ὡς 'περιεχόμενα' (Vorkommnisse) τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης ἓνα νόημα κατάλληλο γιὰ ἐπιστημονικὴ προσέγγιση ποὺ νὰ βοηθάει στὴ λύση.

Ὅλα ὅμως ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὸ ὅτι βλέπουμε καὶ κάνουμε ἐντελῶς δικό μας τὸ γεγονός ὅτι, ἀκριβῶς μὲ τὴν ἴδια ἀμεσότητα, μὲ τὴν ὁποία ἀκοῦμε ἓνα ἦχο, μποροῦμε νὰ 'θεαστοῦμε' καὶ μιὰ «οὐσία», τὴν οὐσία «ἦχος», τὴν οὐσία «ἔκφανση τοῦ πράγματος» («Dingerscheinung»), τὴν οὐσία «ὄρατὸ πρᾶγμα», τὴν οὐσία «εἰκονιστικὴ παράσταση» («Bildvorstellung»), τὴν οὐσία «κρίση» ἢ «βούληση» κοκ., καὶ διατελώντας στὴν κατάστασι τῆς θέασις μποροῦμε νὰ κάνουμε κρίσεις γιὰ τὶς οὐσίες (Wesensurteile). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως θὰ πρέπει νὰ φυλαχτεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸ 'ἀνακάτεμα' ἐκεῖνο τοῦ Hume ὥστε νὰ μὴ συγχέει τὴ φαινομενολογικὴ θέασι μὲ τὴν «αὐτοπαρατήρησι» («Selbstbeobachtung»), μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἐμπειρία, μὲ δυὸ λόγια, μὲ ἐνεργήματα ποὺ ἀντὶ γιὰ οὐσίες 'θέτουν' ἐπὶ μέρους ἀτομικότητες ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ οὐσίες.*

* Οἱ «Λογικὲς ἔρευνες» ποὺ μὲ τὰ ἀποσπασματικά τους τμήματα μιᾶς συστηματικῆς Φαινομενολογίας ἀσκοῦν γιὰ πρώτη φορὰ ἀνάλυσι τῆς οὐσίας (Wesensanalyse) μὲ τὴν

Ἡ καθαρὴ Φαινομενολογία ὡς ἐπιστήμη, ἐφ' ὅσον εἶναι καθαρὴ καὶ δὲν κάνει καθόλου χρῆση τῆς φύσης μὲ τὸ νὰ τὴν 'θέτει' ὑπαρκτικά, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μόνον ἔρευνα τῆς οὐσίας, καὶ μὲ κανένα τρόπο ἔρευνα τῆς ὑπαρξῆς· κάθε αὐτοπαρατήρηση καὶ κάθε κρίση ποὺ τελεῖται ἐπάνω στὴ βάση τέτοιας «ἐμπειρίας» πέφτει ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς. Τὸ ἐπὶ μέρος (das Einzelne), ἔτσι ὅπως εἶναι ἐμμενές, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τεθεῖ παρὰ μόνον ὡς 'αὐτὸ ἐδῶ'! (dies da!) — αὐτὴ ἢ ἀντίληψη, ἢ ἀνάμνηση κλπ. ποὺ ρέει πρὸς τὰ μέσα — καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ ὑπαχθεῖ σὲ αὐστηρὲς ἐννοίες οὐσίας ποὺ τίς ὀφείλουμε στὴν ἀνάλυση τῆς οὐσίας. Γιατὶ τὸ ὑποκείμενο ναὶ μὲν δὲν εἶναι οὐσία, ὅμως «ἔχει» μιὰ οὐσία ποὺ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτεθεῖ μὲ ἓνα τρόπο κατάδηλα ἔγκυρο (evidentgültig). Ὅμως τὸ νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε καθοριστικὰ ὡς ἄτομο (Individuum), νὰ τοῦ δώσουμε θέση μέσα σὲ ἓνα «κόσμο» ἀτομικῆς ὑπαρξῆς, αὐτὸ εἶναι κάτι ποὺ προφανῶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πετύχει μιὰ τέτοια ἐνταξίση. Γιὰ αὐτὴν τὸ μεμονωμένο (das Singuläre) εἶναι αἰώνια τὸ ἄπειρον [Σ.τ.Μ.: ἑλληνικὰ στὸ γερμανικὸ κείμενο]. Μὲ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο τρόπο δὲν μπορεῖ νὰ γνωρίζει παρὰ μόνον οὐσίες καὶ σχέσεις οὐσίας, κατορθώνοντας ἔτσι, καὶ μάλιστα ὀριστικὰ, αὐτὸ ποὺ εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ μιὰ ξεκάθαρη κατανόηση κάθε ἐμπειρικῆς γνώσης καὶ κάθε γνώσης ἐν γένει: τὴν ἀποσαφήνιση τῆς «πρώτης πηγῆς» ὅλων τῶν τυπικὰ-λογικῶν καὶ φυσικὰ-λογικῶν καὶ ὁποιοδήποτε ἄλλων καθοδηγητικῶν «ἀρχῶν», καθὼς ἐπίσης ὅλων τῶν προβλημάτων ἀναφορικὰ μὲ τὴ συστοιχία τοῦ «εἶναι» (φυσικὸ εἶναι, ἀξιολογικὸ εἶναι κλπ.) καὶ τοῦ «συνειδέσθαι»*, ποὺ συνδέονται στενὰ μὲ αὐτὲς τίς ἀρχές.

Ἐννοια ποὺ περιγράφεται ἐδῶ, παρεξηγήθησαν ἐπανελημμένα καὶ θεωρήθηκαν ὡς ἀπόπειρα γιὰ ἀποκατάσταση τῆς μεθόδου τῆς αὐτοπαρατήρησης. Βέβαια εὐθύνη γιὰ αὐτὸ φέρει καὶ ὁ ἑλλιπὴς προσδιορισμὸς τῆς μεθόδου στὴν «Εἰσαγωγή» τῆς 1ης Ἐρευνας τοῦ 2ου τόμου, ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς Φαινομενολογίας ὡς 'περιγραφικῆς' Ψυχολογίας (deskriptive Psychologie). Οἱ ἀπαραίτητες διευκρινίσεις δίνονται ἤδη στὸ III. Bericht über deutsche Schriften zur Logik in den Jahren 1895 - 99 στὸν 9ο τόμο τοῦ Archiv für syst. Philosophie (1903) σ. 397 - 400.

* Ἡ βεβαιότητα μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζω τίς ἀπόψεις μου σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ πιστεύει ὅτι ἡ Φαινομενολογία εἶναι, τὸ πολὺ-πολύ, μιὰ ἐπικεφαλίδα γιὰ εἰδικὲς ἔρευνες, γιὰ πάρα πολὺ χρήσιμη 'ψιλοδολεῖα' (Kleinarbeit) στὴ σφαῖρα τῆς αὐτοπαρατήρησης καὶ ὄχι ἡ συστηματικὴ ἐκείνη θεμελιακὴ ἐπιστήμη (Fundamentalwissenschaft) τῆς Φιλοσοφίας, ἡ πύλη ἀπὸ τὴν ὁποία μπαίνουμε στὴ γνήσια Μεταφυσικὴ τῆς φύσης, τοῦ πνεύματος, τῶν ἰδεῶν ἔχει ὡς ὑπόβαθρό της τίς πολύχρονες ἔρευνες πάνω στὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων βασίζονται ἀπὸ τὸ 1901 καὶ ἔπειτα οἱ φιλοσοφικὲς παραδόσεις μου στὸ πανεπιστήμιο τοῦ Göttingen. Μπροστὰ στὸ ἐσώτερο λειτουργικὸ 'πλέγμα' (Verflochtenheit) ὅλων τῶν φαινομενολογικῶν στρωμάτων, καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τῶν ἐρευνῶν ποὺ ἀναφέρονται σὲ αὐτά, ἐπίσης μπροστὰ στὴν ἐξαιρετικὰ μεγάλη δυσκολία ποὺ συνεπάγεται ἡ διαμόρφωση τῆς καθαρῆς μεθοδολογίας, ἔκρινα πὼς δὲ θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ δημοσιεύσω μεμονωμένα ἀποτελέσματα ποὺ περιέχουν ἀδιευκρίνιστα ἀκόμη στοιχεῖα. Ἐλπίζω τίς ἔρευνες ἐπάνω στὴ Φαινομενολογία καὶ τὴ Φαινομενολογικὴ κριτικὴ τοῦ λόγου (Vernunft) ποὺ στὸ μεταξὺ ἔχουν ἀναπτυχθεῖ σὲ ἐκτενεῖς συστηματικὲς ἐνότητες, νὰ μπορέσω νὰ τίς παρουσιάσω στὸ εὐρύτερο κοινὸ ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ.

Ἄς περάσουμε τώρα στὴν ψυχοφυσικὴ στάση. Μέσα σὲ αὐτὴν τὸ «ψυχικὸ» στοιχεῖο μὲ ὀλόκληρη τὴν οὐσία του ἀναφέρεται σὲ κάποιο σῶμα (Leib) καὶ στὴν ἐνότητα τῆς Φύσης (physische Natur): αὐτὸ ποὺ συλλαμβάνεται μέσα στὸ ἐγκλεισμικὸ ἀντιληπτικὸ ἐνέργημα καὶ γίνεται καταληπτὸ (Aufgefasste) ὡς πρὸς τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο εἶναι πλασμένη ἡ οὐσία του, ἔρχεται τώρα σὲ σχέση πρὸς αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀντιληπτὸ μὲ τὶς αἰσθήσεις (Wahrgenommene) καί, μὲ τὸν τρόπο αὐτό, πρὸς τὴ φύση. Καὶ μὲ τὴ συνάρτηση (Zuordnung) αὐτὴ ἀποκτᾷ μιὰ ἔμμεση ἀντικειμενικότητα φυσικῆς ὑφῆς, μιὰ ἔμμεση θέση στὸ χῶρο καὶ στὸ χρόνο τῆς φύσης, τὸ χρόνο ποὺ τὸν μετράμε μὲ ρολόγια. Ὡς ἓνα σημεῖο, ποὺ δὲν προσδιορίζεται ἀκριβέστερα, ἡ ἐμπειρικὴ αὐτὴ «ἐξάρτηση» ἀπὸ τὸν φυσικὸ παράγοντα προσφέρει ἓνα μέσο γιὰ νὰ προσδιοριστεῖ διὑποκειμενικὰ τὸ ψυχικὸ ὡς ἀτομικὸ εἶναι καὶ συγχρόνως νὰ διερευνηθοῦν ὀλοένα καὶ περισσότερο οἱ ψυχοφυσικὲς σχέσεις. Αὐτὸς εἶναι ὁ χῶρος τῆς «Ψυχολογίας ὡς φυσικῆς ἐπιστήμης», ἡ ὁποία, σύμφωνα μὲ τὸ νόημα ποὺ ἔχουν οἱ λέξεις αὐτές, εἶναι ψυχοφυσικὴ Ψυχολογία καὶ φυσικὰ ἐπίσης, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ Φαινομενολογία, ἐπιστήμη ἐμπειρικῆ.

Φυσικὰ δὲν εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ Ψυχολογία, ἡ ἐπιστήμη τοῦ «ψυχικοῦ», θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἐπιστήμη τῶν «ψυχικῶν φαινομένων» καὶ τῶν δεσμῶν ποὺ συνδέουν τὰ φαινόμενα αὐτὰ μὲ τὸ σῶμα. Ὅμως de facto τὴν κατευθύνουν οἱ πρωταρχικὲς καὶ ἀναπόφευκτες ἐκεῖνες ἐξαντικειμενικεύσεις ποὺ σύστοιχα τους εἶναι οἱ ἐμπειρικὲς ἐνότητες: ἄνθρωπος καὶ ζῶο, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ψυχὴ, προσωπικότητα καί, ἀντίστοιχα, χαρακτήρας, 'διάθεση' (Disposition) τῆς προσωπικότητας. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ τὸ σκοπὸ μας νὰ προχωρήσουμε στὴν ἀναζήτηση τῆς οὐσίας αὐτῶν τῶν μορφωμάτων ἐνότητας καὶ στὸ πρόβλημα σχετικὰ μὲ τὸ πῶς αὐτὰ — μέσα ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους — καθορίζουν τὸ ἔργο (Aufgabe) τῆς Ψυχολογίας. Γίνεται δηλ. ἀμέσως φανερό ὅτι οἱ ἐνότητες αὐτές ἀνήκουν σὲ ἓνα εἶδος καταρχὴν (prinzipiell) ἄλλο ἀπὸ ἐκεῖνο στὸ ὁποῖο ἀνήκουν τὰ φυσικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν 'δεδομένα' (Gegebenheiten) ποὺ προσφέρονται μὲσω τῶν ἀποχρώσεων τῶν ἐκφάνσεων, ἐνῶ αὐτὸ δὲν ἰσχύει μὲ κανένα τρόπο ἀναφορικὰ μὲ ἐνότητες γιὰ τὶς ὁποῖες κάνουμε λόγο ἐδῶ. Μόνο ἡ στηρικτικὴ βάση «ἀνθρώπινο σῶμα» («Menschenleib»), ὄχι ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος, εἶναι μιὰ ἐνότητα ἐκφάνσεως πραγματικῆς (dinglicher Erscheinung) — καὶ ὁπωςδήποτε ὄχι ἡ προσωπικότητα, ὁ χαρακτήρας κλπ. Εἶναι φανερό ὅτι μὲ αὐτές ὅλες τὶς τέτοιου εἶδους ἐνότητες ὀφείλουμε νὰ γυρίσουμε στὴν ἐγκλεισμικὴ ἐνότητα ζωῆς (immanente Lebenseinheit) τῆς ἐκάστοτε συνειδησιακῆς ροῆς καὶ στὶς μορφολογικὲς ἰδιοτυπίες ποὺ κάνουν τὶς διαφορὲς τέτοιες ἐγκλεισμικὲς ἐνότητες νὰ ξεχωρίζουν ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι λοιπὸν φαίνεται ὅτι καὶ κάθε ψυχολογικὴ γνώση, ἀκόμη καὶ ὅταν ἀναφέρεται κατὰ πρῶτο λόγο σὲ ἀνθρώπινες ἀτομικότητες, χαρακτήρες, 'διαθέσεις' (Dispositionen) ὀφείλει νὰ γυρίσει πίσω στὶς συνειδησιακὲς ἐκεῖνες ἐνότητες καί, ἐπομένως, στὴ σπου-

δὴ τῶν ἰδίων τῶν φαινομένων καὶ τῶν 'διαπλοκῶν' τους (Verflechtungen).

Δὲ θὰ δυσκολευτεῖ πιά κανεῖς, ἰδιαίτερα ὕστερα ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξη, νὰ δεῖ ξεκάθαρα καὶ ἀπὸ τὰ ἐσώτατα βάθι, αὐτὸ ποὺ ἤδη πιὸ πάνω ἐκθέσαμε: ὅτι κάθε ψυχολογικὴ γνώση, μὲ τὴ συνηθισμένη ἔννοια τοῦ ὄρου, προϋποθέτει γνώση τῆς οὐσίας τοῦ ψυχικοῦ· καὶ ὅτι ἡ ἐλπίδα πὼς μὲ ψυχοφυσικὰ πειράματα καὶ μὲ τὰ 'ἀθέλητα' (unabsichtlich) ἐκεῖνα ἐσωτερικὰ ἀντιληπτικὰ ἐνεργήματα, ἢ καὶ ἐμπειρίες, θὰ μπορούσαμε νὰ ἐρευνήσουμε τὴν οὐσία τῆς ἀνάμνησης, τῆς κρίσης, τῆς βούλησης κττ. γιὰ νὰ κατακτήσουμε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο (dadurch) τὶς αὐστηρὲς ἔννοιες ποὺ αὐτὲς μόνο θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ δώσουν ἀξία ἐπιστημονικὴ στὸν προσδιορισμὸ τοῦ ψυχικοῦ ποὺ συντελεῖται μέσα στὶς ψυχοφυσικὲς ἀποφάνσεις — αὐτὸ θὰ ἀποτελοῦσε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς διαστρέβλωσης.

Τὸ βασικὸ λάθος τῆς σύγχρονης Ψυχολογίας, αὐτὸ ποὺ τὴν ἐμποδίζει νὰ εἶναι Ψυχολογία μὲ τὴν πραγματικὴ, τὴν ἀπόλυτα ἐπιστημονικὴ ἔννοια, εἶναι ὅτι δὲν κατάλαβε καὶ δὲν ἀνάπτυξε τὴ φαινομενολογικὴ αὐτὴ μέθοδο. Ἄφησε νὰ τὴν ἐμποδίσουν οἱ ἱστορικὲς προκαταλήψεις, ὥστε νὰ μὴν ἐκμεταλλευτεῖ τὶς τάσεις ποὺ ὑπῆρχαν γιὰ μιὰ τέτοια μέθοδο σὲ ὅλες τὶς ἀποσαφηνιστικὲς ἐννοιολογικὲς ἀναλύσεις. Μὲ αὐτὸ συνδέεται ἐπίσης τὸ γεγονός ὅτι οἱ περισσότεροὶ Ψυχολόγοι δὲν κατάλαβαν τὶς ἀφετηρίες τῆς Φαινομενολογίας, ποὺ τὶς ἔχουμε τώρα μπροστὰ μας, συχνὰ μάλιστα πίστεψαν πὼς ἡ ἐρευνα τῆς οὐσίας (Wesensforschung) ποὺ συντελέστηκε μέσα σὲ καθαρὰ ἐνορατικὴ 'στάση' (Einstellung) δὲν ἦταν παρὰ μιὰ μεταφυσικὴ-σχολαστικὴ ἀφαίρεση (Substraktion). Ὅμως, κάτι ποὺ 'συνελήφθη' καὶ περιγράφηκε ἀπὸ μιὰ στάση θέασης, δὲν μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ καὶ νὰ ἐπαναληφθεῖ παρὰ μόνο πάλι σὲ μιὰ στάση θέασης.

Ἦστερα ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἀνάπτυξη εἶναι σαφὲς καί, ὅπως ἔχω ἀρκετοὺς λόγους νὰ ἐλπίζω, θὰ γίνεῖ ὕστερα ἀπὸ λίγο καὶ γενικότερα παραδεκτό, ὅτι μιὰ πραγματικὰ ἐπαρκὴς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη τοῦ ψυχικοῦ — στὶς σχέσεις του μὲ τὴ φύση — δὲν μπορεῖ νὰ τεθεῖ σὲ κίνηση παρὰ μόνο ὅταν ἡ Ψυχολογία στηριχτεῖ ἐπάνω σὲ μιὰ συστηματικὴ Φαινομενολογία· ἐπομένως λοιπὸν ὅταν τὰ οὐσιακὰ μορφώματα (Wesensgestaltungen) τῆς συνείδησης καὶ τῶν ἐμμενῶν συστοίχων τῆς (immanente Korrelate) — ἐρευνημένα καὶ προσδιορισμένα μὲ καθαρὴ θέαση μέσα στὴ συστηματικὴ τους συνάφεια — θὰ ἔχουν δώσει τοὺς γνώμονες (Normen) γιὰ τὸ ἐπιστημονικὸ νόημα καὶ περιεχόμενο τῶν ἐννοιῶν ποὺ ἔχουν τὰ κάθε εἶδους φαινόμενα, ἄρα λοιπὸν καὶ τῶν ἐννοιῶν μὲ τὶς ὁποῖες ἐκφράζει ὁ ἐμπειρικὸς ψυχολόγος στὶς ψυχοφυσικὲς κρίσεις του αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ψυχικόν. Μόνο μιὰ πραγματικὰ ριζικὴ καὶ συστηματικὴ Φαινομενολογία ποὺ δὲ θὰ ἀσχολεῖται ἐν παρόδῳ μὲ ἀπομονωμένους θεωρήσεις (Reflexionen), ἀλλὰ θὰ ἔχει ἀποκλειστικὰ ἀφιερῶθεῖ στὰ σὲ ὑψιστὸ βαθμὸ σύνθετα καὶ περίπλοκα προβλήματα τῆς συνεί-

δησης καὶ ποὺ θὰ καταπιάνεται μὲ αὐτὰ μὲ ἓνα ἀπόλυτα ἐλεύθερο πνεῦμα ποὺ δὲ θὰ τὸ ἔχουν τυφλώσει κανενὸς εἶδους νατουραλιστικῆς προκαταλήψεις, μπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρει κατανόηση τοῦ «ψυχικοῦ» — τόσο στὴ σφαίρα τῆς ἀτομικῆς συνείδησης, ὅσο καὶ σὲ ἐκείνη τῆς συλλογικῆς συνείδησης (Gemeinschaftsbewusstsein). Μόνο τότε θὰ δώσει τοὺς ἀληθινούς της καρπὸς ἢ τεράστια πειραματικὴ ἐργασία ποὺ συντελέστηκε στὴν ἐποχὴ μας, ἢ πληθώρα τῶν ἐμπειρικῶν δεδομένων ποὺ συγκεντρώθηκαν καὶ τῶν ἑκανοτικότητων (Regelmässigkeiten) ποὺ διαπιστώθηκαν, καὶ ποὺ ἐν μέρει παρουσιάζουν πολὺ ἐνδιαφέρον. Τότε ἐπίσης θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ παραδεχτεῖ καὶ πάλι αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι μὲ κανένα τρόπο δυνατὸ νὰ τὸ δεχτοῦμε γιὰ τὴ σημερινὴ Ψυχολογία: ὅτι ἡ Ψυχολογία βρίσκεται σὲ στενὴ, σὲ στενότερη μάλιστα σχέση μὲ τὴν Φιλοσοφία. Καὶ τότε πάλι θὰ πάψει τὸ ἑπαράδοξο (das Paradoxon) τοῦ Ἄντιψυχολογισμοῦ, δηλ. ὅτι μιὰ θεωρία τῆς γνώσης δὲν εἶναι θεωρία ψυχολογική, νὰ ἀποτελεῖ σκάνδαλο, ἀφοῦ κάθε πραγματικὴ Γνωσιοθεωρία ὀφείλει ἀναγκαστικὰ νὰ στηρίζεται ἐπάνω σὲ Φαινομενολογία, ποὺ γίνεται ἔτσι τὸ κοινὸ θεμέλιο κάθε Φιλοσοφίας καὶ Ψυχολογίας. Καὶ τέλος θὰ πάψει πιά νὰ εἶναι δυνατὸ καὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς κίβδηλης φιλοσοφικῆς βιβλιογραφίας ποὺ τόσο ἀφθονῆ συσσωρεύεται στίς μέρες μας καὶ ποὺ μὲ τὴν ἀπαίτηση τῆς πιὸ σοβαρῆς ἐπιστημονικότητας μᾶς παρουσιάζει (darbieten)* τὶς Γνωσιολογίες της, τὶς λογικῆς θεωρίες, τὶς Ἠθικῆς, τὶς Φιλοσοφίες τῆς φύσης, τὶς Παιδαγωγικῆς, στηριγμένες ἐπάνω σὲ βάσεις τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ προπάντων σὲ «πειραματικῆς-ψυχολογικῆς βάσεις». Πραγματικὰ, ἔχοντας μπροστὰ τοῦ κανεὶς αὐτὴ τὴ βιβλιογραφία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ νοιώσει ἐκπληξή γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι χάθηκε ἢ αἰσθησιὴ γιὰ τὰ ἀβυσσαλέα προβλήματα καὶ γιὰ τὶς δυσκολίες, στίς ὁποῖες ἀφιέρωσαν τὸ ἔργο ὀλόκληρης τῆς ζωῆς τους τὰ πιὸ μεγάλα πνεύματα τῆς ἀνθρωπότητας· καὶ ἀκόμη, δυστυχῶς, γιὰ τὸ ὅτι χάθηκε ἢ αἰσθησιὴ τῆς γνήσιας ἐμβρίθειας (Gründlichkeit) ποὺ ἐμᾶς παρ' ὅλα αὐτὰ μᾶς ὑποχρεώνει μέσα στὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς πειραματικῆς Ψυχολογίας — παρὰ τὶς καταρχὴν (prinzipiellen) ἀτέλειες ποὺ κατὰ τὴν ἄποψη μας ὑπάρχουν σὲ αὐτὴν — νὰ τὴ σεβαστοῦμε τόσο πολὺ. Ἔχω τὴν ἰσχυρὴ πεποίθησι ὅτι ἡ ἱστορία θὰ κρίνει κάποτε τὴ φιλοσοφικὴ αὐτὴ ἑπιλογογία μὲ πολὺ μεγαλύτερη ἀσθηρότητα ἀπὸ ὅσο τὴν ἐκλαϊκευτικὴ φιλοσοφία τοῦ 18ου αἰῶνα** ποὺ τόσο πολὺ κατακρίθηκε.

* Δὲν τὴν ἐνίσχυσε οὔτε στὸ ἐλάχιστο τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ γνώμη πὼς ἡ Ψυχολογία — καί, ὅπως εἶναι ἀυτονόητο, ἡ «ἀκριβολογικὴ» Ψυχολογία — εἶναι τὸ θεμέλιο τῆς ἐπιστημονικῆς Φιλοσοφίας ἔχει πιά γίνει, τουλάχιστον στοὺς κύκλους τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν τῶν Φιλοσοφικῶν σχολῶν, ἀκλόνητο ἀξίωμα καὶ ὅτι οἱ πανεπιστημιακῆς αὐτῆς σχολῆς, ὑποχωρώντας στὴν πίεσι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δείχνουν μεγάλη προθυμία νὰ ἐκχωροῦν ἔδρες φιλοσοφικῆς καὶ σὲ ἄλλους ἐρευνητῆς ποὺ μπορεῖ ἴσως νὰ εἶναι θαυμάσιοι στὴν εἰδικότητα τους δὲν ἔχουν ὅμως μὲ τὴ Φιλοσοφία περισσότερη ἐσωτερικὴ ἐπαφή ἀπὸ ὅσο, ἄς ποῦμε, οἱ χημικοὶ ἢ οἱ φυσικοὶ.

** Τυχαιὰ ἔρχεται στὰ χέρια μου, καθὼς γράφω τὴν ἐργασία αὐτὴ, ἡ ἐξοχὴ ἀνακοίνωσι

Ἀφήνουμε τώρα τὸ ἐπίμαχο πεδίο τοῦ ψυχολογικοῦ Νατουραλισμοῦ. Θὰ μᾶς ἐπιτρεπόταν ἴσως νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Ψυχολογισμὸς ποὺ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Locke προχωρεῖ σταθερά, δὲν ἦταν οὐσιαστικά παρὰ μιὰ θολή μορφή (Form) ἀπὸ τὴν ὁποία ἦταν ὑποχρεωτικὸ νὰ περάσει ἡ μοναδικὴ νόμιμη φιλοσοφικὴ τάση πρὸς μιὰ φαινομενολογικὴ θεμελίωση τῆς Φιλοσοφίας. Ἐπὶ πλέον, ἐφόσον ἡ φαινομενολογικὴ ἔρευνα εἶναι ἔρευνα οὐσίας, καὶ ἐπομένως ἀπριορικὴ μὲ τὴ γνήσια ἔννοια, συμμερίζεται συνάμα ἀπόλυτα καὶ κάθε νόμιμο μοτίβο τοῦ ἀπριορισμοῦ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ κριτικὴ μας θὰ πρέπει νὰ ἔχει κάνει σαφὲς πὼς μὲ τὸ νὰ διαπιστώνουμε, ὅτι ὁ Νατουραλισμὸς εἶναι μιὰ καταρχὴν (prinzipiell) λαθεμένη Φιλοσοφία, αὐτὸ δὲ σημαίνει ἀκόμη ὅτι ἐγκαταλείπουμε τὴν ἰδέα μιᾶς αὐστηρᾶ ἐπιστημονικῆς Φιλοσοφίας, μιᾶς «Φιλοσοφίας ἐκ τῶν κάτω» («Philosophie von unten»). Ἡ κριτικὴ διάκριση τῆς ψυχολογικῆς καὶ φαινομενολογικῆς μεθόδου δείχνει στὴν τελευταία τὸν ἀληθινὸ δρόμο γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὴ θεωρία τοῦ λόγου (Vernunft) καὶ συνάμα γιὰ μιὰ ἐπαρκῆ Ψυχολογία.

Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο μας περνᾶμε τώρα στὴν κριτικὴ τοῦ Ἱστορισμοῦ καὶ στὴν ἐξέταση τῆς κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας.

Ἱστορισμὸς καὶ κοσμοθεωριακὴ φιλοσοφία

Ὁ Ἱστορισμὸς τοποθετεῖ τὸν ἑαυτὸ του στὴ σφαίρα τῶν πραγματικοτήτων τῆς ἐμπειρικῆς ζωῆς τοῦ πνεύματος καὶ μὲ τὸ νὰ θέτει τὴν τελευταία αὐτὴ ἀπόλυτα, χωρὶς νὰ φτάνει ὡς τὸ σημεῖο νὰ τὴν θεωρεῖ νατουραλιστικὰ (τὸ

«Über das Wesen und die Bedeutung der Einfühlung» («Περὶ τῆς οὐσίας καὶ τῆς σημασίας τῆς ἐναίσθησης») τοῦ Dr. M. Geiger, Μόναχο, στὸ «Bericht über den IV. Kongress für experimentielle Psychologie in Innsbruck» (Λειψία 1911). Μὲ τρόπο ποὺ πολλὰ ἔχει νὰ μᾶς διδάξει, ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ξεχωρίσει τὰ γνήσια φιλοσοφικὰ προβλήματα ποὺ — ἐν μέρει καθαρὰ ἐν μέρει πάλι ἀξεκαθάριστα, μπλεγμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο — παρουσιάστηκαν στίς ὡς τώρα ἀπόπειρες γιὰ τὴν περιγραφή καὶ τὴ θεωρητικὴ ἔρμηνεία τῆς ἐναίσθησης καὶ συζητεῖ τίς προσπάθειες ποὺ ἐπιχειρήθηκαν καὶ ποὺ καταβλήθηκαν προκειμένου τὰ προβλήματα αὐτὰ νὰ βροῦν τὴ λύση τους. Αὐτὸ ἦταν κάτι ποῦ, ὅπως μπορούμε νὰ δοῦμε στὴν ἐκθεση τῆς συζήτησης, δὲν βρῆκε ἀνταπόκριση στὸ συνέδριο. Ἐπευφημούμενη ζωηρὰ ἡ δεσπ. *Martin* λέει: «Ὅταν ἦρθα ἐδῶ περίμενα νὰ ἀκούσω κάτι γιὰ τὰ πειράματα στὸ χῶρο τῆς ἐναίσθησης. Ὅμως οὐσιαστικά, δὲν ἄκουσα τίποτα — ἐκτὸς ἀπὸ παλιές, παμπάλαιες θεωρίες. Τίποτα γιὰ πειράματα στὴν περιοχὴ αὐτὴ. Αὐτὴ δὲν εἶναι φιλοσοφικὴ ἐταιρεία: Νομίζω πὼς ἔφτασε ἡ ὥρα ποὺ ὅποιος θέλει νὰ παρουσιάσει τέτοιες θεωρίες θὰ ὀφείλε νὰ δείξει κατὰ πόσο ἐπιβεβαιώνονται πειραματικά. Στὸ χῶρο τῆς Αἰσθητικῆς ἔχουν γίνει τέτοια πειράματα, π.χ. τὰ πειράματα τοῦ Stratton γιὰ τὴν αἰσθητικὴ σημασία τῶν κινήσεων τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐπίσης οἱ δικές μου ἔρευνες γιὰ τὴ θεωρία αὐτὴ τῆς ἐσωτερικῆς ἀντίληψης». Ἐπίσης ὁ *Marbe* «βλέπει τὴ σημασία τῆς θεωρίας γιὰ τὴν ἐναίσθηση στὸ ὅτι γίνεται τὸ κίνητρο γιὰ πειραματικὲς ἔρευνες. Ἡ μέθοδος τῶν ἐκπροσώπων τῆς θεωρίας τῆς ἐναίσθησης ἔχει ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις τόση σχέση μὲ τὴν πειραματικὴ-ψυχολογικὴ μέθοδο, ὅση καὶ ἡ μέθοδος τῶν προσωκρατικῶν μὲ τὴ μέθοδο τῆς σύγχρονης Φυσικῆς ἐπιστήμης». Δὲν ἔχω νὰ πῶ γιὰ τὰ περιστατικὰ αὐτὰ τίποτε ἄλλο.

είδικό προπάντων νόημα τῆς φύσης στέκει μακριὰ ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ σκέψη καὶ ὁπωσδήποτε δὲν ἔχει μιὰ γενικὰ καθοριστικὴ ἐπίδραση πάνω της) ὀδηγεῖ σὲ ἓνα σχετικισμό (Relativismus) ποὺ ἔχει καὶ αὐτὸς τὴ στενὴ συγγένεια τοῦ μὲ τὸν νατουραλιστικὸ Ψυχολογισμό καὶ περιπλέκεται σὲ ἀνάλογες σκεπτικιστικὲς δυσχέρειες. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρουν μόνο τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ ἱστοριστικοῦ σκεπτικισμοῦ καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ τὰ ἐννοήσουμε μὲ ἐμπεριστατωμένο τρόπο.

Κάθε πνευματικὸ μὀρφωμα (Geistesgestaltung) — τὴ λέξη τὴ νοοῦμε ἐδῶ μὲ μιὰ ὅσο γίνεται πιὸ εὐρεία ἐννοία, ἔτσι ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ περιλάβει κάθε εἶδος κοινωνικῆς ἐνότητος, μὲ τὴν ἐνότητα αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ ἀτόμου (Individuum) κάτω-κάτω, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ κάθε πολιτισμικὸ μὀρφωμα (Kulturgestaltung) — ἔχει τὴν ἐσωτερικὴ του δομὴ, τὰ τυπικὰ του χαρακτηριστικὰ, τὸ θαυμαστό του πλοῦτο ἀπὸ ἐξωτερικὰ καὶ ἐσωτερικὰ σχήματα (Formen) τὰ ὁποῖα δημιουργοῦνται μέσα στὸ ρεῦμα αὐτῆς τῆς ἴδιας τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀλλάζουν μορφή ξανά καὶ ἐπιδέχονται, ὡς πρὸς τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς, πάλι δομικὲς καὶ τυπολογικὲς διακρίσεις. Στὸν ἐξωτερικὸ κόσμο τῆς ἐποπτείας ἢ δομὴ καὶ οἱ τυπικοὶ χαρακτήρες τοῦ ὀργανικοῦ ἔγινεσθαι μᾶς προσφέρουν ἀκριβῆ ἀνάλογα (Analoge). Ἐκεῖ δὲν ὑπάρχουν σταθερὰ εἶδη (Spezies) καὶ δόμηση τῶν στοιχείων αὐτῶν ἀπὸ σταθερὰ ὀργανικὰ στοιχεῖα. Κάθε τι ποὺ φαίνεται σὰν σταθερὸ εἶναι μιὰ ἐξελικτικὴ ροή. Ὄταν μὲσω τῆς ἐσωτερικῆς ἐποπτείας ἐξοικειωθοῦμε μὲ τὴν ἐνότητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς μποροῦμε τότε νὰ ἀντιληφθοῦμε τίς ἰατιότητες (Motivationen) ποὺ ἰσχύουν ἐκεῖ καὶ συνάμα νὰ «κατανοήσουμε» τὴν οὐσία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἐκάστοτε πνευματικοῦ μὀρφώματος στὴν ἐξάρτηση τοῦ ἀπὸ τὰ, πνευματικὰ στὴν ὑφή τους, ἰκίνητρα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἐξέλιξης. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κάθε τι ἱστορικὸ μᾶς γίνεται «κατανοητό», «εὐεξήγητο», ὡς πρὸς τὸν ἰδιαίτερο του χαρακτήρα τοῦ εἶναι, ποὺ εἶναι ἀκριβῶς «πνευματικὸ εἶναι», ἐνότητα στοιχείων ποὺ ἐσωτερικὰ ἀξιώνουν ἓνα νόημα καὶ συνάμα ἐνότητα αὐτοῦ ποὺ νοηματικὰ (sinngemäß) παίρνει ἰμορφή καὶ ἐξελίσσεται σύμφωνα μὲ μιὰ αἰτιότητα ἐσωτερικὴ. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ εἶναι, ἐπίσης δυνατὸν νὰ ἐρευνηθοῦν ἐνορατικὰ ἢ τέχνη, ἢ θρησκεία, τὰ ἦθη κλπ. Ἐπίσης ἡ κοσμοθεωρία ποὺ συνδέεται μὲ αὐτὲς καὶ συνάμα ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ αὐτὲς καὶ ἡ ὁποῖα, ἐφόσον παίρνει μὀρφὲς (Formen) τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐγείρει, ὅπως καὶ ἡ ἐπιστήμη, ἀξίωση γιὰ ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα, συνηθίζεται πιά νὰ λέγεται Μεταφυσικὴ ἢ καὶ Φιλοσοφία. Προκύπτει ἔτσι, ἀναφορικὰ μὲ φιλοσοφίες τοῦ εἶδους αὐτοῦ, τὸ μεγάλο θέμα: νὰ διερευνηθεῖ ἡ μὀρφολογικὴ τους δομὴ, τὰ τυπικὰ της χαρακτηριστικὰ καθὼς ἐπίσης οἱ σχέσεις τῆς ἐξέλιξης τους, καὶ, μὲ μιὰ ἐσώτατη ἀναπαρουσίαση (Nachleben), νὰ γίνουν ἱστορικὰ κατανοητὲς οἱ πνευματικὲς αἰτιότητες (Geistesmotivationen) ποὺ καθορίζουν τὴν οὐσία τους. Τί σημαντικὰ καὶ ἀληθινὰ ἀξιοθαύμαστα πράγματα μποροῦν νὰ συντελεστοῦν ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἄποψη τὸ δείχνουν τὰ ἔργα τοῦ W. Dilthey, ἰδιαίτερα

ή πραγματεία του γύρω από τους τύπους της κοσμοθεωρίας*, που δημοσιεύτηκε πρόσφατα.

Ός τώρα κάναμε, όπως ήταν φυσικό, λόγο για ιστορία, όχι όμως για Ιστορισμό. Θα συλλάβουμε ευκολότερα τὰ 'κίνητρα' (Motive) που ώθοϋν στὸν Ιστορισμό, ἂν παρακολουθήσουμε τὴν ἔκθεση τοῦ Dilthey σὲ μερικές της προτάσεις. Διαβάζουμε ἐκεῖ: «'Ανάμεσα στοὺς λόγους που δίνουν στὸ Σκεπτικισμό διαρκῶς καινούργια τροφή, ἕνας ἀπὸ τοὺς δραστικότερους εἶναι ἡ ἀναρχία τῶν φιλοσοφικῶν συστημάτων». «Πολὺ βαθύτερα ὅμως ἀπὸ τὰ σκεπτικιστικὰ συμπεράσματα που βασίζονται στὴν ἀντιθετικότητα τῶν ἀνθρώπινων ἀντιλήψεων, εἰσχωροῦν οἱ ἀμφιβολίες που γεννήθηκαν με τὴν προοδευτικὴ ἐξέλιξη τῆς ἱστορικῆς συνείδησης». «Ἡ θεωρία τῆς ἐξέλιξης (στὴ φυσικοεπιστημονικὴ της μορφή, συνυφασμένη ὡστόσο καὶ με τὴν ἱστορικοεξελικτικὴ γνώση τῶν πολιτισμικῶν μορφωμάτων) συνδέεται ἀναγκαῖα με τὴ γνώση τῆς σχετικότητας τῆς ἱστορικῆς μορφῆς ζωῆς. Μπροστὰ στὸ βλέμμα, που ἀγκαλιάζει τὴ γῆ καὶ ὅλα τὰ παρελθόντα (Vergangenheiten) ἐξαφανίζεται τὸ ἀπόλυτο κύρος ὁποιασδήποτε μεμονωμένης μορφῆς ὀργάνωσης τοῦ βίου, θρησκείας καὶ φιλοσοφίας. Ἔτσι, ὁ σχηματισμὸς τῆς ἱστορικῆς συνείδησης καταστρέφει, ἀκόμη πιὸ ριζικὰ ἀπὸ ὅ,τι ἡ θεὰ τῆς ἔριδας τῶν συστημάτων, τὴν πίστη στὴ γενικὴ ἐγκυρότητα μιᾶς ὁποιασδήποτε φιλοσοφίας, που ἔχει ἐπιχειρήσει με μιὰ συνάρτηση ἐννοιῶν νὰ ἐκφράσει με τρόπο ὑποχρεωτικὸ τὴ συνάφεια τοῦ κόσμου».

324

Τὸ ὅτι τὰ λόγια αὐτὰ ἐκφράζουν ἀληθινὰ τὰ πραγματικὰ δεδομένα εἶναι, φυσικά, ἀναμφισβήτητο. Τὸ ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν μποροῦν νὰ δικαιωθοῦν στὴν περίπτωση που θὰ ληθοῦν σὲ *καταρχὴν (prinzipiell) γενικότητα*. Ἄσφαλῶς, ἡ κοσμοθεωρία καὶ ἡ κοσμοθεωριακὴ φιλοσοφία εἶναι πολιτισμικὰ μορφώματα που γίνονται καὶ ἐξαφανίζονται μέσα στὸ ρεῦμα τῆς ἐξέλιξης τῆς ἀνθρωπότητας, καὶ τὸ πνευματικὸ τους περιεχόμενο ἔχει τὰ σαφῆ κίνητρα του στὶς δοσμένες ἱστορικὲς σχέσεις. Τὸ ἴδιο συμβαίνει ὅμως καὶ με τὶς ἀσθηρὲς ἐπιστῆμες. Δὲν ἔχουν λοιπὸν γιὰ αὐτὸ τὸ λόγο ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα; Ἐνας ἐντελῶς ἀκραῖος ἱστοριστὴς ἴσως θὰ τὸ ὑποστηρίξει, θὰ ὑπενθυμίσει ἐδῶ τὶς ἀλλαγὲς τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων, πῶς λ.χ. αὐτὸ που σήμερα ἰσχύει ὡς ἀποδειγμένη θεωρία, αὔριο ἀναγνωρίζεται ὡς ἀνάξιο λόγου, πῶς οἱ μὲν μιλάνε γιὰ σίγουρους νόμους ἐκεῖ που οἱ ἄλλοι δὲν βλέπουν παρά ἀπλὲς ὑποθέσεις καὶ οἱ τρίτοι ἀόριστες ἐμπνεύσεις. Κοκ. Δὲν θὰ εἴχαμε λοιπὸν ἀληθινὰ κανένα δικαίωμα ἀπέναντι σὲ αὐτὴ τὴ διαρκῆ ἀλλαγὴ τῶν ἐπιστημονικῶν ἀπόψεων, νὰ μιᾶμε γιὰ ἐπιστῆμες θεωρημένες ὄχι μόνο ὡς πολιτισμικὰ μορφώματα ἀλλὰ καὶ ὡς ἐνόητες ἀντικειμενικοῦ κύρους; Βλέπει κανεὶς εὐκολα ὅτι ὁ Ἱστορισμὸς, ἂν ἀχθεῖ με συνέπεια ὡς τὶς

324/326

* Πρβλ. τὴ συλλογικὴ ἔκδοση *Weltanschauung, Philosophie und Religion in Darstellungen* von W. Dilthey κλπ., Berlin, Reichel & Co., 1911.

ἔσχατες ἀπολήξεις, ὀδηγεῖ στὸν ἀκραῖο σκεπτικιστικὸ ὑποκειμενισμό. Οἱ ἰδέες: ἀλήθεια, θεωρία, ἐπιστήμη, θὰ ἔχαναν τότε, ὅπως ὅλες οἱ ἰδέες, τὴν ἀπόλυτη ἐγκυρότητα τους. Ἡ φράση 'αὐτὴ ἡ ἰδέα ἔχει ἐγκυρότητα' θὰ σημαίνει: 'εἶναι ἓνα πραγματικὸ πνευματικὸ μὀρφωμα ποὺ θεωρεῖται ὡς ἐγκυρο καί, μὲ αὐτὸ τὸ πραγματικὸ γεγονὸς τοῦ κύρους ποὺ ἔχει, καθορίζει τὴ σκέψη'. Ἐγκυρότητα ἀπόλυτη ἢ «καθαυτὴ» («an sich»), ποὺ εἶναι αὐτὸ ποὺ εἶναι ἔστω καὶ ἂν κανεῖς δὲν τὴν πραγματώνει ἢ καὶ ἂν καμμιά ἱστορικὴ ἀνθρωπότητα δὲν θὰ τὴν πραγματώνει, δὲ θὰ ὑπῆρχε. Τότε ὅμως δὲν θὰ ὑπῆρχε οὔτε καὶ γιὰ τὴν 'ἀρχὴ τῆς ἀντίφασης' καὶ γιὰ ὀλόκληρη τὴ Λογικὴ, ποὺ στὴν ἐποχὴ μας, ἔτσι καὶ ἀλλιῶς, ἔχει μεγάλη 'ρευστότητα'. Ἴσως στὸ τέλος οἱ λογικὲς ἀρχὲς τῆς μὴ ἀντιφατικότητας νὰ καταλήξουν στὸ ἀντίθετο τους. Καὶ προχωρώντας πιὸ πέρα, καὶ ὅλες οἱ προτάσεις ποὺ διατυπώσαμε τώρα, καὶ αὐτὲς ἀκόμη οἱ δυνατότητες ποὺ τὶς διαλογιστήκαμε καὶ ποὺ τὶς θεωρήσαμε ὡς ἐγκυρες, δὲν θὰ εἶχαν ἴσως οὔτε καὶ αὐτὲς καθαυτὲς καμμιά ἐγκυρότητα, κοκ. Δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προχωρήσουμε ἀναφορικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ πιὸ πέρα καὶ νὰ ἐπαναλάβουμε συζητήσεις ποὺ ἔχουν γίνει ἄλλοῦ.* Θὰ εἶναι ἴσως ἀρκετὰ αὐτά, ὥστε νὰ γίνει παραδεχτὸ πὼς — παρ' ὅλες τὶς δυσκολίες ποὺ ἔχει γιὰ τὸ νοῦ, ποὺ πάει νὰ ξεκαθαρίσει τὰ πράγματα, ἢ σχέση ἀνάμεσα στὸ ρευστὸ 'ἔχει κύρος' καὶ στὴν ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα, ἢ σχέση ἀνάμεσα στὴν ἐπιστήμη ὡς πολιτισμικὸ φαινόμενο καὶ στὴν ἐπιστήμη ὡς σύστημα ἐγκυρης θεωρίας — ἢ διαφορὰ αὐτὴ καὶ ἢ ἀντίθεση θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωριστοῦν. Ἐφόσον ὅμως δεχτήκαμε τὴν ἐπιστήμη ὡς ἐγκυρη ἰδέα, μὲ ποιά δικαιολογία, δὲν θὰ κρατούσαμε τουλάχιστον ἀνοιχτὸ τὸ θέμα σχετικὰ μὲ παρόμοιες διαφορὲς ἀνάμεσα στὸ ἀπὸ ἱστορικὴ ἀποψη 'ἰσχύον' (Geltendem) καὶ στὸ ἐγκυρο (Gültigem) — εἴτε θὰ μπορούσαμε νὰ τὰ κατανοήσουμε «λογοκριτικὰ» («vernunftkritisch») εἴτε ὄχι; Ἡ Ἱστορία, ἢ ἐμπειρικὴ Θεωρητικὴ Ἐπιστήμη γενικώτερα, δὲν ἔχει, μὲ τὰ δικά της μέσα, καμμιά δυνατότητα νὰ ἀποφανθεῖ, οὔτε θετικὰ οὔτε καὶ ἀρνητικὰ, γιὰ τὸ ἂν θὰ πρέπει νὰ γίνει διάκριση ἀνάμεσα στὴ Θρησκεία ὡς πολιτισμικὴ μορφή καὶ στὴ Θρησκεία ὡς ἰδέα, δηλ. ὡς 'ἐγκυρη' Θρησκεία, ἀνάμεσα στὴν Τέχνη ὡς πολιτισμικὴ μορφή καὶ στὴν 'ἐγκυρη' Τέχνη, ἀνάμεσα στὸ 'ἱστορικὸ' καὶ στὸ 'ἐγκυρο' Δίκαιο, καὶ τέλος ἀκόμη καὶ ἀνάμεσα στὴν 'ἱστορικὴ' καὶ στὴν 'ἐγκυρη' Φιλοσοφία· γιὰ τὸ ἂν ἀνάμεσα στὸ ἓνα καὶ στὸ ἄλλο, γιὰ νὰ μιλήσουμε στὴ γλώσσα τοῦ Πλάτωνα, ὑφίσταται ἢ δὲν ὑφίσταται ἢ σχέση τῆς ἰδέας πρὸς τὴ θολὴ μορφή μὲ τὴν ὁποία αὐτὴ ἐμφανίζεται (Erscheinungsform). Καὶ ὅταν μορφώματα τοῦ πνεύματος εἶναι δυνατό νὰ γίνουν στὰ ἀλήθεια ἀντικείμενο θεώρησης καὶ κρίσης κάτω ἀπὸ τὸ πρίσμα τέτοιων ἀντιθέσεων, τότε ἢ ἐπιστημονικὴ ἀπόφανση σχετικὰ μὲ αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν 'ἐγκυρότητα' (Gültigkeit) καὶ τὶς ἰδεατὲς κανονιστικὲς (normativ, γνωμονικὲς) τῆς ἀρχῆς, κάθε ἄλλο παρὰ ὑπόθεση τῆς ἐμπειρικῆς ἐπιστήμης εἶναι. Ὁ μαθηματικὸς δὲν θὰ στραφεῖ πρὸς τὴν Ἱστορία γιὰ νὰ 'φωτιστεῖ' ἀπὸ

* Στὸν πρῶτο τόμο τῶν Λογικῶν Ἐρευνῶν μου.

αὐτὴν ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἀλήθεια μαθηματικῶν θεωριῶν· δὲ θὰ τοῦ περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ ἢ ἰδέα νὰ συσχετίσει τὴν ἱστορικὴ ἐξέλιξη τῶν μαθηματικῶν ἀντιλήψεων καὶ κρίσεων μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἀλήθειας. Μὲ ποιά λογικὴ λοιπὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν στὴν ἀρμοδιότητα τοῦ ἱστορικοῦ νὰ ἀποφαίνεται γενικὰ περὶ τῆς ἀλήθειας τῶν δεδομένων φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα γιὰ τὴ δυνατότητα μιᾶς καθευατὴν ἔγκυρης φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης; Καὶ θὰ εἶχε νὰ προσφέρει ποτὲ κάτι, κάτι ποῦ νὰ μπορεῖ νὰ κλονίσει τὴν πίστιν τοῦ φιλοσόφου στὴν ἰδέα του, στὴν ἰδέα τῆς μιᾶς ἀληθινῆς Φιλοσοφίας; Αὐτὸς ποῦ ἀρνεῖται ἓνα ὀρισμένο σύστημα, καί, περισσότερο, αὐτὸς ποῦ ἀρνεῖται γενικὰ τὴν ἰδεατὴ δυνατότητα ἑνὸς φιλοσοφικοῦ συστήματος, ὀφείλει νὰ παρουσιάσει τοὺς λόγους (Gründen). Ἱστορικὰ γεγονότα ἐξέλιξης, ἀκόμη καὶ γενικώτατα ποῦ ἀφοροῦν τὸ εἶδος τῆς ἐξέλιξης συστημάτων ἐν γένει, μπορεῖ νὰ ἀποτελοῦν λόγους, λόγους ἐπαρκεῖς. Ὅμως ἀπὸ ἱστορικοὺς λόγους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συναχθοῦν παρὰ μόνο ἱστορικὰ ἀποτελέσματα (Folgen). Τὸ νὰ θέλει κανεὶς, ξεκινώντας ἀπὸ γεγονότα, εἴτε νὰ θεμελιώσῃ εἴτε νὰ ἀντικρούσῃ ἰδέες, αὐτὸ εἶναι παραλογισμὸς — *ex rumice aquam*, σύμφωνα μὲ τὴν παράθεσιν τοῦ Kant.*

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ ἢ Ἱστορία δὲν μπορεῖ νὰ συνεισφέρει τίποτα οὔτε ἐναντίον τῆς δυνατότητας γιὰ ἀπόλυτες ἐγκυρότητες καθόλου οὔτε, ἰδιαίτερα, ἐναντίον τῆς δυνατότητας γιὰ μιὰ ἀπόλυτη, δηλ. ἐπιστημονικὴ Μεταφυσικὴ ἢ ἄλλου εἶδους Φιλοσοφία. Καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν ἰσχυρισμὸ ὅτι δὲν ἔχει ὑπάρξει ὡς τῶρα καμμιά ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία, δὲν μπορεῖ, ὡς Ἱστορία, νὰ τὸν θεμελιώσῃ· μόνο βάσει ἄλλων γνωστικῶν πηγῶν μπορεῖ νὰ τὸν θεμελιώσῃ, καὶ οἱ πηγές αὐτές εἶναι, προφανῶς, ἤδη φιλοσοφικές. Γιατὶ εἶναι σαφές ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφικὴ κριτικὴ, ἐφόσον πραγματικὰ προβάλλει ἀξιώσεις ἐγκυρότητας, εἶναι Φιλοσοφία καὶ περικλείνει μέσα στὴν ἔννοια τῆς τῆς ἰδεατὴς δυνατότητας μιᾶς συστηματικῆς Φιλοσοφίας ποῦ θὰ εἶναι ἀυστηρῆ ἐπιστήμη. Ὁ *ἀνευ ὄρων* ἰσχυρισμὸς πὼς κάθε ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία εἶναι μιὰ χίμαιρα, ἓνας ἰσχυρισμὸς ποῦ βασίζεται ἐπάνω στὸ ὅτι οἱ δῆθεν ἀπόπειρες ποῦ ἔγιναν στὶς χιλιετίες τοῦ παρελθόντος κάνουν πιθανὴ τὴν ἔλλειψη ἑσωτερικῆς δυνατότητας γιὰ μιὰ τέτοια Φιλοσοφία, δὲν εἶναι λαθεμένος μόνον ἐπειδὴ ἡ ἐπέκτασις ἑνὸς συμπεράσματος, ποῦ βγήκε ἀπὸ τίς λίγες χιλιετίες ἀνώτερου πολιτισμοῦ, σὲ ἓνα ἀπεριόριστο μέλλον θὰ ἀπο-

326

* Ὁ Dilthey (στὸ πιὸ πάνω ἔργο) ἀποκρούει ἐπίσης καὶ τὸν ἱστοριστικὸ Σκεπτικισμό· δὲν καταλαβαίνω ὅμως πῶς πιστεύει ὅτι ἀπὸ τίς τόσο διδακτικὲς ἀναλύσεις τοῦ πάνω στὴ δομὴ καὶ τοὺς τύπους (Typik) τῶν κοσμοθεωριῶν ἔχουν προκύψει ἀποφασιστικὰ ἐπιχειρήματα (Gründe) ἐναντίον τοῦ Σκεπτικισμοῦ. Γιατὶ, ὅπως ἐκθέσαμε στὸ κείμενο, μιὰ θεωρητικὴ ἐπιστήμη, ποῦ ὅμως εἶναι ἐμπειρικὴ, δὲν μπορεῖ νὰ ἀναπτύξῃ ἐπιχειρηματολογία οὔτε κατὰ οὔτε ὑπὲρ κάτινος ποῦ ἐγείρει ἀξιώσεις γιὰ ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα. Τὸ πράγμα ἀλλάζει, καὶ φαίνεται πῶς αὐτὸ εἶναι ποῦ κινεῖ ἑσωτερικὰ τὴ σκέψιν του, ὅταν ἡ ἐμπειρικὴ ἑστίασις (Einstellung), αὐτὴ ποῦ εἶναι στραμμένη στὴν ἐμπειρικὴ κατανόησις (Verstehen) δώσει τὴ θέση τῆς στὴ φαινομενολογικὴ ἑστίασις (Wesenseinstellung).

τελοῦσε κακή ἐπαγωγή (Induktion), ἀλλὰ εἶναι λαθεμένος ἐπειδὴ εἶναι ἓνας ἀπόλυτος παραλογισμός, ὅπως $2 \times 2 = 5$. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸ λόγο ποῦ ὑποδηλώθηκε: Εἴτε ἔχει ἡ φιλοσοφικὴ κριτικὴ μπροστὰ τῆς κάτι ποῦ θὰ τὸ ἀντικρούσει μὲ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο τρόπο· στὴν περίπτωσι αὐτὴ ὑπάρχει ἓνας χῶρος καὶ γιὰ νὰ θεμελιώσῃ κάτι μὲ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο τρόπο. "Ἄν τὰ προβλήματα ἔχουν τεθεῖ μὲ τρόπο ἀποδειγμένα «στραβό», τότε ἀναγκαστικὰ θὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ δυνατὴ 'διόρθωσι', καὶ 'ἴσια' προβλήματα. "Ἄν ἡ κριτικὴ δείξῃ ὅτι ἡ Φιλοσοφία, αὐτὴ ποῦ ἀναπτύχθηκε μέσα στὴν ἱστορία, 'δουλεύει' μὲ συγκεχυμένες ἔννοιες, ὅτι ἔχει ὑποπέσει σὲ ἐννοιολογικὲς συγχύσεις, σὲ ἀληθοφανῆ συμπεράσματα, τότε αὐτὸ ἀναντίρρητα σημαίνει — ἐφόσον δὲν θὰ ἠθέλε κανεὶς νὰ περιπέσει σὲ παραλογισμοὺς — ὅτι, ἀπὸ μιὰ ἰδανικὴ ἄποψι, οἱ ἔννοιες εἶναι δυνατὸ νὰ διασαφηνιστοῦν, νὰ ξεκαθαριστοῦν, νὰ κρατηθοῦν χωριστὰ ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὅτι στὸ χῶρο, στὸν ὁποῖο ἀναφερόμαστε, εἶναι δυνατὰ τὰ ὀρθὰ συμπεράσματα κοκ. Κάθε σωστὴ κριτικὴ ποῦ εἰσχωρεῖ σὲ βάθος δίνει ἤδη αὐτὴ ἢ ἴδια τὰ μέσα γιὰ τὸ προχώρημα, δείχνει ἰδεατὰ τὸ δρόμο γιὰ σωστοὺς στόχους καὶ μέσα καί, συνάμα, γιὰ μιὰ ἀντικειμενικὰ ἔγκυρη ἐπιστήμη. Θὰ μποροῦσε φυσικὰ σὲ ὅλα αὐτὰ νὰ προσθέσει κανεὶς καὶ πὼς τὸ ἓνα πνευματικὸ μὶορφωμα (Geistesgestaltung) δὲν μπορεῖ ἀπὸ ἱστορικὴ ἄποψι 'νὰ σταθεῖ' εἶναι, ὡς γεγονός, ἐντελῶς ἄσχετο ἀπὸ τὴν 'ἀδυναμία νὰ σταθεῖ' (Unehaltbarkeit) μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἐγκυρότητας· κάτι ποῦ, ὅπως ὅλα ὅσα ἀναφέραμε ὡς τώρα, ἰσχύει γιὰ κάθε εἶδους σφαίρα ὑποτιθέμενης ἐγκυρότητας.

Αὐτὸ ποῦ ἐπίσης θὰ μποροῦσε νὰ παραπλανήσῃ τὸν ὁπαδὸ τοῦ Ἱστορισμοῦ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι μὲ τὴν ἐξοικείωσι (Einleben) πρὸς ἓνα ἱστορικὰ ἀναστηλωμένο πνευματικὸ μὶορφωμα, πρὸς τὸ νόημα (Meinen), καὶ ἀντίστοιχα τὴ σημασία (Bedeutung) ποῦ τὸ διέπει, καθὼς καὶ πρὸς τὰ ἀντίστοιχα 'πλέγματα κινήτρων' (Motivation), εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσουμε ὄχι μόνο τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ νόημα (Sinn) ἀλλὰ ἐπίσης νὰ ἐκτιμήσουμε καὶ τὴ σχετικὴ τους ἀξία. "Ἄν τώρα μετατεθοῦμε καὶ βρεθοῦμε 'ὡς διὰ μαγείας' (assumtiv) μέσα στὸ χῶρο τῶν 'προϋποθέσεων' ποῦ εἶχε στὴ διάθεσι τοῦ ἓνας φιλόσοφος στὸ παρελθόν, θὰ μπορέσουμε ἴσως νὰ ἀναγνωρίσουμε τὴ σχετικὴ «συνέπεια» («Konsequenz») τῆς Φιλοσοφίας του, νὰ τὴ θαυμάσουμε μάλιστα· καί, ἀπὸ ἄλλη ἄποψι, νὰ δικαιολογήσουμε τὶς ἀσυνέπειες ἀποδίδοντας τὶς σὲ μετατοπίσεις τοῦ προβλήματος καὶ σὲ συγχύσεις ποῦ γιὰ τὴ βαθμίδα, στὴν ὁποία βρισκόνταν τότε ἡ προβληματικὴ καὶ ἡ σημασιακὴ ἀνάλυσι, ἦταν ἀναπόφευκτες. Τὴν ἐπιτυχῆ λύσι ἑνὸς ἐπιστημονικοῦ προβλήματος μποροῦμε νὰ τὴν χαρακτηρίσουμε ὡς ἓνα μεγάλο κατόρθωμα ποῦ σήμερα ἀνήκει σὲ μιὰ τάξι προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔλυνε μὲ εὐκολία ἓνας μαθητὴς γυμνασίου. Τὸ ἀνάλογο ἰσχύει σὲ ὅλες τὶς ἐπιστημονικὲς περιοχές. Ἀντίθετα ἐμεῖς ἐξακολουθοῦμε αὐτονόητα νὰ ὑποστηρίζουμε ὅτι καὶ οἱ ἀρχές (Prinzipien) τέτοιων σχετικῶν ἀξιολογήσεων κείνται στίς

ιδεατές (ideal) σφαίρες, και ὁ ἱστορικὸς ποὺ ἀξιολογεῖ, ποὺ δὲ θέλει νὰ καταλάβει μόνο ἀπλὲς ἐξελίξεις, μπορεῖ νὰ τὶς προϋποθέτει, ὄχι ὅμως — ὡς ἱστορικὸς — νὰ τὶς θεμελιώσῃ. Ὁ γνώμονας (Norm) γιὰ αὐτὸ ποὺ εἶναι μαθηματικὸ βρίσκεται στὰ Μαθηματικά, γιὰ τὸ λογικὸ στὴ Λογικὴ, γιὰ τὸ ἠθικὸ στὴν Ἠθικὴ, κοκ. Σὲ αὐτὲς τὶς ἐπιστῆμες θὰ ἔπρεπε ὁ ἱστορικὸς νὰ ἀναζητήσῃ λόγους καὶ μεθόδους θεμελίωσης, ἂν ἤθελε καὶ στὶς ἀξιολογήσεις του νὰ ἐνεργήσῃ ἐπιστημονικά. Ἄν ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν ὑπάρχουν ἐπιστῆμες ἀναπτυγμένες μὲ αὐστηρὴ λογικὴ συνέπεια, τότε ἀξιολογεῖ μὲ δική του εὐθύνη, θὰ λέγαμε, ὡς ἠθικὸς ἢ θρησκευτικὰ πιστὸς ἄνθρωπος καὶ πάντως ὄχι ὡς ἐπιστήμονας ἱστορικὸς.

Ἄν θεωρῶ, σύμφωνα μὲ τὰ προηγούμενα, τὸν Ἱστορισμὸ ὡς μιὰ γνωσιο-θεωρητικὴ σύγχυση ποὺ ἐξαιτίας τῶν παράλογων συνεπειῶν της εἶναι ἀνάγκη μὲ τόση τραχύτητα νὰ ἀποκρουστῇ μὲ ὄση καὶ ὁ Νατουραλισμὸς, θὰ ἤθελα πάντως νὰ τονίσω ἀπερίφραστα ὅτι ἀναγνωρίζω πλήρως τὴν τεράστια σημασία τῆς Ἱστορίας, στὴν εὐρύτατη ἔννοια τῆς λέξης, γιὰ τὸ φιλόσοφο. Γιὰ αὐτὸν ἡ ἀνακάλυψη τοῦ συλλογικοῦ πνεύματος (Gemeingeist) εἶναι ἐξίσου σημαντικὴ, ὅπως καὶ ἡ ἀνακάλυψη τῆς φύσης. Γιὰ τὸ φιλόσοφο, μάλιστα, ἡ ἐμβάθυνση στὴν καθολικὴ πνευματικὴ ζωὴ προσφέρει ἕνα πρωταρχικότερο καὶ θεμελιακότερο ὕλικὸ γιὰ ἔρευνα ἀπὸ ὅτι ἡ ἐμβάθυνση στὴ φύση. Γιατὶ ἡ περιοχὴ τῆς Φαινομενολογίας, ὡς μιᾶς θεωρίας τῆς οὐσίας (Wesenslehre), ἀπλώνεται ἀμέσως ἀπὸ τὸ ἀτομικὸ πνεῦμα σὲ δλόκληρο τὸ πεδίο τοῦ καθολικοῦ πνεύματος (des allgemeinen Geistes)· καὶ ὅταν ὁ Dilthey καταδείχνει μὲ τὸν πιὸ ἐπιβλητικὸ τρόπο ὅτι δὲν εἶναι ἡ ψυχοφυσικὴ Ψυχολογία ἐκείνη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ σταθεῖ ὡς «θεμέλιο τῶν πνευματικῶν ἐπιστημῶν», ἐγὼ θὰ ἔλεγα ὅτι ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἡ φαινομενολογικὴ 'οὐσιολογία' (Wesenslehre) εἶναι ἐκείνη ποὺ θὰ μπορούσε νὰ θεμελιώσῃ μιὰ *Φιλοσοφία* τοῦ πνεύματος.

327/8

Περνάμε τώρα στὴν ἐξέταση τοῦ νοήματος καὶ τῆς νομιμότητος τῆς κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας (Weltanschauungsphilosophie), γιὰ νὰ τὴν ἀντιπαραθέσουμε κατόπιν πρὸς τὴ Φιλοσοφία ὡς αὐστηρὴ ἐπιστῆμη. Ἡ κοσμοθεωριακὴ Φιλοσοφία τῶν νεώτερων χρόνων εἶναι, ὅπως ἤδη ὑποδηλώθηκε, τέκνο τοῦ ἱστορικοῦ Σκεπτικισμοῦ. Κανονικά, ὁ τελευταῖος αὐτὸς σταματᾷ μπροστὰ στὶς θετικὲς ἐπιστῆμες, στὶς ὁποῖες, μὲ τὴν ἀσυνέπεια ἐκείνη ποὺ χαρακτηρίζει τὸν κάθε εἶδος Σκεπτικισμὸ, ἀναγνωρίζει πραγματικὴ ἐγκυρότητα. Ἔτσι λοιπόν, ἡ κοσμοθεωριακὴ Φιλοσοφία προϋποθέτει πῶς ὅλες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐπιμέρους ἐπιστῆμες εἶναι κάτι σὰν θησαυροφυλάκια ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας· καὶ ἐφόσον τώρα αὐτὴ ἡ ἴδια θεωρεῖ ὡς στόχο της τὸ νὰ ἱκανοποιεῖ, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατό, τὴν ἀνάγκη μας γιὰ τελειωτικὴ καὶ ἐνοποιητικὴ γνώση, γιὰ γνώση ποὺ νὰ τὰ περικλείνει καὶ νὰ τὰ κατανοεῖ ὅλα, βλέπει ὅλες τὶς ἐπιμέρους ἐπιστῆμες ὡς θεμέλια της. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ αὐτοαποκαλεῖται πότε-πότε ἐπιστημονικὴ, ἀκριβῶς μὲ τὴν ἔννοια ὅτι στη-

328/9

ρίζεται επάνω σε στερεές επιστήμες. Έντούτοις, αν έχουμε καταλάβει σωστά, στην επιστημονικότητα μιᾶς μάθησης (Disziplin) δεν ανήκει μόνο ἡ επιστημονικότητα τῶν θεμελίων της, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ ἡ επιστημονικότητα τῶν προβλημάτων πού τῆς δίνουν τοὺς στόχους της, ἡ επιστημονικότητα τῶν μεθόδων καί, ιδιαίτερα, μιὰ κάποια λογικὴ ἄρμονία ἀνάμεσα στὰ κατευθυντηριακὰ προβλήματα (Leitprobleme) ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ ἀκριβῶς στὰ τέτοιου εἴδους θεμέλια καὶ μεθόδους ἀπὸ τὸ ἄλλο· ἔτσι, ὁ χαρακτηρισμὸς ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία δὲν ἔχει γιὰ τὴν ὥρα νὰ μᾶς πεῖ πολλὰ πράγματα. Καὶ πράγματι, γενικὰ δὲν τὴν παίρνουν ἐντελῶς στὰ σοβαρά. Οἱ περισσότεροι κοσμοθεωριακοὶ φιλόσοφοι αἰσθάνονται πολὺ ἄνετα πὺ ἡ φιλοσοφία τους δὲν ἀνταποκρίνεται ἀπόλυτα στὴν ἀξίωση γιὰ ἐπιστημονικὴ ἀσθηρότητα, μερικοὶ μάλιστα παραδέχονται ἀνοιχτὰ καὶ ἐντιματουλάχιστον τὴ χαμηλὴ ἐπιστημονικὴ ἀξία τῶν πορισμάτων τους. Έντούτοις ὁμως ἐκτιμοῦν πολὺ τὴν ἀξία τοῦ εἴδους αὐτοῦ τῆς Φιλοσοφίας, πὺ βέβαια εἶναι πιὸ πολὺ 'θεωρία τοῦ κόσμου' (Weltanschauung) παρὰ 'ἐπιστήμη γιὰ τὸν κόσμο' (Weltwissenschaft)· καὶ μάλιστα τόσο περισσότερο τὴν ἐκτιμοῦν, ὅσο πιὸ σκεπτικιστικὴ εἶναι ἡ στάση τους – κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίρεια τοῦ 'Ιστορισμοῦ – ἀπέναντι στὰ σχέδια γιὰ μιὰ ἀσθηρὰ φιλοσοφικὴ 'ἐπιστήμη περὶ τοῦ κόσμου' (Weltwissenschaft). Τὰ κίνητρα (Motive) της, πὺ συνάμα προσδιορίζουν ἀκριβέστερα τὸ νόημα τῆς κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας εἶναι περίπου τὰ ἀκόλουθα.

Κάθε μεγάλη Φιλοσοφία δὲν εἶναι μόνο ἓνα ἱστορικὸ γεγονός, ἀλλὰ ἐπίσης 329 ἔχει, μέσα στὴν ἐκδίπλωση τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς ἀνθρωπότητας, ἓνα μεγάλο, ἓνα μοναδικὸ τελεολογικὸ ρόλο, ὡς, δηλαδή, ὑψιστὴ ἔξαρση τῆς βιοτικῆς ἐμπειρίας (Lebenserfahrung), τοῦ πολιτισμοῦ (Bildung) καὶ τῆς σοφίας τῆς ἐποχῆς της. Ἄς σταθοῦμε γιὰ μιὰ στιγμὴ γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουμε αὐτὲς τὶς ἔννοιες.

Ἡ ἐμπειρία, ὡς προσωπικὴ 'ἔξη' (Habitus), εἶναι τὸ καταστάλαγμα τῶν ἐνεργημάτων πὺ ἔχουν συντελεστεῖ στὴ διάρκεια τῆς ζωῆς· ἐκείνων μὲ τὰ ὁποῖα 'παίρνουμε θέση' καὶ ἀποκτοῦμε φυσικὴ πείρα. Αὐτὸ ἀπὸ τὸ ὁποῖο οὐσιαστικὰ ἐξαρτᾶται εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ἡ προσωπικότητα, ὡς ἡ ιδιαίτερη αὐτὴ ἀτομικότητα, 'διακαθορίζεται' ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ δικά της ἐνεργήματα καί, ὄχι λιγότερο, ἀπὸ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο ἀφίνει νὰ ἐπιδράσουν ἐπάνω της ξένες ἐμπειρίες πὺ τὶς παίρνει 'ἀπέξω' (überkommene) καὶ πὺ ἡ ἴδια εἴτε τὶς ἐπιδοκιμάζει εἴτε τὶς ἀποκρούει. Σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὰ γνωστικὰ ἐνεργήματα πὺ ἐμπίπτουν κάτω ἀπὸ τὸν τίτλο: ἐμπειρία (Erfahrung), αὐτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι γνώσεις γιὰ κάθε εἶδους φυσικὴ ὑπαρξη, εἴτε ἀπλᾶ ἀντιληπτικὰ καὶ ἄλλα ἐνεργήματα ἄμεσης ἐποπτειακῆς γνώσης ἢ ἐνεργήματα τοῦ λογικοῦ (Denkakte) πὺ θεμελιώνονται ἐπάνω σὲ αὐτὰ καὶ πὺ παρουσιάζουν διαφορετικὲς διαβαθμίσεις ὡς πρὸς τὴ λογικὴ τους ἐπεξεργασία καὶ 'νομιμότητα'. Αὐτὸ ὁμως δὲν ἀρκεῖ. Ἡ ἐμπειρία ἔχουμε καὶ

για έργα τέχνης και για άλλες αισθητικές αξίες· και όχι λιγότερο για ήθικες αξίες, που βασίζονται [οί εμπειρίες μας για αυτές, Σ.τ.Μ.] είτε στη δική μας ήθικη συμπεριφορά, είτε στο διορατικό κοίταγμα της συμπεριφοράς άλλων· επίσης για αγαθά, για πρακτικές χρησιμότητες, για δυνατές πρακτικές εφαρμογές. Μὲ λίγα λόγια δὲν ἔχουμε θεωρητικές μόνο εμπειρίες ἀλλὰ καὶ ἀξιολογικές καὶ πρακτικές. Οἱ ἀναλύσεις δείχνουν πὼς οἱ τελευταῖες αὐτὲς ἔχουν ὡς ἐποπτειακὴ τους βάση ἀξιολογικὰ καὶ βουλευτικὰ βιώματα (Erleben). Πάνω σὲ τέτοιες εμπειρίες ἐδράζονται ἐπίσης ἐμπειρικές γνώσεις μὲ ψηλότερο, μὲ λογικὸ κύρος (Dignität). Ἔτσι λοιπὸν ὁ ὀλόπλευρα ἔμπειρος, ἢ ὅπως ἐπίσης τὸν λέμε, ὁ «μορφωμένος», δὲν ἔχει μόνο ἔμπειρία γιὰ τὸν κόσμον (Welterfahrung), ἀλλὰ καὶ θρησκευτική, αισθητική, ἠθική, πολιτική, πρακτικὴ-τεχνικὴ κ.ἄ. ἐμπειρία ἢ «μόρφωση» («Bildung»). Ἐννοεῖται ὡστόσο, ὅτι αὐτὴ τὴν πολὺ «τετριμμένη» λέξη, ἐφόσον μάλιστα ἔχουμε καὶ τὴν ἀντίθετη λέξη ἄμορφωσιὰ (Unbildung), τὴ χρησιμοποιοῦμε μόνο γιὰ τὶς σχετικὰ πρὸς ἀξιολογικές μορφές αὐτῆς τῆς «κατάστασης» (Habitus). Σὲ ἰδιαίτερα ψηλές, ἀξιολογικὰ, βαθμίδες ἀναφέρεται ἡ παλαιὰ λέξη σοφία (σοφία τοῦ κόσμου, σοφία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς, [Weltweisheit, Welt-und Lebensweisheit]), καὶ ἐπίσης, κυρίως, ἡ πολὺ προσφιλῆς ἔκφραση ἄθεωρία γιὰ τὸν κόσμον καὶ γιὰ τὸ βίον (Welt-und Lebensanschauung) ἢ, ἀπλῶς, κοσμοθεωρία (Weltanschauung).

Τὴ σοφία ἢ κοσμοθεωρία, μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ τὴ δοῦμε ὡς ἓνα οὐσιαστικὸ συστατικὸ στοιχεῖο ἐκείνης τῆς ἀκόμη πρὸς πολὺτιμῆς ἀνθρώπινης ἔξης (Habitus) ποὺ τὴν ἔχουμε μπροστὰ μας μέσα στὴν ἰδέα τῆς τέλει ἀρετῆς (Tugend) καὶ ἡ ὁποία προσδιορίζει τὴν ἰκανότητα τῶν ἔξεων (habituelle Tüchtigkeit) ἀναφορικὰ μὲ κάθε δυνατὴ κατεύθυνση (Richtung, ἄπροσανατολισμὸς) ποὺ μπορεῖ νὰ πάρει ἡ ἀνθρώπινη ἄσπασσις: γνωστική, ἀξιολογική, βουλευτική. Γιατὶ χέρι-χέρι μὲ τὴ δεξιότητα αὐτὴ πηγαίνει ἡ καλὰ ἀναπτυγμένη ἰκανότητα νὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐκφέρει, μὲ τρόπο λογικὸ, κρίσεις γιὰ ἀντικειμενικότητες ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς στάσεις αὐτὲς, δηλ. γιὰ τὸ περιβάλλον, γιὰ ἀξίες, ἀγαθά, πράξεις κ.κ., ἢ καὶ νὰ μπορεῖ νὰ αἰτιολογεῖ ρητὰ τὶς ἄσπασσεις του αὐτῆς. Τοῦτο ὁμως εἶναι κάτι ποὺ προϋποθέτει σοφία καὶ ποὺ ἀνήκει στὶς πρὸς ψηλές μορφές τῆς.

Σοφία ἢ κοσμοθεωρία μὲ αὐτὴ τὴ συγκεκριμένη — παρόλο ποὺ περικλείνει ἓνα πλῆθος ἀπὸ τύπους καὶ ἀξιολογικές διαβαθμίσεις — ἔννοια δὲν εἶναι, (καὶ ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν χρειάζεται νὰ ποῦμε τίποτα περισσότερο) κατόρθωμα τῆς ἐπιμέρους μόνο προσωπικότητας, πράγμα ποὺ ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἦταν ἀφαίρεση· ἀνήκει στὴν πολιτισμικὴ κοινότητα καὶ τὴν ἐποχὴ καὶ καλὸ θὰ ἦταν, ὅταν ἀναφερόμαστε στοὺς διαμορφωμένους πρὸς τὸν τύπον τῆς, νὰ μὴ μιλάμε μόνο γιὰ ἄμορφωση καὶ ἄκοσμοθεωρία ἑνὸς συγκεκριμένου ἀτόμου, ἀλλὰ γιὰ τὰ ἴδια αὐτὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς. Τοῦτο ἰσχύει ἰδιαίτερα γιὰ τὰ σχήματα (Formen) ποὺ ἔχουμε νὰ πραγματευθοῦμε τώρα.

330

330

Ἡ διανοητικὴ σύλληψη τῆς σοφίας ποῦ, ζωντανὴ καὶ ἐσωτερικὰ πλουσιότατη, ὑπάρχει μέσα σὲ μιὰ μεγάλη φιλοσοφικὴ προσωπικότητα, καὶ ποῦ ὅμως γιὰ τὴν ἴδια αὐτὴ προσωπικότητα εἶναι ἀκόμη 'σκοτεινὴ' καὶ ἀκατανόητη (unbegriffen), ἀνοίγει τὶς δυνατότητες γιὰ λογικὴ ἐπεξεργασία· σὲ ψηλότερη πολιτισμικὴ βαθμίδα γιὰ τὴ χρήση τῆς λογικῆς μεθόδου ποῦ διαμορφώθηκε στὶς αὐστηρὲς ἐπιστῆμες. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι τὸ συνολικὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, ποῦ στέκονται ἀπέναντι στὸ ἄτομο ὡς ἔγκυρα αἰτήματα τοῦ κοινοῦ πνεύματος, ἀνήκουν, ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιπέδου, στὴν ὑποδομὴ μιᾶς πολύτιμης 'παιδείας' (Bildung) ἢ κοσμοθεωρίας. Καθὼς τώρα οἱ ζωντανὲς καὶ — γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ — πειστικότερες 'παιδευτικὲς' ὠθήσεις (Bildungsmotive) τῆς ἐποχῆς δὲν ὑπόκεινται μόνο σὲ ἐννοιολογικὴ σύλληψη ἀλλὰ καὶ σὲ λογικὴ ἐκδίπλωση καὶ ἄλλη νοητικὴ ἐπεξεργασία, καθὼς τὰ ἀποτελέσματα ποῦ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ κατακτῆθηκαν, φθάνουν, μὲ τὸν ἀμοιβαῖο συσχετισμὸ μὲ καινούργιες θεωρήσεις καὶ ἀπόψεις ποῦ συρρέουν, νὰ ἀποκτήσουν ἐπιστημονικὴ ἐνότητα καὶ ἐσωτερικὰ συνεπῆ τελείωση, προκύπτει μιὰ ἀσυνήθιστη διεύρυνση καὶ ἀνύψωση (Steigerung) τῶν ἐννοιῶν αὐτῶν. Γεννιέται μιὰ *κοσμοθεωριακὴ Φιλοσοφία* ποῦ δίνει, μέσα στὰ μεγάλα συστήματα, τὴ σχετικὰ πληρέστατη ἀπάντηση στὰ αἰνίγματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, μιὰ φιλοσοφία δηλ. ποῦ λύνει μὲ τὸν καλλίτερο δυνατό τρόπο καὶ ξεκαθαρίζει ἱκανοποιητικὰ τὶς θεωρητικὲς, ἀξιολογικὲς καὶ πρακτικὲς 'παραχορδίες' τῆς ζωῆς, αὐτὲς ποῦ μόνο σχετικὰ μποροῦμε νὰ τὶς ξεπεράσουμε μὲ τὴν ἐμπειρία, τὴ σοφία καὶ τὴν 'θεωρία τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς' (Welt-und Lebensanschauung). Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητας μὲ τὴν πληρότητα τῶν διαρκῶς νέων 'κατασκευῶν' (Bildungen) της, μὲ τοὺς νέους πνευματικοὺς ἀγῶνες, τὶς νέες ἐμπειρίες, τὶς νέες ἀξιολογήσεις καὶ στοχοθετήσεις συνεχίζει τὴν πορεία της· μὲ τὴ διεύρυνση τοῦ ὀρίζοντα τῆς ζωῆς, στὸν ὁποῖο μπαίνουν τώρα ὅλα τὰ καινούργια πνευματικὰ μορφώματα, μεταβάλλεται ἡ 'παιδεία' (Bildung), ἡ σοφία, ἡ κοσμοθεωρία, μεταβάλλεται ἡ Φιλοσοφία καὶ ἀνυψώνεται σὲ ψηλότερες καὶ ὅλο ψηλότερες κορυφές.

Ἐφόσον ἡ ἀξία τῆς κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας καὶ συνάμα καὶ τῆς προσπάθειας γιὰ μιὰ τέτοια Φιλοσοφία ἀρχικὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἀξία τῆς σοφίας καὶ τῆς προσπάθειας γιὰ σοφία, δὲν εἶναι κὰν ἀναγκαῖα μιὰ ιδιαίτερη ἐξέταση τοῦ στόχου ποῦ θέτει αὐτὴ ἢ ἴδια στὸν ἑαυτὸ της. "Ἄν τὴν ἐννοια τῆς σοφίας τὴ συλλάβει κανεὶς τόσο πλατειά, ὅπως ἐμεῖς, τότε ἡ ἐννοια αὐτὴ ἐκφράζει ἓνα οὐσιαστικὸ συστατικὸ στοιχεῖο τοῦ ιδεώδους γιὰ τὴν τέλεια 'ἀξιοσύνη' (Tüchtigkeit) ποῦ μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ σύμφωνα μὲ τὰ μέτρα τῆς φάσης στὴν ὁποία κάθε φορὰ βρίσκεται ὁ βίος τῆς ἀνθρωπότητας, μὲ ἄλλα λόγια: μιὰ σχετικὰ τέλεια, συγκεκριμένη ἀπόχρωση (Abschattung) τῆς ιδέας τοῦ 'ἀνθρωπισμοῦ' (Humanität). Εἶναι λοιπὸν σαφὲς μὲ ποιὸ τρόπο ὀφείλει κανεὶς νὰ ἐπιδιώκει νὰ εἶναι μιὰ ὅσο γίνεται πιὸ 'ἀξια' (tüchtig, ἱκανὴ) ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὲς προσωπικότητα, 'ἀξια' ὡς πρὸς ὅλους τοὺς

βασικούς προσανατολισμούς (Grundrichtungen) τῆς ζωῆς, πού με τῆ σειρά τους ἀντιστοιχοῦν στὰ βασικά εἶδη (Grundarten) τῶν δυνατῶν στάσεων, καί νά εἶναι ἔτσι σέ κάθε ἕναν ἀπό τοὺς προσανατολισμοὺς αὐτοὺς, ὅσο γίνεται πιὸ «ἔμπειρος», ὅσο γίνεται πιὸ «σοφός» καί, γιὰ τὸ λόγο αὐτό, ὅσο γίνεται πιὸ «φίλος τῆς σοφίας». Ἀπὸ τὴν ἰδεατὴ ἄποψη, κάθε ἄνθρωπος πού προσπαθεῖ εἶναι κατ' ἀνάγκην «φιλόσοφος» με τὴν πιὸ πρωταρχικὴ ἔννοια τῆς λέξεως.

Ἀπὸ τίς φυσικὲς σκέψεις ἀναφορικὰ με τὸν καλλίτερο δρόμο γιὰ τὴν ἐπι-
τευξη τοῦ ψηλοῦ στόχου τοῦ 'ἀνθρωπισμοῦ' (Humanität) καί συνάμα τῆς
τέλειας σοφίας, προέκυψε, ὅπως εἶναι γνωστό, μιὰ 'τεχνικὴ' (Kunstlehre),
ἢ 'τεχνικὴ' τοῦ ἐνάρετου (tugendhaft) καί 'ἄξιου' (tüchtig) ἀνθρώπου. Ἄν
τὴν προσδιορίσουμε, ὅπως κατὰ κανόνα συμβαίνει, ὡς τεχνικὴ τοῦ 'ὀρθῶς
πράττειν', καταλήγουμε, ὀλοφάνερα, πάλι στὸ ἴδιο. Γιατὶ ἢ με συνέπεια
ὀρθῆ πράξη, ὀδηγεῖ πίσω στὸν ἄξιο πρακτικὸ χαρακτήρα, καί ὁ τελευταῖος
αὐτὸς προϋποθέτει μιὰ τελειότητα στίς ἔξεις (habituelle Vollkommenheit)
ἀπὸ ἄποψη ἀξιολογικὴ καί διανοητικὴ. Ἡ συνειδητὴ προσπάθεια γιὰ τε-
λειότητα προϋποθέτει, πάλι, τὴν τάση γιὰ ὀλοπλευρὴ σοφία. Ἀπὸ 'ὕλική'
ἄποψη ἢ 'ἄσκηση' (Disziplin) αὐτὴ παραπέμπει αὐτὸν πού καταβάλλει τὴν
προσπάθεια στίς διάφορες ὀμάδες ἀξιών, τίς ὀποῖες κάθε ἄτομο πού πράττει
ὀφείλει νά τίς ἀναγνωρίσει — στὸ χῶρο τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς
θρησκείας κοκ. — ὡς κάτι πού ἔχει μιὰ ὕπερυποκειμενικὴ καί δεσμευτικὴ
ἐγκυρότητα. Καί μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ψηλές ἀνάμεσα σέ αὐτὲς τίς ἀξίες εἶναι ἢ
ἰδέα αὐτῆς τῆς σοφίας καί τῆς τέλειας 'ἀξιωσύνης' (Tüchtigkeit). Φυσικά
καί ἢ ἠθικὴ αὐτὴ 'τεχνικὴ' (ethische Kunstlehre) — πού μπορεῖ νά εἶναι
εἴτε κάπως πιὸ ἐκλαϊκευτικὴ εἴτε ἐπιστημονικὴ — μπαίνει καί αὐτὴ μέσα
στὰ πλαίσια μιᾶς κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας πού με τῆ σειρά της — ἔτσι
ὅπως ἔχει ἀναπτυχθεῖ μέσα στὴν κοινὴ συνείδηση τῆς ἐποχῆς της ὡς ἀντι-
κειμενικὴ ἐγκυρότητα καί στέκεται με πειστικότητά ἀπέναντι στὸ ἄτομο
ὡς τέτοια — ὀφείλει νά ἀποβεῖ παιδευτικὴ δύναμη (Bildungsmacht) με ὕψι-
στη σημασία, μιὰ ἐστία πού θὰ ἀκτινοβολεῖ τὴν πιὸ πολύτιμη παιδευτικὴ
ἐνέργεια γιὰ τίς πιὸ πολύτιμες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς.

331/2

Ἄφοῦ πιά ἀποδώσαμε τὴν τιμὴ πού ἀπόλυτα δικαιόυτο ἢ ὕψηλὴ ἀξία τῆς
κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας, θὰ εἶναι φανερό πὼς τίποτα δὲν μπορεῖ νά
μᾶς κρατήσῃ ἀπὸ τὸ νά συστήσουμε *ἀνευ ὀρων* τὴν ἐπιδίωξη μιᾶς τέτοιας
Φιλοσοφίας.

332/3

Ἐν τούτοις θὰ ἦταν ἴσως δυνατὸ νά δειχτεῖ ὅτι ἀναφορικὰ με τὴν ἰδέα τῆς
Φιλοσοφίας θὰ πρέπει νά ἱκανοποιοῦνται καί ἄλλες ἀπὸ ὀρισμένη ἄποψη
ὕψηλότερες ἀξίες, δηλ. οἱ ἀξίες μιᾶς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης. Πρέπει νά
συλλογιστοῦμε τὸ ἔξης. Ἡ ἐξέταση μας συντελεῖται ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ ἐπι-
στημονικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, πού εἶναι μιὰ ἐποχὴ, στὴν ὀποία

αύστηρες ἐπιστῆμες ἔχουν ἀντικειμενοποιηθεῖ σὲ ἐπιβλητικὲς δυνάμεις. Γιὰ τὴ σύγχρονη συνείδηση οἱ ἰδέες 'παιδεία' (Bildung, μόρφωση) ἢ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη — παρμένες ὡς πρακτικὲς ἰδέες — ἔχουν σαφῶς διαχωριστεῖ, καὶ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα θὰ μένουν γιὰ πάντα χωρισμένες. Μπορεῖ αὐτὸ νὰ μᾶς στενοχωρεῖ, ὅμως ὀφείλουμε νὰ τὸ δεχτοῦμε ὡς γεγονὸς ποὺ δὲν παύει νὰ εἶναι ἐνεργὸ καὶ νὰ προσδιορίζει ἀνάλογα τὶς πρακτικὲς 'στάσεις' μας (praktische Stellungnahmen). Οἱ φιλοσοφίες τοῦ παρελθόντος ὑπῆρξαν, σίγουρα, κοσμοθεωριακὲς φιλοσοφίες, ἀφοῦ τοὺς δημιουργοὺς τους τοὺς διακάτεχε ἡ ὁρμὴ τῆς σοφίας· στὸ μέτρο ἀκριβῶς ὅμως ποὺ ἦταν ζωντανὸς μέσα τους ὁ στόχος τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης, ἦταν ἐπίσης καὶ ἐπιστημονικὲς φιλοσοφίες. Οἱ δύο στόχοι εἴτε δὲν εἶχαν ἀκόμη κὰν διαχωριστεῖ, εἴτε εἶχαν διαχωριστεῖ χωρὶς σαφήνεια. Στὴν πρακτικὴ ζωὴ συγχωνεύονταν· καὶ βρίσκονταν σὲ ἀπόσταση ὄχι ἀπρόσιτη, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸς ποὺ τὶς ἐπεδίωκε τὶς αἰσθάνονταν πολὺ πιὸ ψηλὰ ἀπὸ αὐτόν. Ἀπὸ τότε ὅμως ποὺ συγκροτήθηκε μιὰ ὑπερχρονικὴ universitas αὐστηρῶν ἐπιστημῶν αὐτὸ ἄλλαξε ριζικά. Γενεὲς ἐπὶ γενεῶν ἐργάζονται μὲ ἐνθουσιασμό στὸ ἐπιβλητικὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ προσθέτει ἢ κάθε μιὰ τὸ ταπεινὸ πετράδι της, ἔχοντας πάντοτε συνείδηση, πὼς τὸ οἰκοδόμημα αὐτὸ δὲν ἔχει τελειωμό, δὲν μπορεῖ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ποτέ. Καὶ ἡ κοσμοθεωρία (Weltanschauung) βέβαια εἶναι μιὰ 'ἰδέα', ὅμως εἶναι ἡ ἰδέα ἐνὸς στόχου ποὺ βρίσκεται στὸ χῶρο τοῦ πεπερασμένου, ποὺ εἶναι καταρχὴν (prinzipiell) δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθεῖ, μὲ συνεχεῖς προσεγγίσεις, μέσα σὲ μιὰ ἐπιμέρους ζωὴ, ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ ἠθικότητα, ἡ ὁποία σίγουρα θὰ ἔχανε τὸ νόημα της σὲ περίπτωση ποὺ δὲ θὰ ἦταν παρὰ ἡ ἰδέα γιὰ κάτι τὸ καταρχὴν ἄπειρο, ποὺ κεῖται στὸ χῶρο τοῦ ἄπειρου (transfiniten). Ἡ «ἰδέα» τῆς κοσμοθεωρίας εἶναι κατὰ συνέπεια διαφορετικὴ στὴν κάθε μιὰ ἐποχὴ, ὅπως γίνεται ἀμέσως κατάδηλο ἀπὸ τὴν πιὸ πάνω ἀνάλυση τῆς ἔννοιας της. Ἡ «ἰδέα» τῆς ἐπιστήμης, ἀντίθετα, εἶναι ὑπερχρονικὴ καὶ ἐδῶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν περιορίζεται ἀπὸ κανενὸς εἴδους σχέση πρὸς τὸ πνεῦμα κάποιας ἐποχῆς. Μὲ τὶς διαφορὲς αὐτὲς σχετίζονται οὐσιαστικὲς διαφορὲς ποὺ ἀναφέρονται στοὺς πρακτικοὺς στόχους. Γενικά, οἱ σκοποὶ τῆς ζωῆς μας εἶναι δύο εἰδῶν, οἱ μὲν εἶναι 'προσωρινοί', οἱ δὲ γιὰ τὴν αἰωνιότητα, οἱ μὲν ἀποβλέπουν στὴν ἴδια τὴ δική μας τελειότητα καὶ ἐκείνη τῶν συγχρόνων μας, οἱ ἄλλοι στὴν τελείωση (Vollkommenheit) καὶ αὐτῶν ποὺ θὰ ἔλθουν μετὰ, ὡς τὶς πιὸ ἀπώτερες γενεές. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἐπικεφαλίδα γιὰ ἀπόλυτες, ἄχρονες ἀξίες. Κάθε μιὰ τέτοια ἀξία ἀνήκει πιά, ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ ἀνακαλύφτηκε, στὸ θησαυροφυλάκιο *κάθε* κατοπινῆς ἀνθρωπότητας καὶ προφανῶς προσδιορίζει τὸ 'ὕλικό' περιεχόμενο τῆς ἰδέας τῆς παιδείας (Bildung), σοφίας, κοσμοθεωρίας καὶ ἐπίσης τῆς κοσμοθεωριακῆς Φιλοσοφίας.

Εἶναι λοιπὸν σαφὴς ἡ διάκριση: Κοσμοθεωριακὴ φιλοσοφία καὶ ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία ὡς δύο ἰδέες ποὺ κατὰ κάποιο τρόπο ἀναφέρονται ἢ μιὰ στὴν ἄλλη καὶ ποὺ ὅμως δὲν θὰ πρέπει νὰ συγχέονται. Θὰ πρέπει ἐπίσης

ἔδω νὰ προσέξουμε τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ πρώτη ἀπὸ αὐτὲς δὲν εἶναι κάτι σὰν ἀτελὴς πραγμάτωση τῆς τελευταίας μέσα στὸ χρόνο. Γιατί, ἂν συμβαίνει νὰ εἶναι σωστὴ ἡ ἀντίληψη μας, δὲν ἔχει ὡς τώρα ὑπάρξει καμμιά ἀπολύτως πραγμάτωση ἐκείνης τῆς ἰδέας [τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας, Σ.τ.Μ.], δὲν ὑφίσταται πραγματικὰ καμμιά Φιλοσοφία ὡς αὐστηρὴ ἐπιστήμη, κανένα, ἔστω καὶ ἀτελές, «σύστημα ἀπὸ θεωρίες» («Lehrsystem») ποὺ νὰ ἔχει ἀντικειμενικὰ 'παραχθεῖ' μέσα στὸ ἐνιαῖο πνεῦμα τῆς κοινότητος τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος κοσμοθεωριακὲς φιλοσοφίες ὑπῆρχαν ἤδη πρὶν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια. Θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι οἱ πραγματώσεις τῶν ἰδεῶν αὐτῶν (μὲ τὴν προϋπόθεση πὼς κάτι τέτοιο εἶναι καὶ γιὰ τὶς δύο δυνατὸ) θὰ προσεγγίζουν, χωρὶς ὅμως νὰ συμπίπτουν, ἢ μιὰ τὴν ἄλλη 'στὸ ἄπειρο' καὶ θὰ ἐπικαλύπτονται· καὶ τὸ 'ἄπειρο' αὐτὸ τῆς ἐπιστήμης θὰ τὸ φανταστοῦμε πλασματικὰ σὰν ἓνα «σημεῖο ἀπομακρυσμένο στὸ ἄπειρο». Καί, ἀντίστοιχα, θὰ πρέπει νὰ φανταστοῦμε καὶ τὴν ἰδέα τῆς Φιλοσοφίας μὲ τέτοια εὐρύτητα, ὥστε, παράλληλα μὲ τὶς εἰδικὲς φιλοσοφικὲς ἐπιστῆμες, νὰ περιλαμβάνει καὶ ὅλες τὶς ἄλλες ἐπιμέρους ἐπιστῆμες, ἀφοῦ προηγουμένως αὐτὲς, μὲ ἓνα ξεκαθάρισμα καὶ μιὰ ἀξιολόγηση βασισμένη ἐπάνω στὸν λογικὸ ἔλεγχο (vernunftkritisch), θὰ ἔχουν μεταβληθεῖ σὲ Φιλοσοφία.

Ἄν αὐτὲς τὶς δύο διαφορετικὲς ἰδέες τὶς πάρουμε ὡς περιεχόμενα στόχων ζωῆς (Lebensziele), τότε ἀπέναντι στὴν κοσμοθεωριακὴ ἐπιδίωξη (Weltanschauungsstreben) εἶναι δυνατό νὰ σταθεῖ μιὰ ἐντελῶς διαφορετικὴ ἐρευνητικὴ προσπάθεια, ἡ ὁποία, ἔχοντας ἀπόλυτη συνείδηση γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι ἓνα ὀλοκληρωμένο δημιούργημα τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, βάζει ὅλη τὴν ἐνεργητικότητά της, σὲ συνεργασία μὲ ὅσους ἔχουν τὶς ἴδιες ἀπόψεις, γιὰ νὰ βοηθήσει 'νὰ βγεῖ' καὶ νὰ προχωρήσει σταδιακὰ πρὸς τὰ μπρὸς μιὰ ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία. Τὸ μεγάλο θέμα τῆς ἐποχῆς εἶναι, παράλληλα μὲ τὸν ξεκάθαρο διαχωρισμὸ τῶν στόχων αὐτῶν, ἡ σχετικὴ ἀξιολόγηση τους καὶ συνάμα τὸ κατὰ πόσο συμβιβάζονται πρακτικὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλο.

Θὰ πρέπει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ παραδεχτοῦμε πὼς ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ἐπιμέρους ἀτόμων ποὺ φιλοσοφοῦν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δοθεῖ μιὰ καθολικὰ ἔγκυρη πρακτικὴ λύση (Entscheidung) ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου εἶδους τοῦ φιλοσοφεῖν. Οἱ μὲν εἶναι θεωρητικοὶ κυρίως ἄνθρωποι ποὺ ἀπὸ τὴ φύση τους ἀποκλίνουν πρὸς τὴν αὐστηρὰ φιλοσοφικὴ ἔρευνα, ἀρκεῖ μόνο ἡ περιοχὴ ποὺ τοὺς ἐλκύει νὰ τοὺς ἀνοίγει προοπτικὲς γιὰ τέτοια ἔρευνα. Ἐδῶ εἶναι δυνατόν τὸ ἐνδιαφέρον τους, καὶ μάλιστα τὸ γεμάτο πάθος ἐνδιαφέρον τους γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ νὰ προέρχεται ἀπὸ συναισθηματικὲς ἀνάγκες, λ.χ. ἀνάγκες κοσμοθεωριακῆς. Ἀντίθετα, γιὰ φύσεις αἰσθητικὲς καὶ πρακτικὲς (γιὰ καλλιτέχνες, θεολόγους, νομικοὺς κοκ) τὰ πράγματα ἔχουν διαφορετικά. Τὴν 'κλήση' (Beruf) τους τὴ βλέπουν στὴν πραγμάτωση αἰσθητικῶν ἢ πρα-

κτικῶν ιδεωδῶν, ιδεωδῶν δηλ. πού ἀνήκουν σέ μιὰ ἐξωθεωρητική σφαίρα. Ἐδῶ συγκαταλέγονται ἐπίσης καί θεολόγοι, νομικοί, τεχνικοί — στήν πιό πλατειά ἔννοια — ἐρευνητῆς καί συγγραφεῖς, ἐφόσον δὲν προάγουν μὲ τὰ ἔργα τους τὴν καθαρὴ θεωρία ἀλλὰ θέλουν, πάνω ἀπὸ ὅλα, νὰ ἐπιδράσουν στήν πράξη. Βέβαια, στήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἡ διάκριση αὐτὴ δὲν εἶναι ἐντελῶς καθαρὴ· καί ἀκριβῶς σέ μιὰ ἐποχὴ, στήν ὁποία πρακτικὰ κίνητρα πιέζουν μὲ ὑπέρμετρη δύναμη, μπορεῖ μιὰ θεωρητικὴ φύση νὰ ὑποχωρήσει καί αὐτὴ μπροστὰ στὴ δύναμη τῶν κινήτρων αὐτῶν, πιό πολὺ ἀπὸ ὅτι θὰ ἐπέτρεπε ἡ 'κλήση' τῆς. Ἰδιαίτερα ὅμως σέ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὑπάρχει ἕνας μεγάλος κίνδυνος γιὰ τὴν Φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς μας.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ θέσουμε τὸ ἐρώτημα μόνο ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ ὑποκειμένου ἀλλὰ καί ἀπὸ ἐκείνη τῆς Ἀνθρωπότητας καί τῆς Ἱστορίας, ἀφοῦ δηλ. ἀναλογιστοῦμε τί σημασία ἔχει γιὰ τὴν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ, γιὰ τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ πραγμάτωση, πού προχωρεῖ ὀλοένα πρὸς τὰ ἔμπρός, τῆς ιδέας τῆς αἰωνιότητας τῆς Ἀνθρωπότητας — ὅχι τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἄτομο — τὸ ἐὰν στὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ δοθεῖ ἀπάντηση μὲ τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἔννοια, μὲ ἄλλα λόγια ἂν ἡ τάση γιὰ τὸ ἕνα εἶδος Φιλοσοφίας ὑπερισχύει στοὺς καιροὺς αὐτοὺς ἐντελῶς καί ὀδηγήσει τὴν ἄλλη — ἂς ποῦμε τὴν ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία — στὸ θάνατο. Καί αὐτὸ ἐπίσης εἶναι ἕνα πρακτικὸ ζήτημα. Γιατί ὡς τὰ ἀπώτατα πέρατα τοῦ ἠθικοῦ ιδεώδους, ὡς ἐκεῖνα πού προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν ιδέα τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀνθρωπότητας, φθάνουν οἱ ἱστορικὲς μας ἐπιδράσεις καί συνάμα καί οἱ ἠθικὲς εὐθύνες μας.

334

Εἶναι ξεκάθαρο τὸ πῶς θὰ ἐτίθετο γιὰ μιὰ φιλοσοφικὴ φύση τὸ ὑπὸ συζήτησης πρόβλημα (Entscheidung), ἐφόσον θὰ εἶχαν ἤδη ὑπάρξει ἀδιαμφισβήτητες ἀρχὲς μιᾶς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἄς ρίξουμε μιὰ ματιὰ σὲ ἄλλες ἐπιστῆμες. Κάθε «αὐτοφυῆς» μαθηματικὴ ἢ φυσικοεπιστημονικὴ «σοφία» καί διδασκαλία περὶ σοφίας ἔχει χάσει τὴ 'νομιμότητα' τῆς κατὰ τὸ μέτρο πού ἡ ἀντίστοιχη θεωρητικὴ διδασκαλία ἔχει θεμελιωθεῖ μὲ τρόπο ἀντικειμενικὰ ἔγκυρο. Ἡ ἐπιστῆμη μίλησε· ἀπὸ ἐδῶ καί πέρα ἡ σοφία ὀφείλει νὰ μάθει. Ἡ φυσικοεπιστημονικὴ (naturwissenschaftliche) ἐπιδίωξη τῆς σοφίας πρὶν ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ αὐστηρῆς ἐπιστῆμης δὲν ἦταν, ἂς ποῦμε, ἀδικαιολόγητη· δὲν ἀπορρίπτεται ἐκ τῶν ὑστέρων ἀναφορικὰ καί μὲ τὴν ἐποχὴ τῆς. Στὶς πιέσεις τῆς ζωῆς, στήν πρακτικὴ ἀναγκαιότητα: νὰ πάρει θέση, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ περιμένει ὥσπου νὰ ὑπάρξει — ὕστερα ἀπὸ χιλιετίες περίπου — ἐπιστῆμη, ἀκόμη καί ἂν δεχθοῦμε ὅτι τὴν ἤξερε ἤδη τὴν ιδέα τῆς αὐστηρῆς ἐπιστῆμης.

334/5

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καί ἡ πιό ἀκριβολογικὴ ἀκόμη ἐπιστῆμη δὲν προσφέρει παρὰ ἕνα περιορισμένον μόνο ἀναπτυγμένον σύστημα θεωριῶν, πού περιβάλλεται ἀπὸ ἕναν ἀτέλειωτο 'ὄριζοντα' μιᾶς ἀπραγμάτωτης ἀκόμη ἐπιστῆμης. Ποιὸς θὰ πρέπει, τώρα, νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ σωστὸς στόχος γιὰ τὸν ὄριζοντα

335

αυτό: παραπέρα ανάπτυξη τῆς αὐστηρῆς θεωρίας ἢ «ἐποπτεία», «σοφία»; Ὁ θεωρητικὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐπαγγελματίας ἐρευνητὴς τῆς φύσης, δὲν θὰ διστάσει σχετικὰ μὲ τὸ τί θὰ ἀπαντήσῃ. Ἐκεῖ πού ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ μιλήσῃ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸ συμβεῖ ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες, ὁ θεωρητικὸς θὰ ἀπορρίψει τὶς ἀσαφεῖς «ἐποπτεῖες». Θὰ τὸ θεωροῦσε ὡς ἓνα ἀμάρτημα ἀπέναντι στὴν ἐπιστήμη νὰ συστήσῃ τὸ σχεδιασμὸ «ἐποπτειῶν» τῆς φύσης. Σίγουρα ἀντιπροσωπεύει ὡς πρὸς αὐτὸ ἓνα δίκαιο τῆς μελλοντικῆς ἀνθρωπότητας. Τὸ μεγαλεῖο τους, τὴ συνέχεια καὶ τὴ δυναμικότητα τῆς προοδευτικῆς τους ἐξέλιξης οἱ αὐστηρὲς ἐπιστῆμες δὲν τὰ ὀφείλουν οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο στὴ ριζοσπαστικότητα αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἀντιλήψεων (Gesinnung). Βέβαια ὁ κάθε ἀκριβολογικὸς ἐρευνητὴς διαμορφώνει «ἐποπτεῖες», κοιτάζει πέρα ἀπὸ αὐτὸ πὺ εἶναι ἀκλόνητα θεμελιωμένο, ἐξετάζοντας, ἀμφιβάλλοντας, ὑποθέτοντας· ὁμως μόνο μὲ μεθοδολογικὴ πρόθεση, γιὰ νὰ σχεδιάσῃ νέα τμήματα αὐστηρῆς θεωρίας. Ἡ στάση αὐτὴ δὲν ἀποκλείει ὅτι — ὅπως γνωρίζει πολὺ καλά ὁ ἴδιος ὁ ἐρευνητὴς τῆς φύσης — ἡ ἐμπειρία στὴν προεπιστημονικὴ ἔννοια, μολονότι σὲ σύνδεση μὲ ἐπιστημονικὲς γνώσεις, παίζει ἓνα μεγάλο ρόλο μέσα στὰ πλαίσια τῆς φυσικοεπιστημονικῆς τεχνικῆς. Τὰ τεχνικὰ ζητήματα ζητοῦν τὴ λύση τους, τὸ σπίτι, ἡ μηχανὴ πρέπει νὰ κατασκευαστοῦν· δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιμένουν ἕως ὅτου ἡ Φυσικὴ ἐπιστήμη θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει ἀκριβολογικὴ ἀπόκριση σὲ ὅλα τὰ θέματα. Γιαντὸ τὸ λόγο ὁ τεχνικὸς ὡς 'πρακτικὸς' (Praktiker) ἀποφαίνεται διαφορετικὰ ἀπὸ τὸ θεωρητικὸ τῆς Φυσικῆς ἐπιστῆμης. Ἀπὸ αὐτὸν παίρνει τὴ θεωρία, ἀπὸ τὴ ζωὴ τὴν «ἐμπειρία».

Δὲν ἔχουν ἐντελῶς ἔτσι τὰ πράγματα ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ Φιλοσοφία, ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχει γίνει ἀκόμη οὔτε κὰν ἡ ἀρχὴ γιὰ μιὰ ἐπιστημονικὰ αὐστηρὴ θεωρία, καὶ αὐτὴ πὺ ἔχει παραδοθεῖ ἱστορικά, ὅπως καὶ ἐκείνη πὺ εἶναι ζωντανὴ καὶ ἐξελίσσεται — καὶ ἡ ὁποία παίρνει τὸ μέρος ἐκείνης — δὲν εἶναι παρὰ τὸ πολὺ ἓνα ἐπιστημονικὸ ὑποκατασκευάσμα (Halbfabrikat) ἢ ἓνα ἀξεχώριστο μίγμα ἀπὸ κοσμοθεωρία καὶ θεωρητικὴ γνώση. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δὲν μποροῦμε, δυστυχῶς, νὰ περιμένουμε ἀκόμη ἐδῶ. Ἡ φιλοσοφικὴ ἀνάγκη ὡς κοσμοθεωριακὴ ἀνάγκη μᾶς πιέζει. Καὶ γίνεται διαρκῶς μεγαλύτερη, ὅσο εὐρύνεται ὁ κύκλος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ τεράστιο πλῆθος τῶν ἐπιστημονικῶν «ἐρμηνευμένων» περιστατικῶν πὺ μᾶς προσφέρουν, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ, γιαντὶ συνοδεύεται καταρχὴν (prinzipiell), μαζὶ μὲ ὀλόκληρες τὶς ἐπιστῆμες, ἀπὸ μιὰ διάσταση αἰνιγμάτων, ἢ λύση τῶν ὀποίων γίνεται γιὰ μᾶς ζωτικὸ θέμα. Ἡ καθολικὴ πίστη ὅτι ὁ ρόλος τους συνίσταται στὴν ἐπίτευξη αὐτοῦ τοῦ στόχου καὶ ὅτι ἀπλῶς δὲν ἔχουν ἀκόμη προχωρήσει ἀρκετά, ἢ γνώμη ὅτι — καταρχὴν (prinzipiell) — εἶναι σὲ θέση νὰ τὸ πετύχουν, ἀποκαλύφτηκε, σὲ ὀποιον βλέπει βαθύτερα, πῶς ἦταν πρόληψη (Aberglaube). Ἡ ἀναγκαία διάκριση ἀνάμεσα σὲ Φυσικὴ ἐπιστήμη καὶ Φιλοσοφία — πὺ τὴν παίρνουμε ἐδῶ ὡς μιὰ ἐπιστήμη πὺ ἔχει ἓναν καταρχὴν ἄλλο [δηλ. διαφορετικὸ ἀπὸ

ἐκεῖνο τῆς Φυσικῆς ἐπιστήμης, Σ.τ.Μ.] προσανατολισμό, παρόλο πὸν σὲ ὀρισμένες περιοχὲς συνδέεται οὐσιαστικὰ μὲ τὴ Φυσικὴ — τείνει νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ νὰ ἀποσαφηνιστεῖ. Γιὰ νὰ μιλήσουμε μὲ τὰ λόγια τοῦ Lotze: «Ἐπολογίζω τὴν πορεία τῶν πραγμάτων (τοῦ κόσμου, Weltlauf) δὲ σημαίνει πῶς τὴν κατανοῶ». Δὲν ἔχουμε ὅμως προχωρήσει πρὸ πέρα οὔτε καὶ στὶς θεωρητικὲς ἐπιστῆμες (Geisteswissenschaften). Τὸ νὰ «κατανοήσουμε» τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἀσφαλῶς μιὰ μεγάλη καὶ σπουδαία ὑπόθεση. Δυστυχῶς ὅμως οὔτε αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὸ ἑκατανοεῖν (Verstehen) μπορεῖ νὰ μᾶς βοηθήσει· καὶ δὲν πρέπει νὰ τὸ συγχέουμε μὲ τὸ φιλοσοφικὸ ἑκατανοεῖν, αὐτὸ πὸν θὰ μᾶς φανερώσει τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς (Welt-und Lebensrätsel).

Ἡ πνευματικὴ ἀνάγκη τῆς ἐποχῆς μας εἶναι πραγματικὰ ἀφόρητη. Ἄν αὐτὸ πὸν μᾶς χάλαγε τὴν ἡσυχία ἦταν μόνο μιὰ θεωρητικὴ ἀσάφεια γύρω ἀπὸ τὸ νόημα πὸν ἔχουν οἱ «πραγματικότητες» πὸν ἔρευνουν οἱ Φυσικὲς καὶ Θεωρητικὲς ἐπιστῆμες — δηλ. κατὰ πόσο ὑπάρχει σὲ αὐτὲς εἶναι μὲ τὴν ἔσχατη ἔννοια, τί θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὡς τέτοιου εἴδους «ἀπόλυτο» εἶναι, καὶ κατὰ πόσο ἓνα τέτοιο εἶναι μπορεῖ γενικὰ νὰ κατακτηθεῖ γνωστικά. Πρόκειται γιὰ τὴν πρὸν ριζικὴ ἀνάγκη ζωῆς (Lebensnot) ἀπὸ τὴν ὁποία πάσχουμε, μιὰ ἀνάγκη πὸν δὲ σταματᾷ σὲ κανένα σημεῖο τῆς ζωῆς μας. Κάθε ζωὴ εἶναι ἑλήψη θέσης (Stellungnehmen), κάθε ἑλήψη θέσης ὑπόκειται σὲ μιὰ ὑποχρέωση, σὲ μιὰ ἑδικαιολόγηση (Rechtersprechung) ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἑγκυρότητα ἢ τὴν ἀκυρότητα της, σύμφωνα μὲ ὀρισμένους γνώμονες (Normen) μὲ ἀπόλυτο κύρος. Ὅσο οἱ γνώμονες αὐτοὶ ἦταν ἀδιαφιλονίκητοι, ὅσο δὲν ἀπειλοῦνταν καὶ δὲν χλευάζονταν ἀπὸ κανένα σκεπτικισμό, δὲν ὑπῆρχε παρὰ ἓνα μόνο ζωτικὸ πρόβλημα (Lebensfrage): πῶς θὰ ἀνταποκρίνονταν σὲ αὐτοὺς πρακτικὰ κατὰ τὸν καλλίτερο τρόπο. Τώρα ὅμως πὸν ὅλοι μαζί καὶ ὁ κάθε ἓνας χωριστὰ ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς γνώμονες ἀμφισβητοῦνται ἢ νοθεύονται καὶ ἔχουν χάσει τὸ ἑδεατὸ κύρος τους; Νατουραλιστὲς καὶ ἑστοριστὲς ἀγωνίζονται γιὰ τὴν κοσμοθεωρία· καὶ οἱ δύο ὅμως δουλεύουν ἀπὸ διαφορετικὲς πλευρὲς, προσπαθώντας νὰ μετατρέψουν τίς ἑδέες σὲ ἑγεγονότα καὶ νὰ μεταβάλουν κάθε πραγματικότητα, κάθε ζωὴ σὲ ἓνα ἀκατανόητο ἑμίγμα ἀπὸ ἑγεγονότα («Tatsachen»), ἀπὸ τὸ ὁποῖο θὰ λείπουν τὰ ἑδεατὰ στοιχεῖα. Ἡ πρόληψη (Aberglaube) τοῦ γεγονότος εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους τους.

336

εἶναι σίγουρο πῶς δὲ μποροῦμε νὰ περιμένουμε. εἶμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ πάρουμε θέση, εἶμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ προσπαθήσουμε νὰ ἑσοφάρισουμε τίς δυσαρμονίες στὴν στάση πὸν παίρνουμε ἀπέναντι στὴν πραγματικότητα — στὴν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, πὸν ἔχει γιὰ μᾶς σημασία, μέσα στὴν ὁποία ὁφείλουμε ἑμεῖς νὰ ἔχουμε σημασία — νὰ τὴν ἑσοφάρισουμε μὲ μιὰ ἑλλογη, ἂν καὶ ἀνεπισημονικὴ «κόσμο - καὶ βιοθεωρία». Καὶ ἂν εἶναι ὁ κοσμοθεωρικὸς φιλόσοφος σὲ θέση νὰ μᾶς βοηθήσει σὲ αὐτὸ, δὲν θὰ ὁφείλουμε νὰ τὸν εὐχαριστήσουμε;

336

“Όσο πολλή αλήθεια και αν υπάρχει σε αυτό που μόλις τώρα προβάλαμε, όσο λίγο και αν θέλουμε να στερηθούμε την έξαρση και την παρηγοριά που μᾶς προσφέρουν παλαιές και νέες φιλοσοφίες, όμως από το άλλο μέρος θα πρέπει να επιμείνουμε πώς δεν επιτρέπεται να λησμονήσουμε την ευθύνη που έχουμε απέναντι στην ανθρωπότητα. Δεν επιτρέπεται για χάρη του χρόνου να εγκαταλείψουμε την αιωνιότητα· προκειμένου να καταπραΰνουμε τη δική μας ανάγκη δεν μᾶς επιτρέπεται να κληροδοτήσουμε στις μελλοντικές γενεές ανάγκες και δυσκολίες που τελικά θα είναι αδύνατο να ξεριζωθούνε. Ἡ δυσκολία ἐδῶ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Μόνο ὅμως ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ξεπεράσει ὀριστικὰ μιὰ δυσκολία ποὺ προέρχεται πάλι ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη. Ἡ σκεπτικιστικὴ κριτικὴ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ Νατουραλισμοῦ καὶ τοῦ Ἱστορισμοῦ διαλύει, σὲ ὅλες τὶς δεοντολογικὲς περιοχὲς (Sollensgebiete), τὴν γνήσια ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα σὲ παραλογισμό· ἂν ἔννοιες ἀσαφεῖς, ‘ἀσύμφωνες’ ἐσωτερικά, παρόλο ποὺ ξεπήδησαν φυσικὰ ἀπὸ τὸ στοχασμό, λειτουργοῦν ἀνασταλτικά, ἂν πολυσήμαντα ἢ διαστρεβλωμένα προβλήματα — συνέπεια τοῦ προηγουμένου — ἐμποδίζουν τὴν κατανόηση τῆς πραγματικότητας καὶ τὴ δυνατότητα γιὰ μιὰ λογικὴ ‘λήψη θέσης’ (Stellungnahme) ἀπέναντι της· ἂν μιὰ μεθοδολογικὴ στάση — ποὺ εἶναι εἰδικὴ ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀπαραίτητη γιὰ μιὰ μεγάλη τάξη ἐπιστημῶν — γίνεται ἀνίκανη νὰ ‘περάσει’ σὲ ἄλλη στάση καὶ ἂν μὲ τὶς προκαταλήψεις αὐτὲς συνδέονται παραλογισμοὶ γύρω ἀπὸ τὴν ἀντίληψη τοῦ κόσμου ποὺ καταπιέζουν τὸ συναίσθημα — τότε ἀπέναντι σὲ αὐτὰ καὶ σὲ παρόμοια κακὰ δὲν ὑπάρχει παρὰ ἓνα μόνο φάρμακο: ἐπιστημονικὴ κριτικὴ καὶ ἐπίσης μιὰ ριζικὴ (radikale) ἐπιστήμη, ποὺ θὰ ἀρχίζει ἀπὸ κάτω, θὰ στηρίζεται ἐπάνω σὲ σίγουρα θεμέλια καὶ θὰ προχωρεῖ σύμφωνα μὲ μιὰ αὐστηρότατη μέθοδο: ἡ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, τὴν ὁποία ὑποστηρίζουμε ἐδῶ. Οἱ κοσμοθεωρίες εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιμάχονται, μόνο ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νὰ ἀποφαίνεται καὶ οἱ ἀποφάνσεις της φέρουν τὴ σφραγίδα τῆς αιωνιότητος.

Ἐπομένως, πρὸς τὰ ὅπουδήποτε καὶ ἂν προσανατολιστεῖ ἡ νέα στροφή τῆς Φιλοσοφίας, εἶναι πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία πὼς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εγκαταλείψει τὴν ἐπιθυμία νὰ εἶναι αὐστηρὴ ἐπιστήμη, ἀντίθετα μάλιστα ὀφείλει νὰ σταθεῖ ἀπέναντι στὴν πρακτικὴ κοσμοθεωριακὴ προσπάθεια ὡς θεωρητικὴ ἐπιστήμη καί, μὲ ἀπόλυτη συνειδητότητα, νὰ διαχωριστεῖ ἀπὸ αὐτή. Γιατὶ θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ ἀποκρουστοῦν καὶ ὅλες οἱ μεσολαβητικὲς προσπάθειες. Ἴσως βέβαια οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς νέας κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας νὰ ἀντιτείνουν ὅτι τὸ νὰ ἀκολουθήσει κανεὶς τὴ φιλοσοφία αὐτὴ δὲ σημαίνει ὅτι ἀναγκαστικὰ ἐγκαταλείπει ὅπωςδήποτε τὴν ἰδέα τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης. Ὁ σωστὸς κοσμοθεωριακὸς φιλόσοφος δὲ θὰ εἶναι ἐπιστημονικὸς μόνο κατὰ τὴ θεμελίωση, δηλ. δὲ θὰ χρησιμοποιοῦσε μόνο ὅλα τὰ ‘δεδομένα’ (Gegebenheiten) τῶν ἐπιμέρους αὐστηρῶν ἐπιστημῶν ὡς στερεὰ δομικὰ λιθάρια, θὰ ἐφαρμόσει ἐπίσης καὶ ἐπιστημονικὴ μέθοδο καὶ θὰ

προσφύγει πρόθυμα σὲ κάθε δυνατότητα γιὰ ἀυστηρὴ ἐπιστημονικὴ προώθηση τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Σὲ ἀντίθεση ὅμως πρὸς τὴ μεταφυσικὴ διστακτικότητα καὶ τὸ σκεπτικισμό τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, αὐτὸς θὰ καταγίνει, μὲ παράτολμο θάρρος, μὲ τὰ ὑψίστα μεταφυσικὰ προβλήματα, γιὰ νὰ κατακτήσει τὸ στόχο μιᾶς κοσμοθεωρίας ποὺ θὰ ἱκανοποιεῖ, σύμφωνα μὲ τὸ χαρακτῆρα τῆς ἐποχῆς, ἄρμονικὰ τὴ διάνοια καὶ τὸ συναίσθημα.

Ἐφόσον αὐτὸ θεωρηθεῖ ὡς 'συμβιβασμός', ποὺ ἔχει ὡς προορισμὸ νὰ ἐξελίξει τὴ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὴν κοσμοθεωριακὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ φιλοσοφία, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ διαμαρτυρηθοῦμε. Δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ὀδηγήσει σὲ ἀποδυνάμωση καὶ ἐξασθένηση τῆς ἐπιστημονικῆς ὁρμῆς καὶ νὰ ἐνισχύσει μιὰ ψευτοεπιστημονικὴ φιλολογία ποὺ ἡ πνευματικὴ της ἀκεραιότητα θὰ εἶναι ἀμφίβολη. Δὲ χωροῦν ἐδῶ συμβιβασμοί, ἀκριβῶς ὅπως δὲ χωροῦν καὶ σὲ κάθε ἄλλῃ ἐπιστήμη. Δὲ θὰ μᾶς ἦταν πιά ἐπιτρεπτό νὰ ἐλπίζουμε σὲ θεωρητικὰ πορίσματα, ὅταν ἡ κοσμοθεωριακὴ τάση θὰ εἶχε γίνει παντοῦ κυρίαρχη καὶ θὰ ἐξασπασε μὲ τὰ ἐπιστημονικὰ της σχήματα (Formen) καὶ αὐτὲς ἀκόμη τὶς φιλοσοφικὲς φύσεις. Ἐκεῖ ποὺ ἐπὶ αἰῶνες ὀλόκληρους τὰ πιὸ μεγάλα ἐπιστημονικὰ πνεύματα, κυριαρχημένα μὲ πάθος ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τῆς ἐπιστήμης, δὲν κατάφεραν στὴ Φιλοσοφία νὰ πετύχουν οὔτε ἓνα μέρος καθαρῆς θεωρίας, καὶ κάθε τι Μεγάλο ποὺ πέτυχαν, χωρὶς πάντως νὰ εἶναι ἀπόλυτα ὄριμο, τὸ πέτυχαν χάρι σὲ αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία, τότε καὶ οἱ κοσμοθεωριακοὶ φιλόσοφοι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διανοηθοῦν ὅτι θὰ μπορέσουν νὰ ἐνισχύσουν παρεμπιπτόντως (nebenher) τὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη καὶ νὰ τὴ θεμελιώσουν ὀριστικά. Αὐτοὶ ποὺ τοποθετοῦν τὸ στόχο μέσα σὲ πεπερασμένα ὄρια, αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ ἔχουν τὸ σύστημα τους καὶ μάλιστα ἄρκετὰ ἔγκαιρα ὥστε νὰ μπορέσουν μετὰ νὰ ζήσουν σύμφωνα μὲ αὐτό, αὐτοὶ μὲ κανένα τρόπο δὲν εἶναι οἱ 'κλητοί' γιὰ νὰ πραγματοποιήσουν κάτι τέτοιο. Δὲ μένει πιά ἐδῶ παρὰ ἓνα μόνο: ἡ ἴδια ἡ κοσμοθεωριακὴ Φιλοσοφία, μὲ ἀπόλυτη ἐντιμότητα, νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀξίωση ὅτι εἶναι ἐπιστήμη καὶ συνάμα — κάτι ποὺ ὅπωςδήποτε ἔρχεται σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς προθέσεις της — νὰ πάψει νὰ δημιουργεῖ συγχύσεις στὰ πνεύματα καὶ νὰ βάζει ἐμπόδια στὴν πρόοδο τῆς ἐπιστημονικῆς Φιλοσοφίας.

Ὁ ἰδεατὸς στόχος της παραμένει καθαρὰ μέσα στὴν κοσμοθεωρία, ποὺ ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν οὐσία της δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρασυρθεῖ ὡς πρὸς αὐτὸ ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ φανατισμὸ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης ποὺ στὴν ἐποχὴ μας εἶναι τόσο πολὺ διαδομένος καὶ ὁ ὁποῖος ἀπαξιώνει ὡς «ἀνεπιστημονικὸ» κάθε τι ποὺ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δειχτεῖ ὡς «ἐπιστημονικὰ-ἀκριβολογικό». Ἡ Ἐπιστήμη εἶναι *μία* ἀξία, ἀνάμεσα σὲ ἄλλες, ἰσότιμες ἀξίες. Ὅτι, ἰδιαίτερα, ἡ ἀξία τῆς κοσμοθεωρίας στηρίζεται ἀκλόνητα ἐπάνω σὲ δικό της ἔδαφος, ὅτι θὰ πρέπει νὰ κριθεῖ ὡς 'ἔξη' (Habitus) καὶ ἐπίτευγμα (Leistung) τῆς ἐπιμέρους προσωπικότητας, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ὡς συλ-

338

338/9

λογικό κατόρθωμα τῆς δουλειᾶς γενεῶν ἀπὸ ἐρευνητές, αὐτὸ τὸ ξεκαθαρίσαμε πιὸ πάνω. Καὶ ὅπως ἔχουν τὶς διαφορετικὲς πηγὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἀντλοῦν τὴν ἀξία τους, ἔτσι ἔχουν καὶ διαφορετικοὺς ρόλους (Funktionen), διαφορετικοὺς τρόπους νὰ δροῦν καὶ νὰ διδάσκουν. Ἡ κοσμοθεωριακὴ Φιλοσοφία διδάσκει ἀκριβῶς μὲ τὸν τρόπο ποὺ διδάσκει ἡ σοφία: ἓνα πρόσωπο ἀπευθύνεται σὲ κάποιον ἄλλο. Ἔτσι λοιπὸν, δικαίωμα νὰ στραφεῖ κανεὶς καὶ νὰ διδάξει ἓνα εὐρύτερο κοινὸ μὲ τὸν τρόπο μιᾶς τέτοιας Φιλοσοφίας ἔχει μόνο ὁποῖος ἔχει ἡ κληθεῖ, χάρι σὲ κάποια ἰδιαίτερα σημαντικὴ ἰδιοτυπία καὶ ξεχωριστὴ δική του σοφία, ἢ ἀκόμη καὶ ὡς κήρυκας ὑψηλῶν πρακτικῶν — θρησκευτικῶν, ἠθικῶν, νομικῶν κ.ἄ. ἐνδιαφερόντων. Ἡ ἐπιστῆμη ὅμως εἶναι ἀπρόσωπη. Αὐτὸς ποὺ συνεργάζεται σὲ αὐτὴν δὲ χρειάζεται σοφία ἀλλὰ θεωρητικὰ χαρίσματα. Μὲ αὐτὸ ποὺ συνεισφέρει πλουτίζει ἓνα θησαυρὸ ἀπὸ αἰώνιες ἑγκυρότητες (Gültigkeiten), ἓνα θησαυρὸ ποὺ θὰ ἀποβεῖ εὐλογία γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Αὐτὸ ὅμως ἰσχύει ἕως ἓνα, ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, ἐξαιρετικὰ μεγάλο βαθμὸ γιὰ τὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστῆμη.

Μόνο ὅταν ὁ ἀποφασιστικὸς διαχωρισμὸς τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης Φιλοσοφίας θὰ ἔχουν ἐπιβληθεῖ στὴ συνείδηση τῆς ἐποχῆς, θὰ εἶναι ἐπίσης τότε δυνατὸ νὰ σκεφτοῦμε ὅτι ἡ Φιλοσοφία θὰ μποροῦσε νὰ προσλάβει τὴ μορφή καὶ τὴ γλώσσα γνήσιας ἐπιστῆμης καὶ ὅτι θὰ ἀναγνωρίσει ὡς ἀτέλεια αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχει ἐξυμνηθεῖ καὶ τὸ ὁποῖο μάλιστα προσπαθοῦν νὰ τὸ μιμηθοῦν καὶ ἄλλοι — τὸ βαθυστόχαστο (Tiefsinn, 'βάθος'). 'Βάθος' εἶναι ἓνα σύμπτωμα τοῦ χάους, τὸ ὁποῖο ἡ γνήσια ἐπιστῆμη θέλει νὰ μετατρέψει σὲ κόσμον, σὲ μιὰ ἀπλή, ὁλότελα ξεκάθαρη, 'λυμένη' τάξη. Ἡ γνήσια ἐπιστῆμη, ἕως ἐκεῖ ποὺ φθάνει ἡ πραγματικὴ διδασκαλία της, ἀγνοεῖ κάθε βάθος. Κάθε κομμάτι ἀποτελεσμένης (fertiger) ἐπιστῆμης εἶναι ἓνα ὄλο ἀπὸ λογικὰ βήματα ποὺ τὸ κάθε ἓνα τους εἶναι ἄμεσα προσιτὸ στὴ γνώση (einsichtig), ἐπομένως, μὲ κανένα τρόπο 'βαθυστόχαστο' (tiefsinnig). Τὸ 'βάθος' εἶναι ὑπόθεση τῆς σοφίας, ἢ ἐννοιολογικὴ σαφήνεια καὶ καθαρότητα εἶναι ὑπόθεση τῆς αὐστηρῆς θεωρίας. Ὁ μετασχηματισμὸς τῶν 'ὑποψιῶν' τῆς 'βαθύτητας' σὲ ξεκαθαρισμένα λογικὰ μορφώματα ἀποτελεῖ τὴν οὐσιαστικὴ διαδικασία γιὰ τὴν νέα συγκρότηση (Neukonstitution) αὐστηρῶν ἐπιστημῶν. Καὶ οἱ ἀκριβολογικὲς ἐπιστῆμες πέρασαν ἀπὸ μεγάλες περιόδους 'βάθους' καὶ ὅπως αὐτὲς τότε στοὺς ἀγῶνες τῆς Ἀναγέννησης, ἔτσι καὶ ἡ Φιλοσοφία — τολμῶ νὰ τὸ ἐλπίζω — στοὺς ἀγῶνες τῆς σύγχρονης ἐποχῆς θὰ 'περάσει' ἀπὸ τὴ βαθμίδα τῆς 'βαθύτητας' σὲ ἐκείνη τῆς ἐπιστημονικῆς σαφήνειας. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει ὅμως αὐτὸ δὲ χρειάζεται παρὰ τὴ σωστὴ σιγουριά στὸ στόχο καὶ μεγάλη θέληση, αὐτὴ ποὺ εἶναι ἐντελῶς συνειδητὰ προσανατολισμένη στὸ σκοπὸ καὶ κινητοποιεῖ ὅλη τὴ διαθέσιμη ἐπιστημονικὴ ἐνέργεια. Λένε πῶς ἡ ἐποχὴ μας εἶναι ἐποχὴ παρακμῆς. Δὲν μπορῶ νὰ θεωρήσω τὴν κατηγορία αὐτὴ ὡς δικαιολογημένη. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ στὴν Ἱστορία καμμιά ἀπολύτως ἐποχὴ, στὴν ὁποία τόσες πολλὲς δυνάμεις ἐργάστηκαν μὲ τόση ἐπιτυχία στὸ ἔργο αὐτό. Μπορεῖ νὰ

339/40

μὴν ἐπιδοκιμάζουμε πάντοτε τοὺς στόχους· μπορεί νὰ ἔχουμε τὸ παράπονο πὼς σὲ ἄλλες πιὸ ἥσυχες ἐποχές, τότε πού ἡ ζωὴ κυλοῦσε πιὸ ἄνετα, παρουσιάστηκε μιὰ ἀνθησις τῆς πνευματικῆς ζωῆς πού ὅμοια τῆς δὲ μπορούμε στὴν ἐποχὴ μας οὔτε νὰ βροῦμε οὔτε νὰ ἐλπίσουμε. Καὶ ὅμως, ἔστω καὶ ἂν τὸ ἐπιθυμητὸ (das Gewollte) καὶ πάλι ἐπιθυμητὸ ἀπωθεῖ στὴν ἐποχὴ μας τὸ καλαισθητικὸ αἶσθημα, πρὸς τὸ ὁποῖο τόσο πιὸ κοντὰ βρίσκεται ἡ ἀπλοϊκὴ ὁμορφιά αὐτοῦ πού ἔχει ἐλεύθερα ἀναπτυχθεῖ — πόσο τεράστιες ἀξίες δὲ βρίσκονται στὴ σφαῖρα τῆς βούλησης, ἀρκεῖ μόνο τὰ μεγάλα 'θέλω' νὰ βρίσκουν τοὺς σωστοὺς στόχους. Θὰ ἀδικούσαμε ὅμως πολὺ τὴν ἐποχὴ μας ἂν θὰ ἐπιχειρούσαμε νὰ τῆς προσάψουμε τὴ ροπὴ πρὸς τὸ χαμηλὸ (Wille zum Niedrigen). Αὐτὸς πού μπορεί νὰ ἀφυπνίσει τὴν πίστη, αὐτὸς πού μπορεί νὰ πετύχει κατανόηση καὶ θαυμασμὸ γιὰ τὸ μεγαλεῖο ἑνὸς σκοποῦ, θὰ βρεῖ εὐκόλα τὶς δυνάμεις πού προσανατολίζονται στὸ σκοπὸ αὐτό. Νομίζω πὼς ἡ ἐποχὴ μας εἶναι, ἀναφορικὰ μὲ τὴν 'κλήσις' τῆς, μιὰ μεγάλη ἐποχὴ — μόνο πού πάσχει ἀπὸ τὸ σκεπτικισμό, ὁ ὁποῖος ὑπονόμευσε τὰ παλαιά, ἀδιασαφήνιστα ἰδανικά. Καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ πάσχει ἐπίσης ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ἀνάπτυξη καὶ ἡ δύναμη τῆς Φιλοσοφίας εἶναι πολὺ μικρὴ, ἔτσι ὥστε νὰ μὴ φτάνει, νὰ μὴν εἶναι ἀκόμη ἐπιστημονικὰ ἐπαρκῆς, ὥστε νὰ ξεπεράσει τὸ σκεπτικιστικὸ ἐκεῖνο ἀρνητισμὸ (Negativismus) (πού αὐτοαποκαλεῖται Θετικισμός) καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσει μὲ τὸν ἀληθινὸ Θετικισμό. Ἡ ἐποχὴ μας θέλει νὰ πιστεύει μόνο σὲ «πραγματικότητες» («Realitäten»). Ἡ πιὸ ἰσχυρὴ πραγματικότητα ὅμως εἶναι ἡ ἐπιστήμη καὶ ἔτσι ἡ φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη εἶναι αὐτὸ πού περισσότερο ἀπὸ ὅτιδήποτε ἄλλο χρειάζεται στὴν ἐποχὴ μας.

Ἄν ὅμως, ἐρμηνεύοντας τὸ νόημα τῆς ἐποχῆς μας στραφοῦμε σὲ αὐτὸ τὸ μεγάλο σκοπὸ, θὰ πρέπει τότε νὰ ξεκαθαρίσουμε μέσα μας ὅτι αὐτὸ μόνο μὲ ἓνα τρόπο μπορούμε νὰ τὸ πετύχουμε· δηλ. ἂν, μὲ μιὰ ριζοσπαστικὴ πού ἀνήκει στὴν οὐσία τῆς γνήσιας φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, δὲν ἀνεχθοῦμε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ ὡς ἀρχὴ τίποτα ἀπὸ ὅτι ἔχει ἤδη ὑπάρξει, τίποτα 'παρὰ-δεδομένο'· καὶ ἂν, χωρὶς νὰ θαμπωθοῦμε ἀπὸ κανένα, ὅσο μεγάλο καὶ ἂν εἶναι, ὄνομα, φροντίσουμε νὰ κατακτήσουμε τὶς ἀφετηρίες μὲ μιὰ ἐκούσια ἀφοσίωσις σὲ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ προβλήματα καὶ στὰ αἰτήματα πού ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτά.

340

Ἄσφαλῶς χρειαζόμαστε καὶ τὴν Ἱστορίαν. Ὁχι βέβαια μὲ τὸν τρόπο τοῦ ἱστορικοῦ, γιὰ νὰ χαθοῦμε μέσα στὶς σχέσεις πού ἔχουν ἀναπτυχθεῖ κατὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν μεγάλων φιλοσοφιῶν, ἀλλὰ γιὰ νὰ τὶς κάνουμε αὐτὲς τὶς ἴδιες νὰ ἐπιδράσουν ἐπάνω μας, μὲ τὸ ἴδιο τὸ δικό τους πνευματικὸ περιεχόμενο. Πραγματικά, ἀπὸ τὶς φιλοσοφίες αὐτῆς τοῦ παρελθόντος, ἂν ξέρουμε νὰ τὶς κοιτάξουμε καὶ νὰ εἰσδύσουμε στὴν ψυχὴ τῶν λόγων καὶ τῶν θεωριῶν τους, θὰ αἰσθανθοῦμε νὰ ἔρχεται φιλοσοφικὴ ζωὴ, μὲ ὅλο τὸν πλοῦτο καὶ τὴ δύναμη τῶν ζωντανῶν ὠθήσεων (Motivationen). Φιλόσοφοι ὅμως δὲ θὰ γίνουμε ἀπὸ τὶς Φιλοσοφίες. Τὸ νὰ μένουμε προσηλωμένοι στὸ ἱστο-

340/1

ρικό ύλικό, τὸ νὰ καταγινόμαστε μὲ αὐτὸ κατὰ τρόπο ἱστορικὸ-κριτικὸ, νὰ ἐπιδιώκουμε νὰ πετύχουμε τὴ φιλοσοφικὴ ἐπιστῆμη μὲ ἐκλεκτικὲς ἐπεξεργασίες ἢ ἀναχρονιστικὲς ἀναγεννήσεις: ὅλα αὐτὰ δὲ δίνουν παρὰ μόνον ἀπόπειρες χωρὶς ἐλπίδα. Ἡ ὄθηση γιὰ τὴν ἔρευνα δὲ θὰ πρέπει νὰ ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς Φιλοσοφίες ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πράγματα (Sachen) καὶ τὰ προβλήματα. Ἡ Φιλοσοφία ὅμως εἶναι ἀπὸ τὴν οὐσία τῆς ἐπιστῆμης τῶν ἀληθινῶν ἀρχῶν, τῶν πηγῶν (Ursprünge), ἢ ἐπιστῆμη γιὰ τὰ ριζώματα πάντων [ἐλληνικὰ στὸ γερμ. κείμενο, Σ.τ.Μ.]. Ἡ ἐπιστῆμη τοῦ ριζικοῦ (vom Radikalen) ὀφείλει νὰ εἶναι ριζικὴ καὶ στὴν πορεία τῆς καὶ μάλιστα ἀπὸ κάθε ἄποψη. Πρὸ πάντων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐφησυχάζει προτοῦ νὰ κατακτήσει τὶς ἀπόλυτα καθαρὲς ἀφετηρίες τῆς, δηλ. τὰ ἀπόλυτα καθαρὰ προβλήματα τῆς, τὶς μεθόδους ποὺ διακαθορίζονται ἀπὸ τὸ νόημα τῶν προβλημάτων αὐτῶν, καὶ ἐπίσης τὸ κατώτατο πεδίο ἐργασίας ἀπὸ ἀπολύτως καθαρὰ ἄδοσμένα πράγματα (Sachen). Μόνον ποὺ δὲ θὰ πρέπει κανεὶς ποθενὰ νὰ ἐγκαταλείψει τὴ ριζικὴ ἄπροκαταληψία (Vorurteilslosigkeit) καὶ νὰ ταυτίζει ἐκ τῶν προτέρων τέτοια «πράγματα» («Sachen») μὲ ἐμπειρικὰ «δεδομένα», νὰ στέκεται, συνεπῶς, τυφλὸς ἀπέναντι στὶς ἰδέες, οἱ ὁποῖες ἐντούτοις σὲ τόση μεγάλη ἔκταση δίνονται μὲ ἀπόλυτο τρόπο στὴν ἄμεση ἐποπτεία. Εἴμαστε πάρα πολὺ ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς προκαταλήψεις ποὺ ἀνάγονται στὴν Ἀναγέννηση. Ὁ ἀληθινὰ ἀπροκατάληπτος ἀδιαφορεῖ ἂν μιὰ διαπίστωση προέρχεται ἀπὸ τὸν Kant ἢ τὸν Θωμᾶ Ἀκκινάτη, ἀπὸ τὸ Δαρβίνο ἢ τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Helmholtz ἢ τὸν Παράκελσο. Τοῦ χρειάζεται μόνον τὸ αἶτημα, νὰ τὴ βλέπει μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια, ἢ μᾶλλον: νὰ μὴ παρερμηνεύει, κάτω ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμὸ τῶν προκαταλήψεων, αὐτὸ ποὺ ἔγινε ὄρατὸ (das Gesehene). Ἐπειδὴ στὶς πιὸ ἐντυπωσιακὲς ἀπὸ τὶς ἐπιστῆμες τῶν νεώτερων χρόνων, τὶς φυσικομαθηματικὲς, τὸ ἀπὸ ἐξωτερικὴ ἄποψη μεγαλύτερο μέρος τῆς δουλειᾶς συντελεῖται μὲ ἔμμεσες (indirekte) μεθόδους, ἔχουμε τὴν πολὺ ἰσχυρὴ τάση νὰ ὑπερεκτιμοῦμε τὶς ἔμμεσες μεθόδους καὶ νὰ παραγνωρίζουμε τὴν ἀξία τῶν ἀμέσων συλλήψεων. Εἶναι ὅμως στὴν οὐσία ἀκριβῶς τῆς Φιλοσοφίας, ἐφόσον ξαναγυρίζει στὶς ἐσχατὲς πηγές τῆς, ἢ ἐπιστημονικὴ τῆς δουλειὰ νὰ συντελεῖται σὲ σφαιρὲς ἄμεσης ἐνόρασης (Intuition, ἐποπτεία), καὶ εἶναι τὸ πιὸ μεγάλο βῆμα ποὺ ἔχει νὰ κάνει ἡ ἐποχὴ μας, νὰ ἀναγνωρίσει πῶς μὲ τὴ σωστὰ ἐννοούμενη φιλοσοφικὴ ἐνόραση, τὴ φαινομενολογικὴ σύλληψη τῆς οὐσίας, ἀνοίγεται ἓνα ἀπέραντο πεδίο δουλειᾶς καὶ μιὰ ἐπιστῆμη ποὺ χωρὶς ὅλες ἐκεῖνες τὶς ἔμμεσες συμβολιστικὲς καὶ μαθηματικοποιημένους μεθόδους, χωρὶς τὸν ἐξοπλισμὸ τῶν συλλογισμῶν καὶ τῶν ἀποδείξεων, κατακτᾷ ἓνα πλῆθος ἀπὸ αὐστηρότατες καὶ ἀποφασιστικὲς γιὰ κάθε πάρα πέρα Φιλοσοφία γνώσεις.

Μετάφραση : Ν. Μ. Σκουτερόπουλος